

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SAİD B. ZEYD'İN
HAYATI, KİŞİLİĞİ VE SİYASİ KONUMU**

Hüseyin SAV

Danışman
Prof. Dr. Rıza SAVAŞ

2009

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Said b. Zeyd’in Hayatı, Kişiliği ve Siyasi Konumu**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../ /2009

Hüseyin SAV

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Hüseyin SAV
Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları
Programı : Yüksek Lisans
Tez Konusu : Said b. Zeyd'in Hayatı, Kişiliği ve Siyasi Konumu
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır.
Öğrenci sınava gelmemiştir.

O***
O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	☐
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Said b. Zeyd'in Hayatı, Kişiliği ve Siyasi Konumu

Hüseyin SAV

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslâm Tarihi Programı

Bu çalışmada Said b. Zeyd'in hayatı ve siyasi konumu ele alınmıştır. Amacımız, Said b. Zeyd ve onun etkin rol oynadığı tarihi hadiseler hakkında okuyuculara bilgi vermektir. Böylece Said b. Zeyd ve dönemin tarihi olaylarını doğru anlamaktır.

Giriş bölümünde öncelikle Hz. Peygamber devrinden önceki dönemle ilgili olarak Mekke'de ki toplum hayatıyla ilgili kısa bir bilgi sunulmuştur.

Birinci bölümde Said b. Zeyd'in kabilesi ve ailesinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Said b. Zeyd'in Hz. Peygamber, dört halife ve Muaviye dönemine kadar olan hayatı incelenmiş ve Said'in o dönemin tarihi olaylarındaki rolü tetkik edilmiştir. Onun şahsî, askerî ve siyasî yönlerine vurguda bulunulmuştur.

Son bölümde de rivayet ettiği hadisler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Said b. Zeyd, Zeyd b. Amr, Erva bint Uveys

ABSTRACT

Master's Thesis

The Life, Personality and Political Position of Said b. Zeyd

Hüseyin SAV

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Department of İslâmic History and Arts

İslâmic History Program

Said b. Zeyd's life and political position has been dealt with in this study.

Our aim is to support information to readers about regarding Said b. Zeyd and the historical events in which he played affective/active role. Thus, to understand the historical events of the period and Said b. Zeyd.

In this study, Input from the previous period, primarily related to transfer the Prophet in Mecca as a brief information about community life is presented.

In the first part of this study, his life and his tribe was examined.

In the second part, Said b. Zeyd's life was examined from the period of the prophet, 4 caliphs to the period of Muaviye, and his role in the historical events of that period were studied. Personal, military and political characteristics of Said b. Zeyd were emphasized.

In the last part Mohammed's traditions that he narrated were tried to put forward.

Key Words: Said b. Zeyd, Zeyd b. Amr, Erva bint Uveys

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE METODU.....	1
A. Araştırmanın Kaynakları.....	1
1. Kaynaklar.....	1
2. Araştırmalar.....	3
B. Araştırmanın Metodu.....	4
II. İSLÂMİYETTEN ÖNCE MEKKE'DE GENEL DURUM.....	5
A. Mekke'nin Genel Durumu.....	5
B. İslâm'ın Geldiği Dönemde Mekke'de Dinî İnançlar.....	7
1. Hanifler.....	7
2. Putperestlik ve Diğer İnançlar.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

SAİD B. ZEYD'İN HAYATI

I. NESEBİ VE AİLESİ.....	13
A. Doğumu ve Nesebi.....	13
1. Benî Adî Kolu.....	14
B. Ailesi.....	16
1. Babası.....	16
a.Zeyd b. Amr'ın Din Arayışları.....	16
b. Zeyd b. Amr ve Hz. Muhammed.....	20
c.Zeyd b. Amr'ın Said b. Zeyd üzerindeki etkisi.....	24
d.Zeyd b. Amr'ın Şairliği.....	26
e. Zeyd b. Amr'ın Ölümü.....	30

2. Annesi	32
3. Kardeşleri	32
4. Eşleri	34
5.Çocukları	34

İKİNCİ BÖLÜM

SAİD B.ZEYD'İN SİYASÎ, DİNÎ, ASKERÎ FAALİYETLERİ

I. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD	37
A. Said b. Zeyd'in Müslüman Oluşu	37
B. Hz. Ömer'in Müslüman Oluşunda Said b. Zeyd'in Rolü	38
C. Hicreti ve Kardeşliği	41
D. Hz. Peygamber'in Nezdinde Said b. Zeyd'in Konumu	43
E. Yaptığı Görevler, Katıldığı Savaşlar	44
1. Bedir Savaşında İstihbarat Görevi Yapması	44
2. Katıldığı Gazve ve Seriyeler	46
a. Bedr-i Mev'ud (Sözleşilen Bedir)	46
b. Zât'us-Selâsil Gazvesi	47
c. Tebük Gazvesi	48
d. Üsame b. Zeyd Seriyesine Katılması	49
e. Said'in Gazve ve Seriyelerle İlişkisi Hakkında Bir Değerlendirme	49
II. HZ. EBÛBEKİR DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD	50
A. Said b. Zeyd'in Hz. Ebûbekir Döneminde Yaptığı Faaliyetler	50
1. Hz. Ebûbekir'e Beyat Konusunda Said'in Tavrı	50
2. Ecnadeyn Savaşındaki Rolü (13/634)	51
III. HZ. ÖMER DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD	52
A. Şam'ın Fethine Katılması (14/635)	52
B. Fihl Muharebesine Katılması (14/635)	53
D. Şûra Olayı ve Hz. Ömer'in Vefatı	54
IV. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD	56
A. Ortaya Çıkan Karışıklıklarda Said b. Zeyd'in Konumu	57
V. ALİ VE MUAVİYE DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD	59
A. Cemel Olayındaki Konumu	59
B. Ali ve Muaviye Karşıtlığındaki Konumu	60

C. Erva bint Uveys Olayı	61
D. Said b. Zeyd'in Vefatı	63
VI. SAİD B. ZEYD'İN KİŞİLİĞİ VE İLMİ YÖNÜ	65
A. SAİD B. ZEYD'İN KİŞİLİĞİ	65
1. Fiziki Özellikleri	66
2. Akıllı Hareket Etmesi	66
3. Şecaati ve Komutanlığı.....	66
4. Zühd ve Takvası.....	66
5. İdareciliği	68
6. Fitneler Karşısındaki Tavrı.....	68
7. İstihbaratçılığı	70
8. Edebi Yönü	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS RİVAYETİNDE SAİD B. ZEYD'İN ROLÜ

I. SAİD B. ZEYD'İN İLMİ YÖNÜ.....	72
A. Kendisinden Hadis Rivayetinde Bulunanlar	73
B. Rivayet Ettiği Hadisler	723
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA	82

KISALTMALAR

AÜİFY	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
Bkz.	:	bakınız
byy.	:	basım yeri yazılmamış
bty.	:	basım tarihi yazılmamış
çev.	:	çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	:	Hicrî
Hz.	:	Hazreti
İA	:	İslam Ansiklopedisi
İFAV	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
m.	:	miladi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
nşr.	:	neşreden
s.	:	sayfa
S.	:	sayı
tah.	:	tahkik
TDAV	:	Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları
Ter	:	Tercüme
vs.	:	vesâire

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE METODU

A. Araştırmanın Kaynakları

1. Kaynaklar

Üzerinde çalıştığımız konu kronolojik olarak İslâm öncesi dönemden başlayarak Said b. Zeyd'in vefat ettiği 51/673 yılına kadar geçen geniş bir zamanı kapsadığı için birçok eseri kaynak olarak kullandık. Bu bağlamda araştırma konumuz için, Siyer, Megazî, Tabakât, Fütûhât, Ensâb, Coğrafya ve Genel İslâm Tarihî sahasında yazılmış pek çok eser bizim için temel kaynak niteliğinde olmuştur.

Diğer taraftan şuda bir gerçektir ki ilk devir İslam tarihi araştırmalarında, bir iki istisna dışında, doğrudan çağdaş kaynakların bulunmayışı, her zaman bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple daha sonra kaleme alınan eserlerden, Hz. Peygamber devrine en yakın olanlar önem kazanmaktadır. Hiç şüphe yok ki Said b. Zeyd ile ilgili bilgiler bakımından İbn İshak (151/768)¹ ve İbn Hişâm (218/833)²'in eserleri en temel kaynaklar durumundadır. Her ne kadar İbn İshak'ın eserinin tamamı bize kadar gelmemiş ise de, bize intikal eden kısımlarında konumuz açısından önemli bilgilerin bulunduğu dikkat çekmektedir.

Yine ilk devir İslam tarihi çalışmalarını yürütürken karşılaşılan problemlerden birisi de çoğu eserde fihrist bulunmayışı, dolayısıyla hangi bilgilerin eserin neresinde bulunabileceğini bilememeğimizdir. Bazen eserin tümünü gözden geçirmek gerekmektedir. Bu sebeple hicrî ikinci asırdan itibaren hemen her sahada yazılmış kitaplara başvurma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

¹ Muhammed b. İshak, **Sîre**, Tah: Muhammed Hamidullah, Konya 1401/1981.

² İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Tah: Mustafa Sekkâ, Abdu'l-Hafiz Şiblî, I-IV, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1391/1971.

Vâkidî (207/822)'nin el-Meğâzi'si,³ Said b. Zeyd'in savaşlarda ki rolünün tespitinde, ilk başvuru yaptığımız kaynaktır. Katıldığı bazı savaşlardaki rolü ile ilgili olarak Belâzûri'nin Fütûhu'l-Buldân'ı,⁴ İbni Asakir (620/1223)'in Tarihu Medineti Dımaşk'ı⁵ en önemli müracaat kaynaklarımız olmuştur.

Said b. Zeyd'in akrabalık ilişkilerini ortaya çıkarmak bağlamında Neseble ilgili eserler, önemli bir yere sahiptir. Bu konuda Kelbî (203/818),⁶ ez-Zubeyrî (236/850),⁷ Belâzurî (279/892)⁸ ve İbn Hazm (456/1064)'in⁹ eserleri yararlandığımız kaynaklar arasındadır.

Said b. Zeyd'in rivayet ettiği hadisleri tespit ve bunlarla ilgili bazı bilgiler açısından, hicrî ikinci asırda kaleme alınmış Mâlik b. Enes (179/795)'in el-Muvatta'ı,¹⁰ el-Buhârî (256/870)'nin Sahîh'i,¹¹ Ebû Dâvud (275/888)'un Sünen'i¹² Abdurrezzak (211/826)'ın el-Musannaf'ı¹³ gibi başvuru kaynakları yararlandığımız kaynaklardır. Yine aynı bağlamda Said b. Zeyd'in rivayet ettiği hadislerin bir arada verilmesi yönüyle İbn Hanbel (241/855)'in Müsned'inin¹⁴ araştırmamızda büyük bir kolaylık sağladığını ifade etmeliyiz.

Tabakât kitaplarında Said b. Zeyd'in hayatının genellikle bir başlık altında bir bütün halinde olması araştırmamızda önemli katkılar sağladığı muhakkaktır. Nitekim bu cümleden olarak İbn Sa'd (230/844)'ın et-Tabakâtü'l-Kübrâ¹⁵'sı, İbn

³ Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, **Kitâbu'l-Meğâzi**, I-III, Tah: Marsden Jones, Beyrut bty.

⁴ El-Belâzûri, **Fütûhu'l-Buldân**, I-II, Çev: Z.Kadirî Ugan, İstanbul 1955.

⁵ İbn Asakir, **Tarihu Medineti Dımeşk**, I-LXXX, Beyrut 1995

⁶ Ebu'l-Munzir Hişâm b. Muhammed b. Es-Saîb el-Kelbî, **Cemheretu'n-Neseb**, Tah: Nâcî Hasan, 1. Baskı, Beyrut 1407/1986.

⁷ Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab ez-Zubeyrî, **Kitâbu Nesebi Kureyş**, Tah: E. Levi-Provençal, Kahire 1982.

⁸ Belâzurî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, (thk. Mahmud Ferduş Azem), I-XXV, Jerusalem 1936.

⁹ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelûsî (İbn Hazm), **Cemheretu Ensâbi'l-Arab**, Tahkik: Abdüsselam Muhammed Harun, 5. Baskı, Dar'ül Meârif, Kahire bty.

¹⁰ Mâlik b. Enes, **el-Muvatta**, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

¹¹ Muhammed b. İsmail El-Buhârî, **Sahîh**, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

¹² Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as eş-Sicistânî, Sünen, I-V, İstanbul 1401/1981.

¹³ Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, **el-Musannaf**, Tah: Habibu'r-Rahman A'zamî, I-XI, 2. Baskı, Beyrut 1403/1982.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I-VI, İstanbul 1982.

¹⁵ İbn Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, I-VIII, Der Sâder, Beyrut 1376/1957.

Abdiberr (463/1071)'in el-İstîâb¹⁶ı, İbnü'l-Esir (630/1232)'in Üsdü'l-Gâbe¹⁷'si, Zehebî (748/1347)'nin Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ¹⁸'sı, İbn Hacer'in (852/1448) el-İsâbe¹⁹'sini zikredebiliriz.

Araştırmamızda yer alan bazı coğrafi yerler ile ilgili bilgilerde Yakut el-Hamevî (626/1229)'nin Mu'cem²⁰'inden son derece istifade ettik.

2. Araştırmalar

Said b. Zeyd'in müntesib olduğu kabile ve babasının benimsediğini ifade ettiği hanifliği anlamamız açısından Cevad Ali'nin hacimli eseri el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm²¹ isimli çalışması, Neşet Çağatay'ın İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı,²² Ömer Rıza Kehhâle'nin Mu'cemü Kabâili'l-Arab²³ isimli araştırma eserleri, Muhammed Hamidullah'ın İslâm Peygamberi²⁴ isimli araştırmaları da çalışmamızda faydalandığımız eserlerdendir.

Said b. Zeyd'in kişiliğini değerlendirirken bazı Psikoloji, Sosyal Psikoloji ve Sosyoloji eserlerinden istifade ettik. Bu yönüyle Özcan Köknel'in Tıpta Ruhbilim²⁵, Amiran Kurtkan'ın Eğitim Sosyolojisi²⁶ bu alanlarda yararlandığımız bazı eserlerdir.

¹⁶ İbn Abdiberr, **el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb**, I-IV, Tah: Ali Muhammed Buhârî, Matbuatu Mısır, Kahire bty.

¹⁷ İbnü'l-Esir, **Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe**, I-V, Mektebetü'l İslâmiyye, byy., bty.

¹⁸ Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, I-XXIII, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1985.

¹⁹ İbn Hacer, **el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe**, I-VI, Kahire bty.

²⁰ Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh (Yâkût el-Hamevî), **Mu'cemü'l-Buldân**, I-V, Dâr Sâdir, Beyrut 1370/1956.

²¹ Cevâd Ali, **el-Mufassal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm**, I-X, 2. Baskı, byy 1413 /1993.

²² Neşet Çağatay, **İslâm Öncesi Arap Târîhi ve Câhiliye Çağı**, 3. Baskı, Ankara 1971.

²³ Ömer Rıza Kehhâle, **Mu'cemü Kabâili'l-Arab**, 2. Baskı, Müessesetü'r-Risale, I-V, Beyrut 1402/1982.

²⁴ Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I-II, Çev. Salih Tuğ, 5. Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993.

²⁵ Özcan Köknel, **Tıpta Ruhbilim**, Bozak Matbaası, İstanbul 1980.

²⁶ Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Eğitim Sosyolojisi**, 4. Baskı, TDAV, İstanbul 1987.

Araştırmamız sürecinde “Said b. Zeyd’in Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri”²⁷ adlı yüksek lisans tezi ile karşılaştık. Selçuk Üniversitesi’nde Prof. Dr. Ahmet Önkal danışmanlığında Osman GÜVEN tarafından hazırlanan 48 sayfalık bu tezi de inceledik. Onda değinilmemiş veya eksik bırakılmış konuları da tamamlamaya çalıştık.

B. Araştırmanın Metodu

Her şeyden önce bilinen şu gerçeği ifade etmek gerekir ki tarihçiler, geçmişle geleceğe taşırken olayları aktarmada objektif olmalıdır. Zira Tarihçi, olaylara önyargılı yaklaşacak olursa, geçmişin yanlış algılanmasına sebep olduğu gibi geleceğe de yanlış yön vermiş olur.

İnsanlar tarafından meydana getirilen tarihî olayların her birinde genel ve özel âmiller söz konusudur. Genel âmillere gelince, bunlar, olaydan olaya değişen şartlardır. İyi bir tarihçinin vazifesi ise, bunların her ikisine birden gerekli önemi vererek inceleme yapmaktır. Tarihçi, incelediği toplum/kişi ile o toplumun/kişinin içinde bulunduğu mekân, tarih, içinde yaşadığı toplum ve siyasi arasındaki bağlantıları da hiçbir zaman gözden kaçırmamak mecburiyetindedir. Bize göre bunlardan soyutlanmış bir tarih yazılması düşünülemez²⁸.

Bugün tarihçi olan zat tarihi bir şahsiyete ait araştırma yaparken onun dost ve düşmanları, varsa kendisi tarafından yazılan yazıları, muhtelif cephelerden yazılan kayıtları incelemelidir.²⁹ Bir araştırma yaparken Tarihçi, olabildiği kadar doğru tespitler yapmalı, dini, itikadî ve başka düşünceleri sebebiyle olayları görmek istediği gibi değil de olduğu gibi anlamaya çalışmalıdır. İslâm Tarihçisi, sahabenin de insan olması hasebiyle, kendi duygu ve düşünceleri çerçevesinde hata yapabileceğini göz önünde bulundurmalıdır. Sahabenin kusurlarına karşı savunmacı ve suçlayıcı bir tavır takınmaksızın olaylar incelenmeli, konu olduğu

²⁷ Osman Güven, *Said b. Zeyd’in Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri*, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Konya 2006.

²⁸ Mübahat Kütükoğlu, *Târîh Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul 1995, s. 7-8.

²⁹ A. Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usul*, 4. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1985, s. 5

gibi ortaya konulmalıdır. Bunun, sahabenin saygınlığına hiçbir hanel getirmeyeceği ve geçmişin aydınlatılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Biyografik bir eser konu edindiği şahsı sırf övmek veya yermek maksadıyla değil, kişiyle ilgili lehde ve aleyhde mevcut bütün bilgileri olduğu gibi nakletmekle yükümlüdür. Said b. Zeyd'in Hayatı, Kişiliği ve Siyasi Konumu adını verdiğimiz bu çalışma tarihî bir şahsiyeti inceleyen bir biyografi çalışmasıdır.

Said b. Zeyd'in müdahil olduğu tarihî olayların tenkidi yapılarak ve sebep-sonuç ilişkileri göz önünde bulundurularak neden-nasıl tarih yazım metoduna göre tarihî olayları inceledik. Biz bu çalışmamızda Said b. Zeyd'in olaylardaki rolünü ortaya koymayı hedefledik. Bu nedenle lehinde ya da aleyhinde olsun, onun hakkındaki bütün rivayetleri tarih araştırmaları usullerine göre değerlendirerek neticeye ulaşmaya çalıştık.

Said b. Zeyd'in yetişip büyüdüğü ortamın coğrafi, sosyal, dinî, askeri ve siyasi yönlerinin genel hatlarıyla bilinmesinin önemli olduğuna inanıyoruz. Bu maksatla Mekke hakkında genel bir bilgi vermek faydalı olacaktır.

II. İSLÂMİYETTEN ÖNCE MEKKE'DE GENEL DURUM

A. Mekke'nin Genel Durumu

Mekke, topoğrafik özellikleri itibariyle yuvarlağa yakın hilal şeklindedir. Yaklaşık 21⁰ 30¹ kuzey enlemleri ve 40⁰ 20¹ doğu boylamları üzerinde denizden 360 metre yüksekte ve Kızıldeniz'den 100 kilometre kadar uzakta bulunan Mekke'nin etrafı yalçın dağlarla çevrilidir³⁰.

Arap yarımadasının hicaz bölgesinde Batnı-Mekke (Bekke) adı verilen bir vadi üzerinde kurulmuştur. Merkezinde Kâbe'nin yer aldığı bu vadinin ortasındaki çukur alana "Bathâü Mekke" (sel yatağındaki kumluk) denir. Bu alanın doğusunda

³⁰ Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, 1. Baskı, Ankara Okulu Yayını, Ankara 2003, s. 35; H. Lammens, "Mekke", İslâm Ansiklopedisi, MEB, VII, s. 630.

Safâ ile bunun hizasında Merve tepelerinin bulunduğu Ebukubeys, batısında Kuaykîân, güneybatısında Sevr, kuzeydoğusunda Nur (Hira) ve Sebir dağları yer alır. Hac ibadetinin yerine getirildiği mekânlardan Arafat, Müzdelife ve Mina Mekke'nin doğusundadır. Şehrin Kızıldeniz ile bağlantısı Cahiliyye döneminde Şuaybe Limanı, İslam'dan sonra Cidde Limanı vasıtasıyla sağlanmıştır. Kur'an'da "ekin bitmeyen bir vadi"³¹ olarak nitelenen Mekke çevresi, çöl karakterli bir araziye ve bunun üzerinde görülen, dikenli bodur ağaç ve çalılıklardan meydana gelen cılız ve seyrek doğal bitki örtüsüne sahiptir. Kurak ve sıcak iklime sahip olan Mekke, düzensiz yağışlara ve konumu dolayısıyla tarih boyunca birçok defa sel baskınlarına uğramıştır³².

Bugün Mekke şehrinin bulunduğu bölgede çok eski zamanlarda, Amalika, Âd ve Semud kavimlerinin kalıntısı olan Cürhümlüler oturuyordu. Bunların büyük kısmının burada bir müddet oturduktan sonra bir afet sebebiyle mahvolduğu, daha sonraki şairler ve yazarlar tarafından ifade edilmektedir. Daha sonra Hz. İbrahim, Haceri ve Hz. İsmail'i buraya getirdi³³.

Hız. İsmail Arab-ı aribeden olan Cürhümilerden bir kızla evlendi. Allah Teâlâ Hz. İsmail'in soyunu da bereketli kıldı, onun soyundan Adnaniler gelmiş ve oldukça çoğalmıştır. Adnaniler neseblerinin sıhhati itibariyle Arapların en önde gelenidir. Bunlardan Ma'd b. Adnan meşhur oldu. Onun evladı arasından Mudar, onun çocukları arasından da Fihri b. Malik öne çıktı. Fihri b. Malik b. Nadr'ın çocukları "Kureyş" diye isimlendirildi. Bu isim diğerlerinden daha çok tutuldu ve bu kabile "Kureyş" diye şöhret buldu.

Hâris, Kâbe'nin yöneticisiydi. Amr b. Luhey büyüyünce yönetim işinde onunla anlaşmazlığa düştü. İsmailoğulları ile birleşip Cürhüm ile savaştı. Onları yendi ve Kâbe'den uzaklaştırdı. Mekke'nin dışına sürerek yönetimi eline aldı³⁴.

---

³¹ İbrahim 14/37

³² Nebi Bozkurt, Mustafa Sabri Küçükaşçı. "Mekke", **İslâm Ansiklopedisi**, DİA, Ankara 2003, XXVIII, 555.

³³ Çağatay, **İslâm Öncesi Arap Târîhi**, s. 71

³⁴ İbnü'l Kelbî, **Kitâbü'l Esnâm (Putlar Kitabı)**, Tah: Ahmed Zekî Paşa, Çev. Beyza Düşüngen, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1969, s. 27; Ebu'l Hasan Ali en-Nedvî, **es-Sîretu'n-Nebeviyye (Rahmet Peygamberi)**, Çev: Abdülkerim Özaydın, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 59-60

M.Ö. 207 yıllarından sonra Mekke'ye Huzaalılar hâkim oldular Kâbe'ye ait bütün vazifeler onların ellerine geçti. Dini ve siyasi yönetimi de ele aldılar. Bu durum Miladi 440 senesine kadar böylece devam etti. Bu tarihten sonra Mekke'nin hâkimiyeti bir müddet önce gelip oraya yerleşmiş olan Kureyş kabilesine geçti. Kâbe ile ilgili bütün hizmetler Hz. Peygamberin babalarının soy şeceresinde bulunan beşinci sıradaki Kusay b. Kilab'ın elinde toplandı³⁵.

Kusay hâkimiyeti ele geçince bu görev de ona intikal etti. Bütün Kureyşliler onunla birlik oldu ve Huzaa kabilesini Mekke'den kovdular. Mekke'de hâkimiyet ve Kâbe hacibliği onun uhdesine geçti. Sikâye (zemez dağıtmak), Rifâde, Sancaktarlık ve Danışma Meclisi mahiyetindeki Nedve'de hâkimiyet onların elindeydi³⁶.

B. İslâm'ın Geldiği Dönemde Mekke'de Dinî İnançlar

Cahiliye döneminde Arap yarımadasında var olan inançların hemen hemen tamamını Mekke'de de görmekteyiz. Ancak Mekke'de yaşayan Araplar farklı inanışlara sahip olsalarda belli konularda birleşirlerdi. Mesela Hz. İbrahim'in dininden kalma Kâbe'ye hürmet ve saygı, haccetmek, haccederken telbiye getirmek gibi konularda kendilerinin Hz. İbrahim'in dinine bağlı olduklarını iddia ederlerdi³⁷.

Mekke'de yaşayan halk inanç yönüyle farklı gruplara ayrılabilir. Biz bu yönüyle Mekke halkını iki başlık altında incelemeye çalışacağız.

1. Hanifler

Hanif kelimesinin kökünü oluşturan “hnf” (ح ن ف) kelimesi bütün Sami dillerde ortaktır. İbranice Kitab-ı Mukaddes'te hanefe kökü değişik çekim şekilleriyle “mülhid, dinsiz”, “murdar, kirlenmiş”, “doğru yoldan uzaklaşmak, dine

³⁵ Muhammed el-Hudarî, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, I-XIII, Çev: Heyet, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, I, 132.

³⁶ Nedvî, **es-Sîre**, s. 59–60.

³⁷ İbn İshâk, **Sîre**, s. 100

karşı kayıtsız kalmak” manalarında kullanılmaktadır. Bunun yanında “eğilmek, dönmek” manasına gelen hanife kökünden hanif “ayrılan, sapan” demektir. Ancak kelime, hak veya batıl dinden dönülmesine göre inançlı veya putperest kişiyi ifade edebilmektedir³⁸.

Hanif kelimesi Kuran-ı Kerim’de toplam oniki yerde geçmektedir. Bunların on tanesinde “hanif”, iki tanesinde ise çoğulu olan “hunefa” geçmektedir³⁹. Bu on iki yerin dokuzunda Hanifliğin müşriklikten farklı ve onun karşıtı olduğu belirtilmektedir⁴⁰. Bunlardan sekizinde ise hanif kelimesi Hz. İbrahim’in imanını ifade etmektedir⁴¹. Sadece bir yerde ise bizzat Hz. İbrahim kendisini hanif diye nitelemektedir⁴². Hz. İbrahim’in Yahudi ve Hıristiyan olmadığı hanif ve Müslüman olarak Allah’a kulluk etmekle emr olunduğu vurgulanmaktadır⁴³.

Buna göre Haniflik, müşriklik olmadığı gibi Yahudilik ve Hıristiyanlıkta değildir; Allah’ın başlangıçtan itibaren insanlara bildirdiği, insanın tabiatına en uygun olan tevhid dinidir. Kuran-ı Kerim’de bu husus şöyle ifade edilir: “*Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona çevir. Allah’ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler*”⁴⁴.

Bu ayetlerden anlaşılan o ki, hanif kelimesi Kuran’da hem putperestliğin hem de Yahudilerle Hıristiyanların bozulmuş tevhid inancının karşıtı olarak kullanılmıştır. Hanif kavramı Kuran’daki genel anlamıyla hadislerde de yer almaktadır. İbn Abbas’tan rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber’e, “Allah katında hangi din daha makbuldür? diye sorulduğunda, “Kolaylaştırılmış Haniflik” demiştir⁴⁵. Hz. Peygamber’in “Allah, kullarımın hepsini hanif olarak yarattım

³⁸ Şaban Kuzgun, “Hanif”, **İslâm Ansiklopedisi**, DİA, XVI, İstanbul 1997. s. 33–35

³⁹ Hanif kelimesinin geçtiği ayetler; Bakara 2/135; Âli İmran 3/67, 95; Nisâ 4/125; En’âm 6/79, 161; Yûnus 10/105; Nahl 16/120, 123; Rûm 30/30; Çoğulu olan “Hunefâ” kelimesi geçen ayetler; Hacc 22/31; Beyyine 98/5

⁴⁰ Bakara 2/135; Âli İmran 3/67, 95; En’âm 6/79, 161; Yûnus 10/105; Nahl 16/120, 123; Hacc 22/31

⁴¹ Bakara 2/135; Âli İmran 3/67, 95; Nisâ 4/125; En’âm 6/79, 161; Nahl 16/120, 123

⁴² En’âm 6/79

⁴³ Âli İmran 3/67; Yûnus 10/105

⁴⁴ Rûm 30/30

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 236

buyurdu.”⁴⁶ Mealindeki hadisiyle, “ Ben Yahudilik ve Hıristiyanlık’la değil kolaylaştırılmış Haniflik’le gönderildim”⁴⁷ hadisi birlikte düşünüldüğünde hanifliğin, bütün peygamberlerin tebliğlerinde ortak olan ilkeleri ifade ettiği ve İslam’ın da bu ilkeleri yaşatan bir din olduğu, Hz. İbrahim gibi Hz. Muhammed’in de aynı dini tebliğ ettiği sonucuna varılır. Bundan dolayı hanif kelimesi İslamî literatürde Kuran’daki anlamıyla Müslim kelimesinin eş anlamlısı olarak ve Hanifiyye kelimesi de Hz. İbrahim’in dinini ifade için kullanılmıştır⁴⁸.

İslam öncesi dönemle ilgili bilgi veren kaynaklarda hanif olarak nitelenen pek çok kişinin adından bahsedilmekte olup, bunların en meşhurları “Dört Hanif” ismi altında kayıtlı bulunan kişilerdir. Bunlar: Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdiluzzâ, Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Osman b. Huveyris b. Esed b. Abdiluzzâ, Ubeydullah b. Cahş b. Riâb’dır⁴⁹. Said b. Zeyd’in babasının da aralarında bulunduğu bu kişiler hakkında kısa bir bilgi vermek istiyoruz.

1. *Varaka b. Nevfel*: Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay b. Kilâb b. Murre b. Ka’b b. Lüey,⁵⁰ Hz. Hatice’nin amcasının oğludur⁵¹. Varaka, Hıristiyanların kitaplarına merak saldığından Ehl-i Kitab’ın bilgilerini elde etti.⁵² Tevrat ve İncil’i inceledi. Varaka, İncil’i Arap harfleriyle yazabilen, şair, hatip ve ilim sahibi birisidir.⁵³ İbn İshâk ve İbn Hişâm Varaka’nın Hıristiyanlığı kabul ettiğini belirtse de,⁵⁴ İlk vahiy geldikten sonra Hz. Hatice eşi Hz. Peygamberi yanına alarak Varaka b. Nevfel’in yanına gitti. Hz. Peygamber ona başından geçen olayları anlatınca, Varaka ona görünen görüntünün Hz. Musa’ya gelen melek olduğunu, kendisinin ona iman edip, onun peygamberliğini tasdik ettiğini ifade etmiştir. Varaka, Hz. Peygamber 44 yaşında iken vefat etmiştir.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 162

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, V, 266

⁴⁸ Kuzgun, **Mekke**, s. 35–36

⁴⁹ İbn İshâk, **Sîre**, s. 95

⁵⁰ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 237

⁵¹ İbn İshâk, **Sîre**, s. 94

⁵² İbn İshâk, **Sîre**, s. 95; İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 238

⁵³ Uveyyid b. Ayyâd b. Âyid Kuhaylî, **Varaka b. Nevfel fî Butnâni’l-Cenne**, 2. Baskı, Mekke 1417/1996, s. 55–56; Yaşar Çelikkol, **İslam Öncesi Mekke**, s. 193

⁵⁴ İbn İshâk, **Sîre**, s. 94; İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 238

Varakanın İman etmesini kolaylaştıran nedenlerden birisi de, O eski kitapları okuduğundan yeni bir din geleceğinin farkında ve beklentisi içerisindeydi. Gelecek peygamberin İsmail'in soyundan olacağı düşüncesinde olması da imanını kolaylaştırmıştır⁵⁵. Varaka'nın Hz. Peygamberin peygamberliğini kabul ettiği İslam tarihi kaynaklarında, Hz. Peygambere ilk vahyin gelişi konusunda ele alınmıştır. Bu konunun bu şekilde ele alınmış olması Varaka'nın imanını gösterir diyebiliriz.

2. *Ubeydullah b. Cahş*: Ubeydullah b. Cahş b. Riab b. Ya'mur b. Sabrate b. Murre b. Kebîr b. Ganm b. Dûdan b. Esed b. Huzeyme⁵⁶ ise, tereddütler içinde kaldı. Sonunda Müslüman oldu ve Müslümanlarla birlikte Habeşistan'a göç etti. Bu göç sırasında yanında, Müslüman olan eşi Ummu Habibe bint Ebî Süfyan da vardı. Ubeydullah Habeşistan'a varınca Hıristiyan olup Müslümanlıktan ayrıldı. Ubeydullah b. Cahş Hıristiyan olduktan sonra Habeşistan'da bulunan sahabilerin yanından geçtiği zamanlarda "Biz gözlerimizi açtık. Siz hala gözlerinizi açmak için kırışıyorsunuz fakat ışığı göremiyorsunuz." dediği rivayet edilmektedir. Ubeydullah bu sözü ile "Biz hakikati gördük, siz görmek istemiyorsunuz, henüz göremediniz" demek istemiştir⁵⁷. Sonunda O Hıristiyan olarak Habeşistan'da öldü. Ubeydullah öldükten sonra Hz. Peygamber onun hanımı olan Ummu Habibe ile evlendi. Hz. Peygamber Ummu Habibe'yi istemek üzere Necaşiye, Amr b. Umeyye ed-Damrî'yi yolladı. Amr, Ummu Habibe'yi Necaşi'den istedi. Necaşi Ummu Habibe'nin nikâhını kıydı ve Hz. Peygamber'in yerine ona 400 dinar mehir verdi⁵⁸.

3. *Osman b. Huveyris*: Osman b. Huveyris b. Esed b. Abduluzza b. Kusay⁵⁹ ise, Bizans imparatoru'nun yanına gidip Hıristiyan dinine girdi ve İmparatorun yanında iyi bir mevkiye yükseldi⁶⁰.

---

⁵⁵ Kuhaylî, **Varaka b. Nevfel**, s. 6–7, 137

⁵⁶ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 237

⁵⁷ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 238

⁵⁸ İbn İshâk, **Sîre**, s. 241–242

⁵⁹ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 237

⁶⁰ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 239

4. *Zeyd b. Amr b. Nufeyl*: Zeyd b. Amr b. Nufeyl b. Abdiluzza b. Abdillâh b. Kurt b. Riyâh b. Rezâh b. Adiy b. Ka'b b. Lüey,⁶¹ Putlardan uzaklaştı, İbrahim'in dini hariç, Yahudilik, Hıristiyanlık ve bütün diğer inançlardan uzak durdu. Allah'ı biliyordu. Kavminin kestiklerini yemiyordu. Onların içinde buldukları şeylerden uzaklaştı⁶². Hiçbir dine girmeyen, putlara karşı çıktıktan sonra sadece gerçek İbrahim dinini arayan kişi olarak kabul edilmekle beraber hakkında çeşitli rivayetler vardır. Kendisiyle ilgili olarak ileride ki bölümlerde ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

2. Putperestlik ve Diğer İnançlar

Mekke halkını inanç yönüyle gruplandırmak gerekirse, birçok gruba ayırmak mümkündür. Bunlar;

1. Putlara tapanları, "Biz bu putlara bizi Allah'a yakınlaştıran birer varlık oldukları için ibadet ederiz" diyenleri, putlara kurban kesip tavaf edenler ve onlar adına helal ve haram hükmü koyanları Kuran-ı Kerim müşrik olarak nitelendirmektedir. Yukarıda saydığımız birkaç hanifin dışında Mekke'de ki Kureyş kabilesinin tamamı da İslâmın geldiği dönemde bu düşüncede idi. Hz. Peygamber en çok bunlarla mücadeleye girmiştir. Putları Allah katında bir aracı olarak kabul etmekte idiler. Kabe'nin etrafına arap kabilelerini temsil eden çok sayıda put yerleştirilmiştir.

2. "Dehriliğe" yönelip, "bizi sadece öldüren, dirilten zamandır" diyerek yaşadıkları olayların failinin ve düzenleyicisinin "Dehr (Zaman)" olduğunu kabul edenler,

3. Yahudi ve Hıristiyanlar: Mekke'de Kureyş kabilesinden Yahudi ve Hıristiyan olmuş kimse kaynaklarda zikredilmez. Ancak Mekke'de özellikle zengin kimselerin köle ve cariyeleri arasında bu dinlere inananların olduğu söylenebilir.

---

⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 237

⁶² İbn İshâk, *Sîre*, s. 96

4. Meleklerle ibadet edenler; meleklerin Allah'ın kızları olduğunu düşünenler, bu meleklerin kendilerine şefâat edeceğine inandıkları için onlara tapınlar, Lât, Menât ve Uzzâ'yı da Allah'ın kızı olarak kabul edenlerdi⁶³.

Said b. Zeyd'in babası olan Zeyd b. Amr, Hanif olduğundan ve inanç bakımından çocuğu üzerindeki etkisinden dolayı, Hanifler ile onların Mekke'deki durumundan bahsetmek istiyoruz.

---

⁶³ Kelbî, *Kitâbü'l Esnâm*, s. 13; Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 147–148

BİRİNCİ BÖLÜM

SAİD B. ZEYD'İN HAYATI

I. NESEBİ VE AİLESİ

A. Doğumu ve Nesebi

Said b. Zeyd b. Amr'ın doğum tarihi ile ilgili kaynaklarımızda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak kaynakların verdiği bilgiye göre onun, Hz. Peygamber (sav)'in Dâr'ü'l-Erkâm'a girmesinden önce⁶⁴ ve henüz yaşı yirmiyi geçmeden Müslüman olduğu,⁶⁵ yetmiş küsur yaşlarında da vefat ettiği göz önüne alındığında doğum yılının 590–600 yılları arasında olduğu ortaya çıkar⁶⁶.

Said b. Zeyd b. Amr'ın künyesi Ebû'l-Â'ver'dir⁶⁷. Kendisine Ebû's-Sevr de denilmektedir.⁶⁸ Â'ver, tek gözlü, bir gözü kör anlamına gelmektedir⁶⁹. Kendisine neden bu lakabın verildiği ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Said'in Nesebi Ka'b b. Lüeyy'de Hz. Peygamberin soyu ile birleşmektedir⁷⁰.

Said b. Zeyd'in soy ağacı kaynaklarda şu şekilde verilmektedir:

Mesela İbn Hişam onun nesebini; Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl b. Abdiluzâ b. Abdillâh b. Kurd b. Riyâh b. Rezâh b. Adiy b. Ka'b b. Luey silsilesiyle verir⁷¹.

İbn Sa'd, İbn Abdilberr ve İbnü'l Esir onun nesebini; Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl b. Abdiluzâ b. Riyâh b. Abdillâh b. Kurt b. Rezâh b. Adiy b. Ka'b

⁶⁴ Zehebî, **Siyer**, I, 136; İbn Asâkir, **Tarih**, XXI, 69; İbn Hacer, **el-İsâbe** III, 104

⁶⁵ Abdurrahman Refet Paşa, **Sahabe Hayatından Tablolar**, Çev. Tacettin Uzun, Uysal Kitabevi, İzmir 1988, I, 185

⁶⁶ Osman Güven, **Said b. Zeyd**, s. 3

⁶⁷ Vâkidi, **el-Meğazî**, II, 770; İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 372

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 170; İbnü'l Esir, **Üsdü'l Gabe**, II, 306.

⁶⁹ Cübrân Mes'ud, **Râid**, I-II, Beyrut 1978, I, 176; Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2005, s. 54

⁷⁰ İmam Şa'ranî, **et-Tabakâtü'l Kübra**, Çev: Abdülkadir Akçiçek, 1. Baskı, Toker yayımları, İstanbul 1968, I, 73.

⁷¹ İbn Hişam, **es-Sîre**, I, 271

şeklinde nakletmektedir⁷². Rivayetleri incelediğimizde ensab kitaplarında verilen soy bilgileri ikinci rivayetin daha sağlam olduğunu ortaya koymaktadır⁷³. Said b. Zeyd'i daha sağlıklı değerlendirmek için onun içinde yetiştiği kabile/soy ile ilgili bilgi vermek istiyoruz.

1. Benî Adî Kolu

Nesebleri Adıyy b. Ka'b b. Lüeyy b. Ğalib b. Fıhr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike (Amr) b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnan'a dayanmaktadır⁷⁴. Adıyy b. Ka'b b. Lüeyy b. Ğalib b. Fıhr b. Mâlik b. Nadr el-Kureşî'ye nisbetle bu ad verilmiştir⁷⁵.

Benî Adî kabilesi, Cahiliye döneminde Sefâret görevini yürütüyordu. Kusay b. Kilâb'dan sonra Benî Abdiddâr ile Benî Abdimenâf arasında çıkan anlaşmazlıkta Benî Abdiddâr'ı destekleyen Benî Adî, Kâbe'nin tamiri sırasında Hacer'ül Esved'in yerine konması hususunda çıkan ihtilafta da yine Benî Abdiddâr ile işbirliği yapmış ve kan dolu bir kaba ellerini sokarak ölümleri pahasına bu şerefi başkalarına bırakmayacaklarına yemin etmişlerdi.

Benî Adî başlangıçta Hz. Peygamber'in İslam'a davetine düşmanca tavır takınmış, fakat kabilenin ileri gelenlerinden Ömer b. Hattab'ın müslüman olması üzerine bu tavrını değiştirmek zorunda kalmıştır. Nitekim Bedir Savaşında müşrikler safında bu kabileden kimse yer almamıştır. Ashabdan Said b. Zeyd, Nuaym b. Abdillah ve Hârice b. Huzâfe bu kabiledendir⁷⁶.

Adî boyu, Mekke'de Kureyş'in diğer büyük kolları ile beraber yönetime katılıyor ve sefaret görevini yapıyordu⁷⁷. Sefaret, Mekkelilerin başka devlet ve kabilelerle münasebetlerinde, gönderilecek heyete başkanlık etme görevidir.

⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 13; İbn Abdilber, *el-İstiab*, II, 614; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l Ğabe*, II, 306.

⁷³ Kelbî, *Cemheratu'n-Neseb*, s. 105–106; İbn Hazm, *Cemheratu Ensâbi'l-Arab*, s. 150

⁷⁴ Kehhâle, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, II, 766.

⁷⁵ İzzeddin b. Esir Cezerî (İbnü'l Esîr), *el-Lübab fi Tehzîbi'l Ensâb*, I-III, Dâr Sâdır, Beyrut bty, II, 329.

⁷⁶ Ahmet Önkâl, "Adî b. Kâ'b", *İslam Ansiklopedisi*, DİA, I, 380.

⁷⁷ Önkâl, "Adî b. Kâ'b", DİA, I, 380.

İslamdan Önce bu görevi Ömer b. Hattab yürütmekte iken, onun müslüman olması üzerine Kureyş, Habeşistan'a giden Müslümanları Necaşîden istemek üzere sefaret görevi için Sehm boyundan Amr b. As'ı görevlendirmiştir⁷⁸. Adıyoğulları ilk anda İslâm'a karşı çıkmış olsa da Hz. Ömer'e göre Mekke fethinden önce tümü Müslüman olmuştur⁷⁹.

Bu Sülalenin meşhurları: Ömer b. Hattab, ikinci halife olup soy üzerinde etkin bir kişi idi. Cahiliye döneminde sefaret görevi yapıyordu. Putlara karşı çıkan amcası Zeyd b. Nufeyl, Hanif inancını araştırmak üzere çıktığı bir yolculuk dönüşü öldürülmüştür. Zeyd'in oğlu Said ise, aşere-i mübeşşere diye İslâm tarihinde ün yapmış on kişiden birisidir⁸⁰. Yine bu kabileden Cübeyr b. Mut'im b. Adiy b. Nevfel, Kureyş'e neseb ilmini öğreten kişidir. Cübeyr'in neseb ilmini Hz. Ebû Bekir'den aldığı söylenmektedir⁸¹.

Bu soydaki diğer önemli kişiler ise; Ebû's-Sûvar Hasan b. Hâris el-Adevî, Adiy b. Abdî Menat b. Ed b. Tâbiha b. İlyas, Amr b. Mâlik b. Neccar, Hassan b. Sâbit b. Münzir b. Haram b. Amr b. Zeyd b. Menat b. Adiy el-Adevî'dir⁸².

Adî kabilesi altıncı asra kadar varlıklarını sürdürmüş, daha sonra da bir kısmı 545 yılında Fâtımî halifesi veziri Salih Talâi' b. Rüzvik zamanında, Mısır'a gitmişlerdir⁸³.

Adî boyu Sefaretle görevlendirildiği için bu soya mensup kişilerin daha eğitilmiş insanlar olduğunu görmekteyiz. Buna işaret eden en önemli olay Ömer'in Müslüman oluşu bölümünde anlatılan, Ömer'in kendisine uzatılan ayetleri okuması, kızkardeşi Fatıma'nın ve eniştesi Said b. Zeyd'in evlerinde Kuranın mütalaa edilmesi görüşümüzü desteklemektedir.

⁷⁸ Muhammed el-Hudarı, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Tercüme ve Düzenleme: Heyet, I, 134

⁷⁹ Önkal, "Adî b. Kâ'b", DİA, I, 380.

⁸⁰ İbnü'l Esîr, **el-Lübab**, II, 329.

⁸¹ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 12.

⁸² İbnü'l Esîr, **el-Lübab**, II, 329.

⁸³ Kehhâle, **Mu'cemü Kabâili'l-Arab**, II, 766; Önkal, **Adî b. Kâ'b**, DİA, I, 380

B. Ailesi

1. Babası

Said b. Zeyd'in babası Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'dir⁸⁴. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in annesi, Hayye bint Cabir b. Ebî Habîb b. Mâlik b. Nasr b. Haram b. Nasr b. Âmir b. Süleym b. Sa'd b. Kays b. Fehm'dir. Anne bir kardeşleri Hattab ve Abdu Nuhm'dur⁸⁵. Zeyd b. Amr, Safiye bint Hadrami ve Fatıma bint Ba'ce ile evliydi⁸⁶.

a. Zeyd b. Amr'ın Din Arayışları

Zeyd b. Amr araştıran ve düşünen bir kişi olduğu için inanç konusunda Mekke'nin içinde bulunduğu durum ve ahlaki yapıdan oldukça rahatsızdı, bu nedenle gerçek ve doğru din arayışları içinde olduğu ve bu çabalarını da ömrü boyu sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Kureyşliler Kâbe'nin binasını yükseltip, damını yaptıktan sonra, her yıl etrafında tavaf ederlerdi. Onun yanında Allah'a tövbe eder, Allah'la beraber putları zikreder, kestiklerine onları ortak koşarlardı. Oysa Kureyşten; Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Varaka b. Nevfel, Osman b. Huveyris b. Esed, Ubeydullah b. Cahş gibi şahıslar Kureyşin putlarına kurbanlar sundukları bayramların birinde Kureyşlilerin yanında hazır buldukları esnada birbirlerine: “Doğruyu söyleyelim, Burada konuşulanlar gizli kalsın.” diyerek söz verdiler. Bunun üzerine onlardan birisi arkadaşlarına: “Bilin ki, Vallahi kavminiz doğru bir şey üzerinde değil, Onlar İbrahim'in dinine muhalefet etti ve onu bozdular. Bir yararı veya zararı olmayan putlara ibadet ediyorlar. Kendinize bir din arayın.” diyerek oradan ayrıldılar. Bu maksatla değişik yerlere gidip, Hıristiyanlık ve Yahudiliğin yanı sıra birçok dini inanışlar ve Hz. İbrahim aleyhisselam'ın dini olan Hanîfliği anlamaya çalıştılar⁸⁷.

⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 13; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 614; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l Gâbe*, II, 306.

⁸⁵ Abdulmus'ab b. Abdullah b. El-Musab Zubeyrî, *Kitâbu Nesebi Kureys*, Tashih: E. Levi-Provençal, 3. Baskı, Dar'ul Mearif, Kahire 1982, s.364

⁸⁶ V. Vacca, “Zeyd b. Amr b. Nufeyl”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, I. Baskı, Eskişehir 1997, XIII, 547.

⁸⁷ İbn İshâk, *Sîre*, s. 95; Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997, s. 79

Konuyla ilgili İbn İshak'ın rivayetine göre: “Onlardan Varaka b. Nevfel Hıristiyanlığı kabul edip, birçok ilim öğrendi. Ancak onlardan Zeyd b. Amr b. Nufeyl dışında kimse doğru bir iş yapmadı”.⁸⁸ Rivayetten anlaşılan Zeyd'in çabalarının sonuçsuz kalmadığıdır. Meşhur hanifler kısmında bahsettiğimiz gibi, Varaka b. Nevfel her ne kadar önceden Hıristiyanlığı seçmiş ise de, Hz. Peygambere gelen vahiyden sonra onun peygamberliğini müjdelemiş, ona inanacağını ifade etmiş olup, İslamı kabul etmiş kişilerden birisi olduğunu belirtebiliriz.

Öte yandan Zeyd'in hem amcası hem de anne bir kardeşi olan Hattab b. Amr⁸⁹, Zeyd'e inancından dolayı eziyet edip onu Mekke'nin üst tarafında bulunan Hira⁹⁰ dağına sığınmak zorunda bırakmıştır. Hattab, Zeyd'i gözetlemek için Kureyş kabilesinin bazı gençleri ile bazı külhanbeylerini görevlendirip onlara “Zeyd'i Mekke'ye sokmayınız” diye tembih etmekte olup, bu şartlar altında Zeyd, ancak gizli olarak Mekke'ye gelebiliyordu. Kendisini gözetlemekle görevlendirilen gençler onun Mekke'ye girdiğini öğrenince hemen Hattab'a haber verir ve onu yeniden Mekke'den çıkarır, üstelik eziyet ederlerdi. Bunlar, Zeyd Kureyşlileri dinlerinden ayırmasın diye ona karşı böyle sert davranıyorlardı. Hattab Zeyd'i kavminin dininden ayrılmasından dolayı ayıplıyordu ve eziyet ediyordu. Zeyd, kavminden kendisine zulmedenlere, şu mısraları söylemiştir: “Ey Tanrım! Ben kutlu olmayan bölgeden değil kutlu bölge halkıyım. Evimde herkes tarafından bilinen Safa tepesi yanında, kutlu bölgenin ta ortasında bulunmaktadır.”⁹¹ Zeyd Mekke'den çıkıp İbrahim'in dini olan hanifliği aramak için yeryüzünü dolaşmaya karar verdi. Hanımı Safiyye bint Hadramî b. Abdillah⁹² Onun yola çıkmak için hazırlandığını görünce ona eziyet etmesi için Hattab b. Nufeyl'e haber verirdi⁹³. Bunun sebebi de Hattab'ın Zeyd'i Safiyye'nin kontrolü altına bırakıp Safiyye'ye

⁸⁸ İbn İshâk, *Sîre*, s. 95

⁸⁹ Zeyd'in annesi, Ceydâ bint Hâlid b. Câbir b. Ebî Habîb b. Fehm'dir. O Nufeyl b. Abdiluzza ile evliydi. Ondandır Hattab'ı doğurdu. Bu Ömer b. Hattab'ın babasıydı. Ceydâ'nın kocası Nufeyl ölünce Onunla Kocasının diğer oğlu Amr evlendi. Bu evlilikten de Zeyd doğdu. Bu Cahiliye döneminde yaygın bir nikâh çeşidiydi. bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 244 (Haşiye)

⁹⁰ Hira: Minâ'ya giderken sol tarafta, Mekke'ye 3 mil mesafede bulunan bir dağdır. Mesûdî, *Murucu'z-Zehab ve Meâdînu'l-Cevher*, I-IV, Tah: Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, Mısır, 1958, I, 70; Yakut Hamevî, *el-Mu'cemu'l-Buldan*, II, 233; İbn Kesir, *es-Sîre*, I, 246 Haşiye

⁹¹ İbn İshâk, *Sîre*, s. 97; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 246

⁹² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 244

⁹³ İbn İshâk, *Sîre*, s. 98

“Zeyd’in Mekke’den çıkmaya kalktığını görür görmez bana haber ver” demiş olmasıdır. Bunun için de Zeyd b. Amr hanımına sitem ederek aşağıda Zeyd’in şairliği bölümünde geçen şu beyitleri söylemiştir: “Ey Safiyye! Beni hor görme. Horlukla benim hiçbir ilgim yok. Ben horluğa düşeceğimden korktuğum zaman çabucak çekip giderim”⁹⁴.

Rivayetlerden ortaya çıkan sonuca göre Zeyd b. Amr kavminin içinde bulunduğu yanlış ve saçma inanışlardan kurtulmak niyeti ve hak din arayışı uğruna yaptığı yolculuk bir seferlik değil, çeşitli zamanlarda tekrarlanan, Şam’a, Musul’a, Mısır’a ve diğer bölgelere yapılan yolculuklardan oluşmaktadır.

Bu yolculuklarından birisinde; Zeyd b. Amr b. Nufeyl Şam’a gitti. Kendisine tabi olacağı bir dini arıyordu. Yahudi âlimlerinden birisiyle karşılaştı ve Ona Yahudilik hakkında soru sordu. “Bana dininiz hakkında bilgi vermenizi umuyorum” deyince, Yahudi âlim: “Sen Allah’ın gadabından nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin” dedi. Zeyd: “Ben zaten Allah’ın gadabından kaçıyorum. Durum böyleyken Allah’ın gadabından bir şeyi neden yükleneyim. Sen bana bundan başka bir şey söyleyip, işaret edebilir misin?” diye sorunca, Yahudi Âlim: “Haniflikten başka bir şey bilmiyorum” dedi. Zeyd: “Haniflik nedir?” diye sordu. Âlim: “İbrahim’in dinidir. O ne Yahudi ne de Hıristiyandı. Allahtan başkasına ibadet etmedi.” Zeyd yoluna devam etti bu sefer Hıristiyan bir âlimle karşılaştı. Ona da aynı şeylerden bahsetti. Hıristiyan âlim de: “Sen Allah’ın lanetinden nasibini almadıkça bizim dinimize giremezsin” deyince, Zeyd de: “Ben Allahın lanetinden veya gadabından bir şey yüklenmem. Ben zaten Allahın lanetinden kaçıyorum. Sen bana bundan başka bir şey söyleyebilir misin?” dedi. Âlim de: “Haniflikten başka bir şey bilmiyorum” diye cevap verdi. Zeyd: “Haniflik nedir?” diye sordu. Âlim: “İbrahim’in dinidir. O ne Yahudi ne de Hıristiyandı. Allahtan başkasına ibadet etmedi.” Zeyd onların Hz. İbrahim hakkındaki bu sözlerini duyunca dışarı çıktı ve ellerini kaldırarak dedi ki: “Allahım! Şahid ol ki ben İbrahim’in dini üzereyim”⁹⁵.

⁹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 244

⁹⁵ Buhârî, *Sahîh*, 4, 233, Menakıbul Ensar, 24; Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lam*, I-XXXXV, Tah: Ömer Abdusselam

Bir başka seferinde Zeyd b. Amr, İbrahim'in dinini aramak için çıktığı yolculukta sora sora giderek Musul ve Cezire bölgelerinin tamamını dolaştı. Sonra Şam tarafına ulaştı. Orada Belka⁹⁶ bölgesinde bulunan bir kilisedeki papazın yanına geldi. İddiaya göre bu papaz Hıristiyanların en bilginlerindendi. Zeyd ona İbrahim'in dini olan Haniflikle ilgili bilgi sorunca Rahib: "Sen öyle bir dinle ilgili soru soruyorsun ki, bugün onun bir müntesibi bulunmamaktadır. Onunla ilgili bilgi silindi. O dini bilen kalmadı. Senin çıktığın beldede Hz. İbrahim'in dini olan Hanifliği ortaya çıkaracak bir peygamber gönderilecektir. Sen ona kendi beldende kavuşursun. O peygamber bu zamanlarda gönderilecektir. Zaman onun zamanıdır. Şam'ın Yahudi ve Hıristiyanları ondan bir şeye razı olmadı"⁹⁷ dedi. Zeyd daha önce Yahudilik ve Hıristiyanlığı incelemiş, fakat bu iki dinde de kendisini tatmin edecek bir şey bulamamıştı. Bunun için şimdi papazın kendisine söylediklerini duyar duymaz Mekke'ye dönmek üzere yola çıktı⁹⁸.

Zeyd, Kâbe'ye yönelerek ibadet eder, Mekke'de Hz. İbrahim'in dini üzere bulunan tek kimse olduğunu Kureyş müşriklerine karşı iftihar ederek söyler ve onların putlar adına kurban kesmelerini ayıplardı⁹⁹.

Anlaşılaçağı üzere Zeyd'in bu gayretleri boşa gitmemiş, sonunda Zeyd b. Amr, Hanif inancını benimsemiş, tek bir tanrıya inanıp doğruya erişmiştir. Bütün bunlar onun varlığın yaratılışını çok düşünen, azimli, zorluklar karşısında yılgınlığa düşmeyen sağlam bir fikir ve karakter sahibi olduğunu göstermektedir.

Tedmûrî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1991, Sîretu'n-Nebeviyye, s. 86-87; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, I-XIV, Tah: Ali Necip Atvî, Ali Abdussâtîr, Beyrut bty, II, 222

⁹⁶ Belkâ: Vadi'l-Kura ve Şam ile Dimeşk arasındaki bölgede bulunan yerleşim alanıdır. bkz. Hamevî, **el-Mu'cemu'l-Buldan**, I, 489.

⁹⁷ İbn İshâk, **Sîre**, s. 99; İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 246-247.

⁹⁸ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 247.

⁹⁹ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 379.

b. Zeyd b. Amr ve Hz. Muhammed

Zeyd b. Amr'ın Hz. Peygambere vahyin gelmesinden yaklaşık beş yıl önce vefat ettiği belirtildiğine göre, Hz. Peygamber otuzbeş yaşlarına kadar Zeyd b. Amr'ı görmüştür. Rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber ona uğrar, hak ve hakikat adına yakın düşünceler taşıdıklarından dolayı konuşup dertleşirlerdi. Zeyd, Hz. Peygamberin gençliğinde hayatta idi ve Resul-i Ekrem onunla konuşmaktan hoşlanırdı¹⁰⁰.

İbn İshâk'ın rivayetine göre; Hz. Peygamber, Zeyd b. Amr b. Nufeyl'den bahsederken şöyle söylemiştir: “Beni putlar konusunda ilk uyarıcı ve onlardan nehyeden Zeyd idi. Ben Tâif'den dönmüştüm, yanımda Zeyd b. Hârise vardı. Mekke'nin yukarısında bulunan Zeyd b. Amr'a uğradım. Kureyş dinlerinden ayrıldığı için onu gözden düşürmüş ve aralarından çıkıp Mekke'nin yukarısına yerleşmesine sebep olmuştu. Onun yanına oturduk, Yanımızda kendimiz için bulundurduğumuz, Zeyd b. Hârise'nin taşıdığı içinde Taşlar üzerine kesilmiş et bulunan bir sofraya vardı. Onu da çağırdık -ki ben o zaman genç bir delikanlıyım.- Dedim ki: “Buyur bu yemekten ye.” Zeyd: “Ey Kardeşimin oğlu! Bu kestiğiniz Putlar adına kesilenlerden midir?” deyince, ben de: “Evet” dedim. Zeyd: “Fakat Ey kardeşimin oğlu! Abdulmuttalib'in kızları sana benim bu türden kesilen şeyleri yemediğimi haber vermediler mi? Benim bunlara ihtiyacım yoktur.” Sonra da putları, onlara ibadet etmeyi ve onlar adına kesilen şeyleri ayıpladı. Dedi ki: “Şüphesiz bunlar boş şeylerdir. Ne bir fayda ne de zarar verirler. Bu veya buna benzer mealde şeyler söyledi.” Hz. Peygamber dedi ki: “Bundan sonra putlar için olan şeylere dokunmadım. Allah beni risaletiyle ikramda bulununcaya kadar da putlar adına hayvan kesmedim.”¹⁰¹ Başka bir rivayette Zeyd b. Amr, Hz. Peygamber ve Zeyd b. Hârise'nin yanlarına uğradı. Onlar da Zeyd'i sofraya davet ettiler. Zeyd: “Ey kardeşimin oğlu! Ben putlar adına kesilen şeyleri yemiyorum.” Denildi ki: “Bundan sonra Peygamberin putlar adına kesilen şeylerden yedildiği görülmedi.”¹⁰² Hz. Aişe der ki: Resûl-i Ekrem'in şöyle dediğini işittim: "Allah'tan

¹⁰⁰ Çağatay, **İslam Öncesi Arap Tarihi**, s. 162

¹⁰¹ İbn İshâk, **Sîre**, s. 98.

¹⁰² İbn İshâk, **Sîre**, s. 98; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 189.

başkası için kesilen her şeyi kınarken Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'i dinlemiştim; Allah beni peygamberlikle şereflendirinceye kadar putlar adına kesilen hiçbir şey tatmadım”¹⁰³.

Hız. Peygamberin kesilen hayvanın etini yemesi ile ilgili kesin bir ifade olmayıp, bu konuda ki rivayetlerin zayıf olduğu görülmektedir. Sofra Kureyş tarafından sunulmuş Zeyd b. Amr'ın uyarısı üzerine Hz. Peygamber bu işten imtina ettiğini belirtmiş olduğundan Hz. Peygamberin bu etten yemediği anlaşılmaktadır¹⁰⁴. Zeyd, Kureyşi kestiklerinden dolayı ayıplıyordu. Diyordu ki: “Koyun Allah'ın yarattığı bir varlıktır. Allah onun için gökten su indirir, yerden bitki çıkarır. Siz ise bütün bunları inkâr edersesine, onu Allah'tan başkası adına kesiyorsunuz”¹⁰⁵.

Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Putlardan uzaklaştı, İbrahim'in dini hariç, Yahudilik, Hıristiyanlık ve bütün diğer inançlardan uzak durdu. Allah'ı birliyordu. Kavminin kestiklerini yemiyordu. Onların içinde buldukları şeylerden uzaklaştı.¹⁰⁶ Kızların diri diri gömülmesi âdetinin doğru olmadığını söyledi.¹⁰⁷ “Ben Hz. İbrahim'in Tanrısına tapıyorum” diye söylüyordu. Kavminin benimsediği dinin kusurlarını yüzlerine vurmaktan çekinmezdi¹⁰⁸. Zeyd güneşbattığında Kâbe'ye yönelerek iki secdeden oluşan, bir rekât namaz kılar¹⁰⁹ ve bunları yaptıktan sonra “Bu İbrahim'in ve İsmail'in kiblesidir. Ben taşlara ibadet etmem ve onlara dua etmem, onlar için kesilen şeyleri de yemem. Fal oklarından da kismetimi istemeyeceğim. Ölene kadar bu Beyt için namaz kılacağım”, dedi. O hac

¹⁰³ İbn Abdilberr, **el-İstiab**, II, 617; İbn Kesir, **el-Bidaye ve'n-Nihaye**, II, 287

¹⁰⁴ Hz. Peygamber'in sofrada bulunan bu etten yeyip yemediği ile ilgili tartışmalar ve geniş bilgi için bkz. Zehebî, **Siyer**, I, 133–134; İbrahim Canan, **Hadis Ansiklopedisi**, XVIII, Akçağ Yayınevi, İstanbul bty, XII, 481–485; Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, 49.

¹⁰⁵ Buhari, **Sahih**, Menâkıbul Ensâr, IV, 233.

¹⁰⁶ İbn İshâk, **Sîre**, s. 96.

¹⁰⁷ Bir adam kızını öldürmek istediğinde Zeyd ona derdi ki: “Onu öldürme, Onun bakımı bana aittir.” diyerek onu alır ve büyüttü. Sonra da kızın babasına: “Şimdi dilersen onu alabilirsin. Dilersen bana bırakabilirsin.” Ferezdak'ın dedesi Sa'sa'a b. Muâviye'de böyle yapardı. Müslüman olduğunda Hz. Peygamber'e dedi ki: “Bu yaptıklarımın dolayı bana bir sevab var mıdır? Hz. Peygamber dedi ki: “Allah'ın İslamda yasakladığı herşeyde İslâmdan önceki engellemelerinden sevab vardır.” bkz. İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 240 (haşiye)

¹⁰⁸ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 239–240.

¹⁰⁹ Zehebî, **Siyer**, I, 132.

ediyor ve örfü uyguluyordu. Yelbi'nin rivayetine göre diyordu ki: “Buyur Allah’ım senin ortağın yoktur, dengin yoktur”¹¹⁰.

Esmâ bint Ebî Bekr'den nakledilen bir rivayette, Esmâ dedi ki: “Zeyd b. Amr b. Nufeyl'i sırtını Kâbe'ye dayamış bir halde iken gördüm, Diyordu ki: “Ey Kureyş topluluğu, Zeyd'in nefsinin elinde bulundurana yemin ederim ki, Benden başka, hiçbiriniz İbrahim'in dininde değilsiniz.” Sonra da ilave etti: “Allah'ım! Eğer hangi ibadet tarzının hoşuna gideceğini bilseydim, sana o şekilde ibadet ederdim. Fakat bunu bilmiyorum.” Sonra da avuç içlerinin üzerine secde ederdi.¹¹¹

İbni İshâk'dan rivayet edildi ki: Zeyd b. Amr b. Nufeyl'in yakınlarından naklen bana şunlar anlatıldı: Zeyd mabedin içinde Kâbe'ye yöneldiği zaman şöyle dermiş: “Ey Tanrım! İbadet ederek ve boyun eğerek temiz niyetle sana geldim. Hz. İbrahim'in kibleye yönelerek ayakta durup sığındığı tanrıya ben de sığındım” der. Sonra da: “Ey Tanrım! Sana karşı boynum büküktür. Sırtıma ne yüklersen ben ona katlanırım. Ben kibri değil iyiliği istiyorum.” diye ilave edermiş.¹¹² Başka bir sözünde de: “İyilik daha geç unutulur. Kibir ise çabuk unutulur. Güneşte yürüyen kimse ile gölgede uyuyan bir olamaz” demektedir¹¹³. Araplar, kız çocuklarını diri diri toprağa gömerlerdi. Bir kişi böyle yapmaya niyetlenince Zeyd o kişinin yanına gider, “Onu bırak öldürme, Onun yetiştirmek benim üstümedir. İlerde dilersen alırsın dilersen bana bırakırsın. Kızın babası da: Nasıl istersen öyle yap sana bırakıyorum derdi¹¹⁴. Onlardan kız çocuklarını alır, besleyip büyüttükten sonra da babasına ‘Kızını istersen alabilirsin. İstersen ben bakarım’ dermiş¹¹⁵. Zeyd b. Amr'ın kız çocuklarının hayatlarını kurtarması onun merhametini ve inancını göstermektedir.

¹¹⁰ İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, II, 223.

¹¹¹ İbn İshâk, **Sîre**, s. 96; İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 240; Zehebî, **Târîhu'l-İslâm**, Sîretü'n-Nebeviyye, s. 88; Ebû Ala Mevdudî, **Sîretü'n-Nebî (Hz. Peygamberin Hayatı)**, I-III, Çev: Ahmed Asrar, 3. Baskı, İstanbul 1992, I, 220; Çağatay, **İslam Öncesi Arap Tarihi**, s. 162.

¹¹² İbn İshâk, **Sîre**, s. 96; İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 245–246.

¹¹³ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 246.

¹¹⁴ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 240 (haşiye); Zehebî, **Siyer**, I, 128; Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî, **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, I-IV, Tah: Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut 1411/1981, III, 498.

¹¹⁵ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 240 (haşiye); İbn Hacer, **el-İsâbe**, II, 614; Mevlana Şibli Numani, **Sîretü'n-Nebî (Son Peygamber Hz. Muhammed)**, I-II, Çev: Yusuf Karaca, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, I, 101; Ahmet Kurucan, Zühdü Mercan, **Cennetle Müjdelenen On Sahabi**, s. 368.

Bütün bu araştırmalarının sonucunda Zeyd b. Amr'ın bazı hakikatlere ulaşıp, hayatını bu düzen üzerine sürdürdüğünü görmekteyiz. Onun vardığı sonuçları şu olay net bir şekilde ortaya koymaktadır. Âmir b. Rebia dedi ki: Zeyd b. Amr'dan şittim ki: “Ben İsmail soyundan bir peygamber bekliyorum. Abdulmuttalib oğullarından. Ona yetişeceğimi sanmıyorum. Ben şimdiden ona inanıyor, söylediklerini doğruluyor ve peygamberliğini kabul ediyorum. Eğer ona ulaşırsan selamımı ilet. Onu tanıman için bazı vasıflarını belirteyim. O ne uzun ne de kısa birisidir. Saçı ne çok ne de azdır. Gözlerinin kırmızılığı onun vasfıdır. Omuzları arasında peygamberlik mührü vardır. Bu belde onun doğup gönderileceği yerdir. Sonra kavmi onu buradan çıkaracak ve getirdiklerini reddedecektir. O da Yesrib'e gidip emrini orada yayacaktır. Benim sorduğum yahudi ve hıristiyan âlimler onun İbrahim dinini getireceğini ve ondan sonra peygamber gelmeyeceğini söylediler.” Âmir b. Rebia dediki: “Müslüman olduğumda bunları peygambere anlattım.” O da Zeyd'in selamını aldı ve dedi ki: “Ben cennette onu kanatlarını sürüyor halde gördüm”¹¹⁶.

Zeyd b. Amr'ın peygamberin özelliklerini haber vermesi mümkün müdür? Ehli kitabın bu konuda bilgisi olduğu kabul edilir. Dolayısıyla bazı bilgileri bilmesi mümkündür. Zaten o dönemde Araplar ve Yahudiler arasında da yeni bir peygamberin gelmesi beklenen bir hadise idi¹¹⁷. Kur'ân'da ki birçok ayet bu bilgilere işaret etmektedir¹¹⁸.

Sonuç olarak Zeyd b. Amr gibi, bir hak din bulmak için birçok yolculuk yapıp, birçok din bilginiyle fikir alışverişinde bulunan bir kimsenin bu tür bilgilerin bir kısmına vakıf olması bize göre mümkündür.

---

¹¹⁶ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, I, 161–162; et-Taberî, **Târîh**, II, 295–296; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, II, 223

¹¹⁷ Daha geniş bilgi için bkz. İbn İşhâk, **Sîre**, s. 62–65

¹¹⁸ Araf 7/157; Saff 61/6; Feth 48/29

c. Zeyd b. Amr'ın Said b. Zeyd üzerindeki etkisi

Zeyd b. Amr, Kureyş Kâbe'yi yeniden inşâ ediyorken, bi'setten beş sene önce vefat ettiğine¹¹⁹ ve Said b. Zeyd yaklaşık olarak 590–600 yılları arasında doğduğuna göre, babası vefat ettiğinde Said çocukluk veya gençlik çağında sayılır.

Bilindiği gibi insan, doğuştan Alah'a inanmaya yetenekli ve dinî inancı kabullenmeye elverişli bir yaratılıştadır.¹²⁰ Ayrıca çocuk psikolojisi üzerinde yapılan araştırmalar da çocuğun ruhen dine yabancı olmadığını ortaya koymuştur. Çocukluk döneminde dinî gelişim özelliklerini incelerken bebeklik, ilk çocukluk ve son çocukluk olarak, bazı gelişim dönemlerini göz önüne alarak şu şekilde işleyebiliriz¹²¹.

a) Çocuklar dini kavramları, gelişim aşamalarına göre değerlendirirler ve öylece ifade ederler. Allah ve ibadet kavramları, kavram gelişimine paralel olarak, somuttan soyuta doğru ilerleyerek gelişir.

b) İlk çocuklukta düşünce antropomorfisttir¹²². Bu genel düşünce yapısından dini kavramlar da etkilenirler. Bu dönemde Allah, insanî vasıfların tümünü taşıyan, çocuğun görebileceği en yüce mekân olan gökyüzünde oturan, arkadaşları ve düşmanları olan, genelde yaşlı bir dede olarak tasvir edilir. Ancak 12 yaşından itibaren çocuk, Allah ile arasında bir iletişim kurabilecek zihni düzeye gelebilir.

c) Yine ilk çocuklukta düşüncesinin sunileştirme özelliğinden dolayı çocuklar tabiattaki varlıkların insanlar veya Allah tarafından yapıldığını sanırlar. Fakat Allah'ın da büyük bir insan gibi tasavvur edildiğini göz önüne alırsak yaratıcı

¹¹⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 224; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 615

¹²⁰ Mehmet Emin Ay, "Çocuk ve Din Eğitimi", *Yeni Dünya Dergisi*, Y. 1, S.2, Kasım 1993, s.71

¹²¹ Yurdagül Mehmetoğlu, "Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Halis Ayhan (Ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul 1998, s.115–117.

¹²² Antropomorfist: Tanrı'nın insan şeklinde ve insanın sahip olduğu özellikleri taşıyan bir varlık olarak tanımlanması demektir. Ya da "İnsan biçimcilik" diye adlandırılmaktadır. Bkz. Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004, s. 24

bir Allah'ın her şeyi yoktan yarattığı inancı, bu düşünce özelliğinden dolayı, pek kavranır gibi gözükmemektedir¹²³.

Ergenlikteki gelişim özellikleri çocukluğa kıyasla oldukça farklı; hem nicelik hem de nitelik bakımında çok yoğundur. Bu bakımdan bu döneme, "yeniden doğuş" diyen psikologlar olmuştur. Bağımsız bir kişilik sahibi olma, toplumdaki yerini ve rolünü öğrenme tam olarak bu dönem içerisinde gerçekleşir. Cinsiyet güdüsünün doğurduğu çatışmalar en fazla bu dönemde yaşanır. Bir dünya görüşü geliştirme, kendine yön verecek değerleri araştırma, hayatın anlamı ve kendisinin yeri ve rolü konusunda tatmin edici cevaplar bulma gibi arayış ve yönelişler gençlik döneminin kendine has davranış özelliklerindedir¹²⁴.

Kişiliğin biçimlenmesinde en önemli çevresel etken ailedir. Aile, özel davranımların kazanılmasında rolü olan övgü ve cezaların kaynaklandığı ve kullanıldığı başlıca ortamdır. Genellikle çocuğun ilk öğretmenleri de anne-babasıdır. Anne babanın tepkileri bazı davranışları pekiştiren, diğer bazıları için cesaret kırıcı özellik taşıyarak çeşitli alışkanlıkların, amaç ve değerlerin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Örnek alma sürecinde çocuklar, anne babalarının birçok kişilik özelliğini taklit ederken, ahlaki, kültürel değer ve standartlarını da benimserler¹²⁵.

Said'in babasına olan sevgisi her zaman devam etmiştir. Babasının bunca gayretlerine rağmen Hz. Peygamber'in bisetine yetişememiş olması, onda üzüntüye yol açmış olmalı ki, bir rivayete göre Hz. Ömer'le birlikte,¹²⁶ bir diğerinde ise Said b. Zeyd tek başına Hz. Peygambere gelerek dedi ki: "Ya Hz. Peygamber babam Zeyd b. Amr senin bildiğin ve gördüğün gibi bir insandı. Eğer sana yetişseydi iman ederdi. Ona istiğfarda bulunur musun? Hz. Peygamber: "Evet" dedi. Ona istiğfarda

---

¹²³ Ayşe Dinç, "Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 51

¹²⁴ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003. s. 266

¹²⁵ Clifford T. Morgan, **Psikolojiye Giriş**, Yayın Sorumlusu: Sibel Karakaş, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1997, s. 322-323.

¹²⁶ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 240

bulundu. Ve “Şüphesiz o kıyamet günü tek başına bir ümmet olarak gelir. O talep ettiği din üzere öldü.” dedi ¹²⁷.

Babasının Hak din arayışları, bunun için çıktığı yolculuklar, bu uğurda gördüğü baskılar oğlu üzerinde derin izler bırakmış olmalı ki, biz Said b. Zeyd’i ilk müslümanlar arasında görüyoruz. Zeyd b. Amr’ın hak din ile ilgili akılcı sorgulamaları ve yaratıcı ile ilgili sohbetleri bütün aileyi kuşatmış olacak ki, kızı Âtike’de müslüman oldu. Böylece Zeyd b. Amr’ın çaba ve gayretleri boşa çıkmamış, kendi evlatları hak dinle tanışma ve onu kabul etme şerefine ermişlerdir.

d. Zeyd b. Amr’ın Şairliği

Bilindiği gibi Cahiliye dönemi Arap toplumunda şiir yaygındı. Bu bağlamda kaynaklarda Zeyd b. Amr’a atfedilen şiirlerden anlaşıldığına göre onun şair olduğu söylenebilir. Bize kadar gelen şiirleri hep, Tanrının birliğini ifade eder. O kavminin asıl gerçek dini terk ettiğini ve bu yüzden onlardan neler çektiğine dair bir takım beytler söylemiştir. Zeyd’in hanımı Safiyye bint Hadramî b. Abdillâh b. İmâd b. Ekber¹²⁸ daima, Zeyd’in gerçek dini aramak üzere seyahata çıkmasına mani olur, yolculuğa çıkacağına farkına vardı mı, hemen ona engel olması için Hattab b. Amr’a haber verirdi¹²⁹. Bundan dolayı Zeyd hanımına sitem ederek şu beyitleri söylemiştir:

لا تحبسيني في الهوا ... ن صفي ما دابي ودابه
إني إذا خفت الهوا ... ن مشيع ذلل ركابه
دعموص أبواب الملو ... ك وجانب للخرق نابه
قطاع أسباب تذ ... ل بغير أقران صعابه
وإنما أخذ الهوا ... ن العير إذ يوهي إهابه
ويقول إني لا أذل بذك ... جنبيه صلابه
وأخي بن أمي ثم ... عمي لا يوايتين خطابه

¹²⁷ İbn İshâk, *Sîre*, s. 99–100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 189

¹²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 244

¹²⁹ İbn İshâk, *Sîre*, s. 98

وإذا يعاتبني بسو ... ء قلت أعياني جوابه
ولو أشاء لقلت ما ... عندي مفاتحه وبابه

“Ey Safiyye! Beni hor görme. Horlukla benim hiçbir ilgim yok. Ben horluğa düşeceğimden korktuğum zaman çabucak çekip giderim. Ben hükümdarların kapılarına vurup yanlarına girerim, ıssız çölleri aşım geçerim. Aramızdaki bağları kolayca koparırım ha. Horluğım ancak derisi yüzülen yaban eşeği kabul eder. Bununla beraber o bile, kesildikten sonra böğürlerini yere çarpmakla, hayır ben horluğım kabul etmem demek ister. Ana bir kardeşim, sonra amcamın oğlu olan kimsenin sitemli sözleri de pek hoşuma gitmiyor. O, kötü sözlerle bana sitem ettiği zaman kendisine cevap vermem. Bu durumda beni üzer. Ama istesem onu susturacak cevaplar verebilirdim”¹³⁰.

Zeyd’in şiirlerini incelediğimizde onun Tek bir yaratıcı ile ilgili fikirlerini, Tanrı anlayışını ve kâinata bakışını rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Bu şiirler mutlak surette ailesini ve çocuklarını ve diğer insanları da etkilemiştir. Bununla ilgili bazı şiirleri şunlardır:

أرباً واحداً أم ألف رب ... أدين إذا تقسمت الأمور
عزلت اللات والعزى جميعاً ... كذلك يفعل الجلد الصبور
فلا عزى أدين ولا ابنتيها ... ولا صنمي بني عمرو أدير
ولا غنماً أدين وكان رباً لنا ... في الدهر إذ حلمي يسير
عجبت وفي الليالي معجبات ... وفي الأيام يعرفها البصير
بأن الله قد أفنى رجالاً ... كثيراً كان شأنهم الفجور
وأبقى آخرين بئر قوم ... فيربك منهم الطفل الصغير
وبيننا المرء يعثر ثاب يوماً ... كما يتروح الغصن النضير

“Yollar ayrıldıktan sonra ben bir Tanrıya mı yoksa bin Tanrıya mı inanacağım. Lat ile Uzza’dan yüz çevirdim. Zaten sabırlı bir adamda böyle yapar.

¹³⁰ İbn Hişâm, es-Sîre, I, 244–245

Uzza ile onun iki kızına inanmam. Amr boyunun iki putunu da ziyaret etmem. Hâlbuki o, eski zamanda henüz aklım ermediği sıralarda bizim Tanrımız idi. Ben de hayret ettim. Bakanlar için geceler de ve gündüzlerde hayret edilecek nice hikmetler vardır. Allah, işleri güçleri fenalık olan birçok kimseleri yok etti. Geriye kalanlar iyilik yapan kavimdi, Onlardan da küçük çocuklar büyüyor. Zaman olur zayıflamış bir insan yeniden sıhhat kazanıp üzerine çiğ düşmüş ağaç dalı gibi canlanır”¹³¹.

Gene Zeyd b. Amr bu konuda şu beyitleri söylemiştir:

إلى الله أهدي مدحتي وثنائيا ... وقولا رصينا لا يني الدهر باقيا
إلى الملك الأعلى الذي ليس فوقه ... إله ولا رب يكون مدانيا
ألا أيها الإنسان إياك والردى ... فإنك لا تخفي من الله خافيا
وإياك لا تجعل مع الله غيره ... فإن سبيل الرشده أصبح باديا
حنانيك أن الجن كانت رجاءهم ... وأنت إلهي ربنا ورجائيا
رضيت بك اللهم ربا فلن أرى ... أدين إلهها غيرك الله ثانيا
وأنت الذي من فضل من ورحمة ... بعثت إلى موسى رسولا مناديا
فقلت له يا اذهب وهارون فادعوا ... إلى الله فرعون الذي كان طاغيا
وقولا له أنت سويت هذه ... بلا وتد حتى اطمأنت كما هيا
وقولا له أنت رفعت هذه ... بلا عمد أرفق إذا بك بانيا
وقولا له أنت سويت وسطها ... منيراً إذ ما جنه الليل هاديا
وقولا له من يرسل الشمس غدوة ... فيصبح ما مست من الأرض ضاحيا
وقولا له من ينبت الحب في الثرى ... فيصبح منه البقل يهتز رايبا
ويخرج منه حبه في رعوسه ... وفي ذاك آيات لمن كان واعيا
وأنت بفضل منك نجيت يونساً ... وقد بات في أضعاف حوت لياليا
وإني ولو سبحت باسمك ربنا ... لأكثر إلا ما غفرت خطائيا
فرب العباد ألق سيبا ورحمة ... علي وبارك في بني وماليا

¹³¹ İbn İshâk, *Sîre*, s. 96–97

“Övgümü ve zamanın sonuna kalacak olan düzgün sözlerimi Tanrıya sunuyorum. O Tanrı ki ne onun üstünde ne de onun ayarına yakın başka bir Tanrı yoktur. Ey İnsanoğlu ölümün sonucunu aklından çıkarma. Sen yaptığın şeyleri Tanrı’dan saklayamazsın. Sakın Allah’a ortak koşma. Apaçık doğru yol önünde besbellidir. Tanrım beni esirge. Sen Tanrısın. Cinlerin ümidi sende, benim ümidimde sendedir. Ey Tanrım! Tanrı olarak seni tanıdım. Artık bundan sonra senden başka ikinci bir Tanrıya inanmayacağım.

Ben, kendisine dua edenlerin duasını duyan tanrıya inanırım. Duayı duymayan bir tanrıya asla inanmam. Bir bağış ve rahmet olarak Hz. Musa’ya bir elçi melek gönderen sensin. O melek yoluyla ona dedin ki: Ey Musa! Harun’la birlikte gidip şu zalim Firavunu Tanrıya inanmaya çağırın. Ona: Şu yeryüzünü yapıp direksiz olarak durduran sen misin? Şu gök kubbeyi direksiz çatan sen misin? Eğer sen isen ne iyi bir ustasın. Geceleyin o gökyüzünü aydınlatan ve bu suretle halka yol gösteren sen misin? Doğduğunda ışığının üzerine düştüğü her şeyi aydınlatan güneşi her sabah doğduran kimdir?

Meyveleri, sebzeleri taptaze yetişen tohumları toprakta filizlendiren ve bunların üzerinde yeniden tohum yaratan kimdir? Bütün bunlarda akli başında olan kimse için nice deliller vardır, deyin. Ey Tanrım! Yunus balığının karnında günlerce kalan Yunus Peygamberi bir bağışlama eseri olarak kurtaran sensin. Ey Tanrım! Senin adınla dua ediyorum; sen de bağışlıyorsun. Gene suçlarım çoğalıyor. Ey kulların Tanrısı bana bağışta bulun, beni esirge, çocuklarımı artır ve malıma bereket kat” .¹³²

Bir başka şiirinde İnancını ortaya koyan şu ifadelere yer vermektedir:

أسلمت وجهي لمن أسلمت ... له الأرض تحمل صخرأ ثقالا
وأسلمت وجهي لمن أسلمت ... له المزن تحمل عذاباً زلالا
إذا هي شيقت إلى بلدة ... أطاعت فصبت عليها سجالا
وأسلمت وجهي لمن أسلمت ... له الريح تصرف حالا فحالا

¹³² İbni Hişâm, es-Sîre, I, s. 242–244

“Üzerinde ağır kayalar taşıyan yeryüzünün inandığı Tanrıya inandım. O İlâh yeryüzünü dümdüz edip su üstünde durdurduğunu görünce üzerine dağları koydu. Tatlı su taşıyan bulutların inandığı Tanrıya inandım. O bulutlar bir şehre yöneltildiği zaman boyun eğip gider ve bardaktan boşanırcasına oraya yağmur yağdırır”¹³³.

Yukarıda geçen şiirlerden Zeyd b. Amr’ın hayata bakışını, olayları değerlendirişini ve Tanrı anlayışını kavramak mümkündür.

e. Zeyd b. Amr’ın Ölümü

Zeyd b. Amr, Kureyş Kâbe’yi yeniden inşa ediyorken, bi’setten beş sene önce öldürülmüştür¹³⁴. Zeyd b. Amr’ın öldürüldüğü yer hakkında rivayetlerde farklılıklar vardır.

Rivayetlerin çoğuna göre, yolda Lahm kabilesinin yurdunun ortalarına vardığında bu kabile halkı kendisine saldırıp öldürdüler¹³⁵.

İbn Hişam ve Zehebî’nin bir rivayetine göre Zeyd b. Amr Şam’da iken Hz. Peygamber’in haberi kendisine ulaştı. Ona ulaşmak için yola çıktığında, Şam’da Belka civarında Meyfea halkı onu öldürdü¹³⁶. Zeyd b. Amr bi’setten beş yıl önce öldüğüne göre bi’sete ulaşmamış olduğu kesindir. Bu rivayetten Zeyd’in beklenen peygamberin Mekke civarında ortaya çıkacağı bilgisini alıp, bunun üzerine Şam tarafından yola çıktığında öldürülmüş olduğu sonucuna varmaktayız¹³⁷. İbn Hacer’in rivayetine göre ise Zeyd b. Amr Hz. Peygambere yöneldiğinde Mevduu Şam denilen yerde ehli Mebkaa tarafından öldürülmüştür¹³⁸. İbn Hazm’ın rivayetine göre Dimeşk’a yakın olan Belka köylerinden birinde öldürüldü¹³⁹.

¹³³ İbn İshâk, **Sîre**, s. 97

¹³⁴ İbn Kesîr, **el-Bidâye ve’n-Nihâye**, II, 224; İbn Hacer, **el-İsâbe**, II, 615; Nisâbü’rî, **Müstedrek**, III, 496

¹³⁵ İbni İshak, **Sîre**, s.98; İbni Hişâm, **es-Sîre**, I, 146–147; Zehebî, **Siyer**, I, 133; Çağatay, **İslâm Öncesi Arap Tarihi**, s. 163.

¹³⁶ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 231; Zehebî, **Siyer**, I, 133.

¹³⁷ Yeni bir peygamberin çıkacağı bölge ile ilgili rivayetler için bkz. İbn İshâk, **Sîre**, s. 99; İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 246–247.

¹³⁸ İbn Hacer, **el-İsâbe**, II, 616.

¹³⁹ İbn Hazm, **Cemheretü’l Ensâbi’l-Arab**, s. 151.

Zeyd b. Amr'ın öldürülmeyip Mekke'de öldüğü ve Hira dağının eteğine defnedildiği de rivayet edilir.¹⁴⁰

Rivayetleri incelediğimizde her ne kadar bu isimler farklı gözükse de bunların birbirine yakın yerler olduğu, Belka civarında Lahm kabilesinin bulunduğu yerdeki bir kabile tarafından öldürüldüğü ortaya çıkar. Belkâ, Dımeşk ve Şam arasındaki köylerden oluşan bir düzlüktür. Bu bölge halkı kötülük ve azgınlıklarıyla bilinir¹⁴¹. Meyfea'da bu bölgede ki köylerden birisidir¹⁴².

Ölüm haberi üzerine Varaka b. Nevfel b. Esed, Zeyd'in arkasından ağlayarak şu beyitleri söyledi:

رشدت وأنعمت بن عمرو وإنما ... تجنبت تنوراً من النار حاميا
بدينك ربا ليس رب كمثلته ... وتركك أوثان الطواغي كما هيا
وإدراكك الدين الذي قد طلبته ... ولم تك عن توحيد ربك ساهيا
فأصبحت في دار كريم مقامها ... تعلل فيها بالكرامة لاهيا
تلاقي خليل الله فيها ولم تكن ... من الناس جبارا إلى النار هاويا
وقد تدرك الإنسان رحمة ربه ... ولو كان تحت الأرض سبعين واديا

“Ey Amr'ın oğlu! Doğruyu ve nimeti buldun, , gürül gürül yanan bir ateş tandırında yanmaktan kurtuldun. Sen dininde eşi benzeri olmayan bir rabbe inandın. Ve azgınların putları seni terk etti. Dilediğin dini buldun. Rabbinin birliğini unutmadın. Kerim olan rabbin evinde bulundun. Orada şerefle vakit geçirdin. Allah'ın dostuyla orada karşılaştın. İnsanlardan şedid ve zalim olanlar ateşten uzak olmaz. İnsan yetmiş kat yerin altında bile olsa Tanrının rahmeti ona ulaşır.”¹⁴³

¹⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, II, 224; Zehebî, *Siyer*, I, 133

¹⁴¹ el-Hamevî, *el-Mu'cemu'l-Buldan*, I, 489

¹⁴² İbni Hişam, *es-Sîre*, I, 146

¹⁴³ İbn İshâk, *Sîre*, s. 99

Bir rivayete göre, Hz. Peygamber: “Allah ona merhamet etsin. O İbrahim’in dini üzerineydi” demiştir¹⁴⁴.

Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre şöyle der: Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Cennete girdim, orada, Zeyd b. Amr'ın iki ağacını buldum"¹⁴⁵.

Câbir b. Abdillâh (ra)' dan rivayetle, Resûl-i Ekrem (sav)'e Zeyd b. Amr'ın durumu sorulunca, şöyle cevap verdi: "O, İsa b. Meryem ile benim aramda tek başına bir ümmet olarak haşır olunur"¹⁴⁶.

Her ne kadar Zeyd b. Amr İslamiyetten önce ölmüş ise de, anlaşılacağı üzere o bir mümin gibi görülmekte ve cennette olduğu belirtilip, kendisine dua edilmesine izin verilmektedir.

2. Annesi

Said b. Zeyd'in annesi Fâtıma bint Ba'ce b. Ümeyye b. Huveylid b. Halid b. el-Ya'mer el-Huzâyye'dir¹⁴⁷.

3. Kardeşleri

Kaynaklarda Zeyd b. Amr'ın iki çocuğundan bahsedilmektedir. Said b. Zeyd ve Âtike bint Zeyd¹⁴⁸, Âtike'nin annesi Ümmü Kürz bint el-Hadramî b. Ammâr b. Mâlik b. Rebîa b. Lekîz b. Mâlik b. Avf'dır¹⁴⁹. Yani Said'in öz kardeşi değildir. Âtike, hicretten önce müslüman oldu. Daha sonra Müslümanlarla

¹⁴⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, II, 224

¹⁴⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, II, 224; Zehebî, *Siyer*, I, 131

¹⁴⁶ Ali el-Muttakî Hindî, *Kenzu'l-Ummal fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Efâl*, I-XVIII, Lübnan bty, XIV, 32; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, II, 224

¹⁴⁷ Zubeyri, *Nesebi Kureys*, s. 365; Yukarıda verilen şecerede kaynaklarda bazı farklılıklar vardır. Daha geniş bilgi için bkz. İbn A'sakîr, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 64–66; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 148; İbn Abdilberr, *el-İstiab*, II, 614; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 306; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 103

¹⁴⁸ İbn Hazm, *Cemheratü'l Ensâbi'l Arab*, s. 151; İbn Kuteybe, *el-Maarif* (Nebiler ve Sahabiler'in Sireti), Terc. Hasan Ege, Şelale Yayınları, İstanbul bty, s. 171

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 265

Medine'ye hicret etti¹⁵⁰. O kadınların güzellerinden ve çok ibadet edenlerinden birisidir¹⁵¹.

Âtike bint Zeyd, Abdullah b. Ebî Bekir'in hanımı idi. Abdullah kendisinden sonra başkasıyla evlenmemesi için ona mal bırakmıştır. Abdullah ölünce, Hz. Ömer Atike'ye haber göndererek: "Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendine haram kılmışsın. Abdullah'ın bıraktığı malı kardeşlerine iade et. Benimle evlen" deyince Âtike teklifi reddetmiştir. Bu sefer Hz. Ömer onun yanına gelip ısrar etmiş ve bu konuda onunla çekişmiştir. Atike, Hz. Ömer'in ısrarları karşısında sonunda evlilik teklifini kabul etmiştir¹⁵².

Âtike, evlenirken şart olarak mescide gitme izni ve Hz. Ömer'in onu dövmemesini istemiş, şartları kabul edilmiştir. Hz. Ömer Mescidde suikasta uğradığında Âtike onun yanında idi¹⁵³.

Âtike, Hz. Ömer'in öldürülmesinden sonra Zübeyr b. Avvam'la evlendi.¹⁵⁴ O da Vadi Siba'da vefat etti¹⁵⁵. Âtike'nin bütün eşleri onun yanında iken öldüklerinden¹⁵⁶ dolayı Ali b. Ebi Talib ona evlilik teklifi götürünce; "Ben seninde ölmenden korkarım." demiş ve evlilik teklifini kabul etmemiştir. Onun Muaviye'nin hilafetinin başlangıcında h. 41'de vefat ettiği rivayet edilir¹⁵⁷. Âtike, kadınların faziletlilerinden birisi olup, iffetiyle ön plana çıkmıştır¹⁵⁸.

Said b. Zeyd ile kardeşi arasında nasıl bir ilişki olduğu konusunda bilgi bulunmamakla beraber, Said'in Ömer'in kızkardeşiyle evli olması, Âtike'nin de Hz. Ömer'le evli olması yönüyle birbirleriyle aile bağlarının sık görüşmeyi sağladığı anlaşılmaktadır. Yine Hz. Ömer'in Medine'ye hicret ettiğinde, Said b.

¹⁵⁰ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, VIII, 265; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, VIII, 25

¹⁵¹ İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, VIII, 25

¹⁵² İbn Sa'd, **et-Tabakât**, VIII, 265

¹⁵³ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, VIII, 267; Rıza Savaş, **Hız. Muhammed Devrinde Kadın**, 1. Baskı, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 97

¹⁵⁴ Zübeyrî, **Nesebi Kureys**, s. 365

¹⁵⁵ İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, VIII, 25

¹⁵⁶ İbn Hazm, **Cemheratü'l Ensâbi'l Arab**, s. 151

¹⁵⁷ İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, VIII, 25

¹⁵⁸ Mahmud Mehdî İstanbûlî, **Nisâun Havle'r-Rasûl ve'r-Reddu alâ Muftereyâti'l-Müsteşrikîn**, Beyrut 1415/1995, s. 186.

Zeyd'in karşılayanlar arasında olması, Said'in vefatında önce Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın çağırılması aileler arası bağların güçlülüğüne işaret etmektedir.

4. Eşleri

Said b. Zeyd birçok evlilik yapmıştır. Ancak bu hanımlarıyla ne zaman evlendiği, aynı anda kaç ešli olduğu kaynaklarda yer almamaktadır. Onun hanımlarının isimleri şu şekildedir: Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatıma bint Hattâb b.Nufeyl¹⁵⁹, Celise bint Süveyd, Huzme bint Kays, Ümmü'l-Esved, Dumuh bint Esbağ, İmâme bint Ed Üceyc, Ümmü Hâlid ve Beşir bint Ebî Mes'ud el-Ensârî¹⁶⁰.

Said b. Zeyd'in hanımları içerisinde en çok bahsi geçen kişi, Fatıma bint Hattâb¹⁶¹ idi. Fatıma'nın annesi Hanteme bint Hâşim'dir. Fatıma ve Said, Hz. Peygamber Dâru'l-Erkâm'a girmeden evvel ve Hz. Ömer'den önce müslüman oldular¹⁶². Fatıma'nın lakabı Umeyme'dir. Künyesi Ümmü Cemil'dir. İsminin Remle olduğu da söylenmektedir¹⁶³.

Hz. Peygamber bizzat Habbab b. Eret'i Fatıma bint Hattab'a Kur'an öğretmesi için evine göndermiştir¹⁶⁴. Bu da Fatıma'nın o dönemde okuma yazma bildiğini göstermektedir. Fatıma eşinin vesilesiyle Müslüman olmuş, her türlü zorluğa göğüs gererek dinini yaşamaktan uzak durmamış, yurdundan hicret etmiş, o dönemin bilgili ve önde gelen Müslüman kadınlarından birisi olmuştur.

5. Çocukları

Said b. Zeyd'in Kûfe'de soyu çoktur. Onun otuz bir tane çocuğu olduğundan bahsedilmektedir. Bunların on üç tanesi erkek, on sekiz tanesi de kızdır. Erkek çocuklarının isimleri şu şekildedir: Abdullah el-Ekber, Abdullah el-

¹⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 271

¹⁶⁰ Eşref Edip, *Büyük İslam Tarihi*, II, 87; Osman Güven, *Said b. Zeyd*, s. 34

¹⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 271

¹⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 267

¹⁶³ Zurkânî, *Şerhu'l-Mevâhibu'l-Ledünniyye*, I-VIII, Bulak 1291, I, 317

¹⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 367

Asğar, Abdurrahman el-Ekber, Abdurrahman el-Asğar, İbrahim el-Ekber, İbrahim el-Asğar, Ömer el-Ekber, Ömer el-Asğar, Esved, Talhâ, Muhammed, Hâlid ve Zeyd¹⁶⁵. İbn Abdilberr'e göre Said b. Zeyd'in dört çocuğu vardı: Abdullah, Abdurrahman, Zeyd, Esved. Hepsi babalarının yerini aldı. Asil ve şerefli idiler¹⁶⁶.

Çocuklarından Abdurrahman el-Ekber şair olup soyu devam etmemiştir. Annesi de Ümmü Cemil bint Hattab olup, Ömer b. Hattab'ın anne, baba bir kardeşiydi. Abdurrahman el-Asğar'ın annesinin Gassanilerden olduğu rivayet edilmektedir¹⁶⁷. Abdullah'ın annesi de Fâtıma bint Hattab'dır¹⁶⁸.

Kız çocuklarının isimleri ise şu şekildedir: Ümmü'l-Hasen el-Kübra, Ümmü'l-Hasen es-Suğra, Ümmü Habîb el-Kübra, Ümmü Habîb es-Suğra, Ümmü Zeyd el-Kübra, Ümmü Zeyd es-Suğra, Âişe, Âtike, Hafsa, Zeyneb, Ümmü Seleme, Ümmü Musa, Ümmü Said, Ümmü Nu'man, Ümmü Hâlid, Ümmü Sâlih, Ümmü Abdü'l-Havle ve Reclé,¹⁶⁹ Ümmü Abd.

Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in damatları:

- 1- Münzir b. Zübeyr b. Avvâm hanımı Said'in kızı Atike idi.
- 2- Abdurrahman b. Abdullah b. Hâris el-Murâdî, hanımı Ümmü Hasan bint Said
- 3- Abdurrahman b. Huveytib b. Abdi'l-Uzzâ, Âmir b. Lüeyy'in kardeşi idi. Hanımı Ümmü Habibi'l-Kübra bint Said
- 4- Abdurrahman b. Ebî Süfyân b. Huveytib, bundan sonra da Abdullah b. Abdurrahman b. Zeyd b. Hattab ile evli olan Ümmü Zeydi'l-Kübrâ bint Said
- 5- Muhtâr b. Ebî Ubeyd b. Mes'ud, hanımı Ümmü Zeydi's-Suğrâ
- 6- Âsım b. Münzir b. Zübeyr, hanımı Ümmü Abd bint Said idi¹⁷⁰.

¹⁶⁵ Osman Güven, "Said b. Zeyd", s. 34; Ahmet Kurucan, Zühdü Mercan, **Cennetle Müjdelenen On Sahabi**, s. 375

¹⁶⁶ İbn Abdilberr, **el-İstiab**, II, 618

¹⁶⁷ Zubeyri, **Nesebi Kureys**, s. 366; İbn Hazm, **Cemheretu'l-Ensâbi'l-Arab**, s. 151

¹⁶⁸ İbn Hazm, **Cemheratü'l-Ensâbi'l-Arab**, s. 151

¹⁶⁹ et-Taberî, **Tarih**, IV, 344; Osman Güven, **Said b. Zeyd**, s. 34; Ahmet Kurucan, Zühdü Mercan, **Cennetle Müjdelenen On Sababi**, s. 375

¹⁷⁰ İbn Habîb, **Kitâbu'l-Muhabber**, Beyrut bty, s. 70; İbn Kuteybe, **el-Maarif**, s. 171

7- Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Talib’de de bir kızı vardır.

Said b. Zeyd’in Kûfe’de soyu çoktur¹⁷¹. Torunlarından Nüfeyl b. Hişam b. Said b. Zeyd, Ondan rivayette bulundu. Onun ilmine güvenilirdi. Bazı rivayetlere göre bu torunu Yemen’in San’a bölgesinde önemli işler yapmıştır¹⁷².

---

¹⁷¹ İbn Kuteybe, **el-Maarif**, s. 171

¹⁷² İbn Hazm, **Cemheretü’l Ensâbi’l-Arab**, s. 151

İKİNCİ BÖLÜM

SAİD B.ZEYD'İN SİYASÎ, DİNÎ, ASKERÎ FAALİYETLERİ

I. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD

A. Said b. Zeyd'in Müslüman Oluşu

Said b. Zeyd, İslâm'a ilk girenlerdendir¹⁷³. Hz. Peygamber Dâru'l Erkam'a¹⁷⁴ girmeden ve orada davete başlamadan önce, henüz yaşı yirmiyi geçmeden müslüman olmuştur¹⁷⁵. Müslüman oluşu Hz. Ömer'den öncedir¹⁷⁶. Bu yönüyle o delikanlılık ve gençlik çağlarındaki bütün enerjisini İslâm'ın hizmetine harcamıştır.

Said tek başına Müslüman olmamış, hanımı, Fatıma bint Hattab'la birlikte ve Ebû Bekir'in davetiyle Müslüman oldular¹⁷⁷. İbn İshak ilk Müslümanlar listesini yaparken Said b. Zeyd'i 15. sıraya koymuştur¹⁷⁸. Hz. Peygamber peygamberliğini ilan edince, Hz.Ebû Bekir, Said b. Zeyd, Hz. Osman b. Affan İslamı gizlice yaymaya çalışmışlardır¹⁷⁹.

Said b. Zeyd, kavminin eziyetleriyle karşılaşmış, ancak Kureyş onu İslâm'dan döndüreceği yerde Said'le hanımı Kureyş erkeklerinin en güçlülerinden olan Ömer b. Hattab'ın Müslüman olmasına vesile olmuşlardır¹⁸⁰. Ebî Hazm, Said b. Zeyd'den rivayetle dedi ki: *“Allah'a yemin olsun, Ömer İslâm'a girmeden önce, beni ve kız kardeşini Müslüman olduk diye bağlamıştı. Eğer Osman'a yaptığınız*

¹⁷³ İbn Asâkir, **Tarîh**, XXI, 69; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, III, 35

¹⁷⁴ Erkam'ın evi Safa tepesinde, Mekke'den ayrı idi. Hz. Peygamber insanları dine gizlice davet etmek için burayı merkez olarak kullanmıştır. Müslümanları burada irşat eder, onlara dinin esaslarını burada öğretirdi. bkz. Muhammed el-Hudârî, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Ter: Heyet, I, 206.

¹⁷⁵ Zehebî, **Siyer**, I, 136; İbn Asâkir, **Tarîh**, XXI, 69; İbn Hacer, **el-İsâbe**, III, 104; Said Havva, **el-Esas fi's-Sünne**, VI, 158; Re'fet Paşa, **Sahabe Hayatından Tablolar**, I, 185.

¹⁷⁶ Buhârî, **Sahîh**, VIII, 56; İbn Kuteybe, **el-Maarif**, s. 171; İbn Abdilberr, **el-İstiab**, II, 615; İbnü'l Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe**, II, 306; Zehebî, **Kitâbu Duveli'l İslâm**, Tah: Fuheyim Muhammed, Mısır 1974, I, 38; İbn Asâkir, **Tarîh**, XXI, 69; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, I-XII, Beyrut 1984, IV, 30; İbn Hacer, **el-İsâbe**, III,104

¹⁷⁷ İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 271

¹⁷⁸ İbn İshâk, **Sîre**, s. 124

¹⁷⁹ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, I, 200

¹⁸⁰ İbnü'l Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe**, II, 306; Re'fet Paşa, **Sahabe Hayatından Tablolar**, I, 185.

(öldürme işin)den dolayı Uhud dağı yerinden gitse, gitmede haklı idi.”¹⁸¹ Böylece Said çektiği çilelere sabretmesini bilmiş, sonunda da Hz. Ömer’in Müslümanlığına vesile olmuştur.

Onun İslam’ı bu kadar erken bir yaşta ve çabucak kabul etmesinde, Hanifler arasında sayılan bir baba tarafından yetiştirilmiş olması ve tevhid inancına yatkın olması önemli bir rol oynamıştır. Said’in Müslüman olmadan önceki durumuyla ilgili kaynaklarımızda bir bilgiye rastlamamaktadır. Ancak onun putlara tapmasıyla ilgili bir rivayetin olmaması ve babasının hanif olması ve islamı hemen kabul edişinden dolayı Said’in de haniflik inancına sahip olduğu izlenimini vermektedir.

B. Hz. Ömer’in Müslüman Oluşunda Said b. Zeyd’in Rolü

Yukarıda belirttiğimiz gibi Said b. Zeyd, Hz. Ömer’in kız kardeşi Fâtıma bint Hattab ile evliydi. Sonraki yıllarda Said’in kız kardeşi Âtike bint Zeyd ile Hz. Ömer evlenmişti¹⁸². Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Ömer’le Said arasında yakın bir ilişki bulunmaktaydı.

Ömer b. Hattab yirmiyedi yaşındayken Hz. Muhammed’e (sav) peygamberlik gelmişti. Zeyd’den dolayı tevhid inancının sesi Ömer’in ailesinde yabancı bir ses olmaktan çıkmıştı. Bu ailede ilk önce Said b. Zeyd, sonra hanımı Fâtıma Müslüman oldu. Yine bu aileden Nuaym b. Abdillâh da İslâm’ı kabul etmişti. Ömer kabilesinden Müslüman olduklarını öğrendikleri kimselere eziyet ederdi. Hatta hizmetçi kadın Lübeyne’ye vurmaktan yorulunca: “Biraz nefes alayım tekrar döveceğim” dediği rivayet edilmektedir¹⁸³.

Kureyş, o dönemde henüz müşrik olan Ömer b. Hattab’ı Hz. Peygamberi öldürmeye gönderdi. Hz. Peygamberde Safâ tarafında idi¹⁸⁴. Bunların, Safa

¹⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihaye*, VII, 203; İbrahim Canan, *Kütübü Sitte*, XII, 300

¹⁸² İbn Kesîr, *Bidâye ve’n-Nihaye*, VIII, 57; Said Havva, *el-Esas fi’s-Sünne*, V, 613; A.J. Wensinck, “Said b. Zeyd”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, Eskişehir 1997 X, 81.

¹⁸³ Mevlânâ Şiblî Numanî, *Sîretü’n-Nebî*, I, 156

¹⁸⁴ İbn İshâk, *Sîre*, s. 160; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya Tevârih-i Hulefâ*, I-II, Bedir Yayınevi, İstanbul 1966, I, 70

tepesinin yanında bulunan bir evde toplandıkları ve kadınlı erkekli 40 kişiye yakın oldukları Ömer'e haber verilmişti. Bu evde, peygamberle birlikte amcası Hamza b. Abdilmuttalib, Ebû Bekr b. Ebî Kuhâfe, Ali b. Ebî Talib ve Habeşistan topraklarına göç etmeyip Mekke'de peygamberin yanında kalan müslümanlar bulunuyordu.¹⁸⁵ Ömer yolda Nuaym b. Abdillah ile karşılaştı¹⁸⁶. O daha öncesinden Müslüman olmuş, Kabilesinin adamlarından korktuğundan da Müslümanlığını gizliyordu¹⁸⁷. Ömer kılıcına asılmış bir halde yürürken Nuaym: "Ey Ömer nereye gidiyorsun?" deyince O da: "Şu Kureyşi akılsızlıkla itham eden, ilahlarını aşağılayan, topluluğumuzu parçalayan Muhammed'e gidiyorum" dedi. Bunun üzerine Nuaym: "Ey Ömer! Vallahi yürüdüğün yol kötü bir yol. Sen Adî b. Ka'b sülalesinin yok olmasını mı istiyorsun? Senin Muhammed'i öldürmen, Benî Zühre ile Benî Hâşim'e bu işi bağışlamak olmaz mı?" Böylece ikisi tartışarak seslerini yükseltmeye başladılar¹⁸⁸. Ömer ona: "Zannederim sende dinimizde çıkmışsın. Eğer bunu kesin bilsem bu işe senden başlarım." Nuaym baktı ki, Ömer kararlı, Ona: "Sana haber vereyim ki, Senin ehlin ve enişten Müslüman oldular, Senin dalalet yolunu terk ettiler" dedi. Ömer: "Kimdir Onlar?" deyince Nuaym da: "Enişten ve aynı zamanda amcaoğlun olan kişiyle kız kardeşin" dedi. Ömer oradan ayrılıp kız kardeşinin evine yöneldi. Hz. Peygamber Said ve eşi Fatıma'ya Kuran'ı öğretmek ve mütalaa etmek üzere Habbab b. Eret'i göndermişti. Habbab da yeni gelen Tâhâ suresini onlarla birlikte mütalaa ediyordu¹⁸⁹. Daha önceden bu surenin indirilişinden hemen önce Hz. Peygamber şöyle dua etmişti: "Allah'ım İslâm'ı Ömer b. Hattab veya Ebâ'l Hakem b. Hişâm ile aziz eyle."

Bu esnada Ömer b. Hattab kız kardeşinin evinin önüne ulaştı. Ömer içeri girdiğinde Kız kardeşi Ömer'in yüzündeki kızgınlığı fark etti ve sayfayı sakladı. Habbab evin bir köşesine gizlendi. Ömer, kız kardeşine: "Eviden gelen bu fısıltı sesleri nedir?" diye sorunca Fâtıma dedi ki: "Kendi aramızda konuşuyorduk."

¹⁸⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 368

¹⁸⁶ İlk Müslümanlardan birisi de her ay soyun yoksullarını doyurmayı alışkanlık edinen Nuaym b. Abdillah idi. O herhalde İslam çağının ilk altı yılında soyun başı idi. Çünkü dini ilk kabul edenlerden biri olmakla birlikte Hicrette Hz. Muhammed'e katılmadı. Kavminin yanında kaldı. bkz. W. Montgomery Watt, *Hız. Muhammed Mekke'de*, Çev: M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara 1986. s.98

¹⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 367

¹⁸⁸ İbn İshâk, *Sîre*, s. 160; Nedvî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, s. 92-93

¹⁸⁹ Tâhâ 20/1-2

Ömer durum ortaya çıkmadan gitmeyeceğine yemin edince, Said b. Zeyd: “Sen insanları kendi isteğinde toplamaya güç yetiremezsin. Hak başka türlü” deyince Ömer, Said’i yakalayıp, kızgınlıkla şiddetli bir şekilde vurdu. Kız kardeşi kocasını korumak için öne atılınca Ömer ona da bir tokat atıp kardeşinin yüzünü kanattı¹⁹⁰. Fâtıma kanı görünce: “İşitiyor musun ey Ömer? Biz Lat ve Uzza’yı terk ediyoruz.” deyip kelime-i şehadet getirdi. “Bize de ne istiyorsan onu yap” Ömer onu bu halde görünce, elini indirdi ve kız kardeşine: “Okuduğunuzu görebilir miyim? Allah’a yemin olsun onu imha etmeyecek, sana güvenli bir şekilde iade edeceğim.” Fâtıma onun Kitab konusundaki hırsını görünce, dedi ki: “Sen necissin. Ona sadece temiz olanlar dokunabilir.” Ömer temizlendi, ayetleri okuduktan sonra Onlara İslâm’a nasıl girebileceğini sordu ve Hz. Peygamber’in yanına giderek Müslüman oldu¹⁹¹.

Müslümanların Habeşistan’a gitmesinden (m. 615) sonra,¹⁹² Mekke’li müşrikler bundan rahatsızlık duymuşlar ve Hz. Peygamberin öldürülmesine karar vermişlerdir. Bu konuda da Ömer’i görevlendirmişlerdi. Ömer’in Müslümanlığı bu olaydan sonra gerçekleşmiştir.

Burada dikkatimizi çeken önemli ayrıntılar bulunmaktadır.

1. Ömer’in çok iyi korunduğunu bildiği Hz. Peygamberi öldürmeye karar vermekle, kendi ölümünü de göze alması,

2. Bu yolda ilerlerken kendi öz yakınlarının da düşman bildiği bu kişiye katıldıklarını öğrenince yediği şokun etkisi,

3. Kız kardeşinin evine gidip onları Kuran okurken suçüstü yakalaması,

4. Eniştesi ile kızkardeşini hırpalama derecesine gelmesine rağmen,

Bütün bu olayları yaşayan bir insanın nasıl olup da birkaç ayet okumakla Müslüman olma kararı alması ibret vericidir.

---

¹⁹⁰ İbn İshâk, **Sîre**, s. 161

¹⁹¹ İbn İshâk, **Sîre**, s. 162–163; İbn Hişâm, **es-Sîre**, I, 368–370; Nedvî, **es-Sîretu’n-Nebeviyye**, s. 92–93; Hasan İbrahim Hasan, **Târihu’l-İslam es-Siyasi ve’d-Dîni ve’s-Sekâfi ve’l-İçtimâi**, I-IV, 10. Baskı, Mısır 1985, IV, 211–212

¹⁹² İbn İshâk, **Sîre**, s. 160

Hiz. Ömer'in hayatı şahittir ki, O doğruyu duyduğu ve anladığı anda içinde bulunduğu konum ne olursa olsun, hangi durumda bulunursa bulunsun durmasını bilmiş, doğru karşısında boyun eğmiştir. Böyle bir durumda iken dahi gelen ayetleri merak etmiş onları dinleyip doğruyu anlayıncada Müslüman olmaya karar vermiştir. Bu da Hiz. Ömer'in kişilik özelliklerinden, onu yücelten vasıflarından birisidir.

C. Hicreti ve Kardeşliği

Müslümanlar, üzerlerindeki baskılar artınca Mekke'den hicret etmeye başladılar. Her ne kadar Said Güven, tezinde Said b. Zeyd ile hanımı Fâtıma'nın Habeşistan'a hicret ettiđini¹⁹³ kaydetmiş olsa da; bizim yaptığımız araştırmalara göre böyle bir durum söz konusu değildir. Zira İbn İshâk'ın rivayetlerine baktığımızda Said b. Zeyd'in ismi Habeşistan'a hicret edenler arasında geçmemektedir. Habeşistan'a yapılan birinci ve ikinci seferlere katılanların isimlerini detaylı bir şekilde vermektedir¹⁹⁴. Ömer b. Hattab'ın Müslüman olması, Müslümanların Habeşistan'a gitmesinden sonra olmuştur¹⁹⁵. Hiz. Ömer de Said'in evinde Müslüman olduğundan bu çıkarımın bir yanlış değerlendirme sonucu ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Osman Güven'in tezinde belirtilen Medine'ye hicret esnasında Muhacirlerin dörtte birine Said b. Zeyd'in kumanda ettiğine dair bilgi, kaynaklarda onun Dımeşk seferi esnasında Muhacirlerin dörtte birine kumanda ettiği ve Sarğ'dan¹⁹⁶ dönmesi esnasında olduğu şeklinde yer almaktadır¹⁹⁷.

¹⁹³ Said Güven, **Said b. Zeyd**, s. 13; Şemseddin Sami de onun Habeşistan'a hicret ettiğini belirtmektedir. bkz. Şemseddin Sâmî, **Kamusu'l-A'lam**, Mihran Matbaası, İstanbul 1984, IV, 2578.

¹⁹⁴ Daha geniş bilgi için bkz., I. Sefere katılanlar; İbn İshâk, **Sîre**, s. 156–157; İkinci sefere katılanlar İbn İshâk, **Sîre**, s. 205–210

¹⁹⁵ İbn İshâk, **Sîre**, s. 160

¹⁹⁶ Sarğ: Şam yolu üzerinden Tebuk ve Meğise ile Hicaz'ın başlangıcı ve Şam'ın sonu arasında yer alan bir bölgedir. Şam tarafından yapılan hac yolunun duraklarından birisidir. bkz. Hamevî, **el-Mu'cemu'l Buldân**, III, 211–212.

¹⁹⁷ İbn Asâkir, **Tarihu Dımeşk**, XXI, 62

Hiz. Ömer Medine'ye indiğinde onu ailesi ve kavmi karşıladı. Onu karşılayanlar arasında Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'de vardı¹⁹⁸. Başka bir rivayete göre Hiz. Ömer, Ayyaş b. Rebia, Hişâm b. As ile birlikte hicret etmek üzere harekete geçtiler, hazırlık yaptılar. Şehir dışında sözleştikleri yere Hişâm b. As gelemedi. Hiz. Ömer'in kardeşi Zeyd ile Amcaoğlu Said b. Zeyd'in de aralarında olduğu yirmi kişilik kafiie, Medine'ye hicret etti¹⁹⁹.

Said b. Zeyd, Hiz. Peygamber (sav)'in zaman zaman değişik merkezlere gönderdiği müminler arasında yer almıştır. Habeşistan'a değilse de Medine'ye gidenlerin ilklerindendir²⁰⁰. O ve hanımı birlikte hicret etmiş²⁰¹, Orada kendilerine bağırlarını açan Ensardan Rifaa b. Münzir'in evinde misafir olmuşlardır²⁰². Daha sonra Hiz. Peygamber de Medine'ye gelip, orayı merkez seçince, Said b. Zeyd bu kez, Rafi b. Malik'le kardeşleşecek, geçici bir süre de olsa birbirlerinin mallarına varis olabileceklerdir²⁰³. Rivayetlerin çoğuna göre ise Hiz. Peygamber Medine'de Said b. Zeyd ile Übey b. Ka'b arasında kardeşlik yapmıştır²⁰⁴. Bir başka rivayete göre ise Ebû Lübâbe ile kardeş yapılmıştır²⁰⁵. Hiz. Peygamber Talha b. Ubeydullah ile Said b. Zeyd arasında kardeşlik ilan ettiđi²⁰⁶, şeklinde bir rivayette bulunmakla birlikte, rivayetlerin çoğunun Onunla Übey b. Ka'b ile arasında kardeşlik kurulduğunu belirtmesi, bu rivayet senetlerinin daha güçlü olması, ilk dönem kaynakların bu rivayeti tercih etmesi Übey b. Ka'b ismini daha güçlü kıldığını söyleyebiliriz.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre Hiz. Peygamber Müslümanlar arasındaki kardeşliği iki defa yapmıştır. Birincisi hicretten önce muhacirler arasında olmuştur. Bu esnada Hiz. Peygamber, Talha b. Ubeydullah ile Said b. Zeyd arasında kardeşlik

¹⁹⁸ İbn Hişâm, **es-Sîre**, II, 120;

¹⁹⁹ Hüseyin Algül, **İslam Tarihi**, I-II, Gonca Yayınları, İstanbul 1991, I, 278.

²⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 170; İbn Abdilberr, **el-İstiab**, II, 615; İbnü'l Esîr, **Üsdü'l Ğâbe**, II, 306; İbn Hacer, **el-İsâbe**, III, 104

²⁰¹ İbn Abdilberr, **el-İstiab**, II, 615

²⁰² İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 382; Eşref Edip, **Büyük İslam Tarihi**, II, 82; Ahmet Kurucan, Zühdü Mercan, **Cennetle Müjdelenen On Sahabi**, s.370

²⁰³ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 382; İbn Habib, **Kitâbu'l Muhabber**, s. 71; M. Asım Köksal, **İslam Tarihi Hiz. Muhammed ve İslamiyet**, Medine Devri, İstanbul 1981, I, 112; Ahmet Kurucan, Zühdü Mercan, **Cennetle Müjdelenen On Sahabi**, s.370

²⁰⁴ İbn Hişâm, **es-Sîre**, II, 151; İbnü'l Esîr, **Üsdü'l Ğâbe**, II, 306

²⁰⁵ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 382

²⁰⁶ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 216; İbn Habib, **Kitâbu'l Muhabber**, s. 71

ilan etmiştir²⁰⁷. İkincisi de Mescid-i Nebî'nin inşası esnasında yapılmıştır. Burada da Said b. Zeyd ile Übey b. Ka'b arasında olmuştur demektedir²⁰⁸.

D. Hz. Peygamber'in Nezdinde Said b. Zeyd'in Konumu

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf'ın Hz. Peygamber yanındaki dereceleri aynıydı. Onlar savaşta onun önünde, namazda ise arkasındaydılar²⁰⁹. Bu sahabeler Hz. Peygamber'e olan bu bağlılıklarını hayatları boyunca devam ettirmişlerdir. Bundan dolayı da İslam tarihinde seçkin bir yer edinmişlerdir.

Kaynaklarda “el-aşeretü'l-mübeşşere”, “el-mübeşşerûn bi'l-cenne” gibi ifadelerle anılan bu on sahabe Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Ubeyde b. Cerrah ve Said b. Zeyd'dir. Said b. Zeyd'in bir rivayetinde bu on kişiden Ebû Ubeyde b. Cerrah yerine Abdullah b. Mesud zikredilmiştir²¹⁰.

Aşere-i mübeşşerenin İslâmiyet'teki seçkin yerini dikkate alan İslâm bilginleri, ilmi tasnif ve değerlendirmelerde ilk sırayı hemen daima bunlara ayırmışlardır. Ahmed b. Hanbel el-Müsned'ine aşere-i mübeşşerenin rivayet ettiği hadislerle başlamıştır. Taberani'nin el-Mu'cemü'l-kebir²¹¹ ve Ebû Nuaym el-İsfehani'nin Hilyetü'l-evliya²¹² adlı eserlerinde de aynı sıralama görülmektedir. Aşere-i mübeşşere'nin hepsiyle görüşüp onlardan hadis rivayet edenler tabiinin birinci tabakası olarak kabul edilmiştir²¹³.

²⁰⁷ İbn Seyyidinnâs, *Uyunu'l Eser fi Funûni'l-Meğazî ve's-Siyer*, I-II, Beyrut bty, I, 199

²⁰⁸ İbn Habîb, *Muhabber*, s. 71–74; İbn Seyyidinnâs, *Uyunu'l Eser*, I, 201

²⁰⁹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l Ğâbe*, II, 308; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 104; Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, VI, 158

²¹⁰ İbn Abdilber, *el-İstiâb*, II, 318

²¹¹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 148–153.

²¹² Hâfız Ebî Nuaym Ahmed b. Abdillâh İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Dâru'l Kitâbu'l Arabî, 2.Baskı, Beyrut 1387/1967, I, 95.

²¹³ Abdullah Aydın, İsmail L. Çakan, “Aşere-i Mübeşşere”, *İslam Ansiklopedisi*, DİA, III, 547.

İslam tarihinde Aşere-i Mübeşşere diye meşhur olmuş on sahabi dışında gerek hadis kitaplarında gerekse diğer Sîre kaynaklarında cennetle müjdelenen başka sahabilere de rastlanmaktadır. Ancak bu on kişi son derece yaygın bir bilgi olarak kitaplarda yer almaktadır. Belki de bu isimlerin büyük çoğunluğu siyasetle iç içe oldukları için bu rivayetlerle bir koruma halkası içine alınmıştır.

E. Yaptığı Görevler, Katıldığı Savaşlar

1. Bedir Savaşında İstihbarat Görevi Yapması

Hz. Peygamber'in üzerinde titizlikte durduğu noktalardan birisi de istihbarattı. Hz. Peygamber hazırlıklarını tam yapabilmek ve düşmanların muhtemel taktiklerine karşı koyabilmek için düşman hakkında bilgi toplamaya, kendi maksat ve niyetlerini onlardan saklamaya itina gösterirdi²¹⁴. Bu bağlamda onun Bedir Savaşından önce Kureyş kervanı hakkında bilgi toplamak için Şam yolu tarafına Talha ve Said b. Zeyd'i gönderdiğini görmekteyiz. Yine Mekke'de bulunan amcası Abbas ile Beşir b. Süfyan'dan haber topladığını, Bedir yakınlarına gelince bizzat kendisinin Ebû Bekir ile birlikte haber toplamak için tebdil-i kıyafet yaparak çevreyi dolaştığını kaynaklar nakletmektedir²¹⁵.

Hicri I. Yıl Cemaziyel Evvel ayında Ebu Süfyan'ın idaresinde bulunan kırk-elli kişilik bir Kureyş kervanı Mekke'den Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Bu kervanda Mahreme b. Nevfel ile Amr b. As da bulunuyordu. Hz. Peygamber, Ebu Seleme b. Abdu'l Esed'i Medine'de vekil bırakıp yüz elli kişi ile yola çıktı. Sancağı Hamza'ya verdi. Yanlarında otuz deve vardı. Nöbetleşe binerlerdi. Yenbu taraflarında Benî Müdlic kabilesinin oturduğu "Aşîre" denilen yere vardılar. Kervanın evvelce geçip gittiğini haber aldılar. Yalnız Benî Müdlic ile sulh yapıldı. Onlara da, Benî Damre gibi bir amannâme verilip dönüldü²¹⁶.

²¹⁴ Hamidullah, **İslam Peygamberi**, II, 275; Muhammed el-Hudarı, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Tercüme ve Düzenleme: Heyet, I, 372

²¹⁵ Muhammed el-Hudarı, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Tercüme ve Düzenleme: Heyet, I, 372

²¹⁶ Mahmut Es'ad, **İslâm Tarihi**, Marifet Yayınları, İstanbul 1983, s. 582-583

Hız. Peygamber Kureyş kervanının Şam'dan ayrıldığını haber alınca Onların Zu'l Uşeyra'ya ulaşmalarını bekledi. Kervan hakkında araştırma yapmak için Talha b. Ubeydullah ve Said b. Zeyd'i görevlendirdi. Onlar Havrâ adlı belde de Tecbâr isimli mevkiye ulaştılar²¹⁷. Said ve Talha, Havra'ya ulaştıklarında kervan geçmiş idi. Medine'deki Yahudilerden veya münafıklardan biri Peygamberin planını Ebû Süfyan'a haber vermişti. Bunu duyan Ebû Süfyan Gıfâri kabilesinden Demdem adındaki bir adamı Mekke'ye haber vermesi ve onları koruyacak bir ordu hazırlamalarını söylemesi için gönderdi. Bu sırada kendisi de, kervanlarıyla sahil yolunda hızla gece gündüz yol aldılar²¹⁸. Talha ve Said, Hız. Peygamber'a kervanın durumunu haber vermek için Medine'ye doğru yola çıktılar²¹⁹.

Onların yola çıkışından sonra Hız. Peygamber diğer vasıtalarla aldığı bilgi üzerine Ashabını toplayıp kabileyi takip etmeyi teşvik etti. Askerin "Revha" denilen yerde toplanmasını emretti. Maksat büyük bir muhabere yapmak değildi, sadece kırk elli kişi ile korunan bir kervanı takip etmekten ibaretti. Bu sebeple uzun uzadıya hazırlık yapılmadı. Hemen toplanan mücahitlerle Ramazanın üçüne rastlayan Cumartesi günü yola çıkıldı²²⁰.

Said ve Talha, Medine'ye geldiklerinde Hız. Peygamberin Bedir'e gittiğini haber alınca savaşa yetişmek için yola çıktılar. Turban²²¹ denilen yerde Hız. Peygamber'e yetiştiler ama savaş bitmişti. Hız. Peygamber, Said b. Zeyd'i Bedir'e katılanlar arasında sayarak ganimetten pay verdi²²².

²¹⁷ Havrâ: Zil mervenin arkasında olup ikisi arasında sahil yönünden iki gecelik mesafe vardır. bkz. Vakıdî, **el-Meğazî**, I, 20

²¹⁸ Vakıdî, **el-Meğazî**, I, 19; Martin Lings, **Hız. Muhammed'in Hayatı**, İnsan Yayınları, İstanbul 2006, s. 146

²¹⁹ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, II, 11; et-Taberî, **Tarih**, IV, 478; Lings, **Hız. Muhammed'in Hayatı**, s. 146; Es'ad, **İslâm Tarihi**, s. 586

²²⁰ Bu konudaki farklı rivayetler için bkz. İbn Seyyidin-Nâs, **Uyûnû'l-Eser**, I, 244; Zurkânî, **Şerhu'l-Mevâhibu'l-Ledunniyye**, I, 472; Es'ad, **İslâm Tarihi**, s. 586

²²¹ Turban: Zatul ceş ve milel ve Seyale arasında bir vadidir. Peygamberimiz Bedir için orada konaklamıştır. bkz. Hamevî, **Mu'cemu'l-Buldân**, II, 20; Ebû Ziyad dedi ki. "O suyu bol olan bir vadidir.", Esmei dedi ki. "Turban Medine'ye on sekiz mil uzaklıkta, Mekke yolu üzerinde bir vadidir." Bkz. et-Taberî, **Tarih**, IV, 478; İbn Abdilberr, **el-İstiâb**, II, 615; Abdullah b. Abdulaziz Bekrî, **Mu'cemu Mesta'cem min Esmâ'îl Biladi ve'l Mevadî**, I-IV, Tahkik: Mustafa Sekkâ, Âlemul Kutub, Beyrut, bty, s. 308

²²² İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 216-217; İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 69-70

Bedir savaşına 305 kişi katıldı. Bunlardan yetmiş dördü muhacirlerden kalanı da ensardan idi²²³. 8 kişide bazı sebeplerden sefere katılmadı. Üç tanesi muhacirlerdendi. Bunlardan Osman b. Affan'ı Hz. Peygamber hasta olan hanımı aynı zamanda peygamberin kızı olan Rukiyye'ye bakması için görevlendirmişti ki, Rukiyye bu rahatsızlıktan vefat etti. Said b. Zeyd ve Talha b. Ubeydillah'ı kervan için görevlendirmişti. Beş tanesi de ensardandı. Hz. Peygamber bunlara katılmışlar gibi paylarını verdi²²⁴.

Said bundan sonra Uhud, Hendek ve diğer savaşların hepsine Hz. Peygamberle birlikte katılmıştır²²⁵. Said b. Zeyd'in kabilesi Benî Adî'den Mekke'de kalanlar düşman ordusuna katılmamıştı. Bu sebeple Bedir gazasında bu kabilenin adamları ölmedi²²⁶.

Rivayetlerde Said b. Zeyd'in Bedir savaşı dışındaki bütün savaşlara katıldığından bahsedilir. Ancak bu konuda kaynaklarda fazla bilgi bulunmaması, onun diğer savaşlarda da gözcülük veya istihbarat toplamakla görevlendirilmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Bedir Savaşından sonra Medine'de Müslümanlar güçlenmişlerdir²²⁷.

2. Katıldığı Gazve ve Seriyeler

a. Bedr-i Mev'ud (Sözleşilen Bedir)

Her sene Zilkade ayında Bedir'de panayır kurulur ve ticaret için pek çok kimseler toplanırdı. Ebu Süfyan Uhud'dan dönerken “Gelecek sene Bedir'de

²²³ et-Taberî, **Tarih**, IV, 478; Bedir'e katılanların sayısı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zurkânî, **Şerhu Mevâhibu'l-Ledunniyye**, I, 473–475

²²⁴ Vâkîdî, **Meğazî**, I, 101; Savaşa katılmayan bu sekiz kişinin mazeretleri ve katılmama nedenleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Sa'd, **et-Tabakât**, II, 12; et-Taberî, **Tarih**, IV, 478; İbn Seyyidin-Nâs, **Uyûnu'l-Eser**, I, 244; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, III, 327; Zurkânî, **Şerhu'l-Mevâhibu'l-Ledunniyye**, I, 474

²²⁵ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 216–217; İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 69–70

²²⁶ Es'ad, **İslâm Tarihi**, s. 590

²²⁷ Philip H. Hitti, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, I-IV, Çev: Salih Tuğ, İstanbul 1980, I, 173

buluşalım” demiş, Hz. Peygamber’in emriyle Hz. Ömer de “İnşallah” diye cevap vermişti.

Sözleşilen vakit gelince Ebu Süfyan Mekke halkını harbe teşvik etmişse de o sene Mekke taraflarında kuraklık ve kıtlık olduğundan aslında Mekke’den çıkmak istemedi. Lakin bu durumda da korkaklık göstermiş olacaklarından sözden dönmenin Müslümanlar tarafında kalması için onları tehdit edecek birini araştırdı. Süheyl b. Amr bu işle görevlendirildi.

Müslümanlarda başta bir gevşeklik göstermişlerdi. Hz. Peygamber’in bu duruma canı sıkıldı ve dedi ki: “Vallahi kimse çıkmazsa ben tek başıma harbe çıkarım” Müslümanların üzerinden şeytanın korkusu gitti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Binbeşyüz kişiyle Medine’den çıkıp Zilkade’nin başında Bedir’e ulaştı. Bu sefere katılanlardan Hz. Peygamber başta olmak üzere on kişide atlı idi. Bu atlılardan birisi de Said b. Zeyd idi²²⁸.

Ebu Süfyan’da ikibin kişilik Kureyş ordusuyla hareket ederek “Ufsan” denilen yere gelmişse de kıtlıktan ve hayvanların gücü kuvveti kalmadığından bahsederek geri döndü. Hz. Peygamber Bedir’de sekiz gün kaldı. Müslümanlar mallarını satarak pek çok kâr elde edip döndüler²²⁹. Said b. Zeyd bu savaşta peygamberin yanında bulunan atlı askerlerden birisidir.

b. Zât’us-Selâsil Gazvesi

Hicri 8. yılın Cemaziyelâhir ayında Kudâalılar ve Beliy’den grupların toplanıp Hz. Peygamber’in etrafındakilerini dağıtmak, Medine hayvanlarını yağma etmek için toplandıkları haberi Hz. Peygambere ulaştınca, Hz. Peygamber, Amr b. Âs’ı çağırıp ona beyaz bir sancak verdi. Ensarın ve Muhacirin önde gelenlerinin de bulunduğu kişileri onunla birlikte gönderdi ki, bunlar arasında Âmir b. Rebîa, Suheyb b. Sinân, Ebû’l A’ver künyesiyle meşhur Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl’de bulunmaktaydı. Onlara kendilerinden yardım isteyen kişilere yardım etmelerini de

²²⁸ Vakîdî, *el-Meğazî*, I, 386–387; Es’ad, *İslâm Tarihi*, s. 658–659

²²⁹ Es’ad, *İslâm Tarihi*, s. 658–659

istedi²³⁰. Amr, Vadiu'l Kura bölgesinde Selâsil suyunun kenarına konunca hasmın çokluğunu öğrendi. Bu kadar askerle onlara karşı durulamayacağını anladı. Cüheyne kabilesinden Rafi' b. Mükeyn'i Hz. Peygambere gönderip yardım istedi²³¹. Hz. Peygamberde Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı ikiyüz nefer ile yardıma gönderdi. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de onun maiyetindeydiler²³². Düşman arazisinde ilerledikçe halkını firar etmiş buldular. Ordu biraz ganimet toplayıp geri döndü²³³.

c. Tebük Gazvesi

Bir kervan Şam'dan Medine'ye zeytinyağı ve beyaz un getirmişdi. Rum Kayseri'nin emriyle Şam'da, Müslümanlara karşı bir ordu hazırlandığı, Cüzam, Lahm, Gassan, Âmile kabilelerinin de Rum askerleriyle hareket edeceğini ve öncü kuvvetlerin Belkâ'ya kadar geldiğini haber verdiler. Hz. Peygamberde büyük bir orduyla onlara karşı çıkararak Suriye'ye kadar gitmeye karar verdi.

Bu Hz. Peygamberin son gazasıdır. Bunda İslam askerinin en son ulaştığı nokta Tebuk olduğundan sefere de bu ad verilmiştir. Tebuk Medine'den Şam'a giden yolun ortasında bir yerin adıdır. Bundan başka bu gazada çok meşakkat çekildiğinden "Gazvetü'l Usre" bu orduya da "Ceyşu'l Usre" denilmiştir²³⁴.

Hicri 9. yılda (M. 630) olan bu gazvede Hz. Peygamber şartların ağırlığından dolayı hedefi belirtmişti. Bu savaşa 80'e yakın kişi de katılmamıştır²³⁵. Hz. Peygamber Tebuk mevkiinde yirmi gün kadar durduktan sonra gerek Rumlardan gerek Araplardan bir hareket görülmediğinden geri dönüldü²³⁶.

Tebük dönüşünde Hz. Peygamber orduya katılmayanların mazeretlerini dinlemeye başladı. Orduya katılmayanlardan üç tanesi doğruyu söyleyip bir

²³⁰ Vâkıdî, *el-Meğazî*, II, 770.

²³¹ Es'ad, *İslâm Tarihi*, s. 771.

²³² Vâkıdî, *el-Meğazî*, II, 770; Es'ad, *İslâm Tarihi*, s. 771.

²³³ Es'ad, *İslâm Tarihi*, s. 772.

²³⁴ Es'ad, *İslâm Tarihi*, s. 822.

²³⁵ Muhammed el-Hudarî, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Ter: Heyet, I, 532-533

²³⁶ Es'ad, *İslâm Tarihi*, s. 827.

mazeretleri olmadığını belirtmiştir. Bunlar: Ka'b b. Mâlik, Murara b. Rabi', Hilâl b. Umeyye idi. Hz. Peygamber insanların onlarla konuşmasını menetti. Bu durum elli gün sürdü. Bu sürede yeryüzü onlara dar geldi. Sonunda Allah gönderdiği ayetlerle onları affetti²³⁷. Müslümanlar bu müjdeyi onlara iletmek için koştular. Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Hilâl b. Umeyye'ye haberi verince, Hilâl secdeye kapandı. Said b. Zeyd: “Zannettim ki nefsinı teslim edene kadar başını secdeden kaldırmayacak. Yaşlılıktan, ağlamaktan ve hüzünden dolayı Hz. Peygamber'in yanına yürüme mecali kalmadığından onu bir eşeğe bindirdik. Öylece Hz. Peygamberin huzuruna götürdük” demektedir²³⁸.

d. Üsame b. Zeyd Seriyesine Katılması

Hicri 11 yılı Safer ayında Hz. Peygamber Rumlar üzerine bir sefer için hazırlanmalarını insanlara emretti. Ordu komutanlığına da Üsame b. Zeyd'i getirdi. Ordu içinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Sa'd b. Ebi Vakkas, Said b. Zeyd b. Amr, Katade b. Numan gibi sahabenin önde gelenleri bulunmaktaydı. İnsanlardan bazıları konuşmaya başladılar. “Bu çocuk mu Muhacirlerin ilklerinin başına tayin edildi?” Bu haber peygamberimize ulaşınca çok kızdı. Minbere çıktı. Ve insanlara uyarılarda bulundu²³⁹. Hz. Peygamber'in ölümü üzerine bu ordu yola çıkmamıştır. Hz. Ebu Bekir döneminde yola çıkmıştır.

e. Said'in Gazve ve Seriyelerle İlişkisi Hakkında Bir Değerlendirme

Said b. Zeyd'in Bedir hariç bütün savaflara Hz. Peygamberle katıldığını biliyoruz. Yine onun Tebuk Gazvesinden dönüşte mazeret belirtenlerden olmaması da bu savafla gidenlerden birisi olduğunu gösteren en önemli kanıttır.

Osman Güven'in “Said b. Zeyd ve İslam Tarihindeki Yeri” isimli tezine göre Peygamberin Ukl ve Urayne kabileleri üzerine gönderdiği seriyenin

²³⁷ Tevbe, 9/117–118

²³⁸ Vâkıdî, *el-Meğazî*, III, 1052–1055

²³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 190; Vâkıdî, *el-Meğazî*, III, 1119–1120

komutanı Said b. Zeyd'dir²⁴⁰. Bu seriyyenin komutanı ile ilgili farklı rivayetler mevcut olup, genel kanı seriyye komutanının Kürz b. Cabir olduğudur. Said b. Zeyd b. Amr'ın ismi geçmemektedir. Orada ismi geçen Said b. Zeyd el-Ensârî el-Eşhelî'dir²⁴¹. Bu zat ensardandır. Dolayısıyla bu seriyyeye Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in komutanlık yapmadığını belirtebiliriz.

II. HZ. EBÛBEKİR DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD

A. Said b. Zeyd'in Hz. Ebûbekir Döneminde Yaptığı Faaliyetler

1. Hz. Ebûbekir'e Beyat Konusunda Said'in Tavrı

Said b. Zeyd'in Ebû Bekir'e biat olayındaki konumu hakkında kaynaklarımızda bir bilgi olmamakla birlikte, onun genel kişilik yapısına baktığımızda fitneden sakınmadaki hassasiyeti ve ashab arasındaki konumundan dolayı biat etmiş olmasının çok yüksek bir olasılık olduğunu belirtebiliriz. Aksi halde onun biat etmemesi önemli bir bilgi olduğundan mutlak surette tarihi kaynaklarda yerini alması veya bundan bahsedilmesi kaçınılmaz olacaktır.

Hz. Ebû Bekir ömrünün son zamanlarına doğru Abdurrahman b. Avf'ı çağırıldı. Ona “Ömer b. Hattab hakkında ne düşünüyorsun?” diye sordu. “Onunla ilgili bana birşey sorma sen onu benden iyi biliyorsun.” dedi. Hz. Ebû Bekir: “Sen söyle” deyince, Abdurrahman; “Onun görüşü isabetlidir.” Sonra Osmanı çağırıldı. O da: “Bizim aramızda onun gibisi bulunmaz” dedi. Sonra Said b. Zeyd ve diğer sahabelerle istişare etti²⁴².

Bu rivayet Said b. Zeyd'in istişare meclislerinde yer alan önemli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

²⁴⁰ Güven, **Said b. Zeyd**, s. 17–18

²⁴¹ Bu seriyyenin komutanları ile ilgili rivayetler için bkz. Vâkıdî, **el-Meğazî**, II, 548; İbn Hişâm, **es-Sîre**, III, 295; İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm (Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsîri)**, I-XVI, Çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984, V, 2215–2219

²⁴² İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 199; Zehebî, **Târîhu'l-İslam**, Kitâbu Hulefâ-i Raşidîn, s. 116

2. Ecnadeyn Savaşındaki Rolü (13/634)

Müslümanların Bizans İmparatorluğu ile askeri mücadelesi Hz. Peygamber zamanında yapılan Mûte Savaşı ile başlamış, Tebük seferiyle devam etmiştir. Bizanslılarla yapılan bu savaşların hedefi bölgenin güvenliğini sağlamak, orada yaşayanların uğradığı zulüm ve haksızlığa son vermektir. Hz. Ebû Bekir, Rumlar üzerine gaza yapmak isteyince Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Sad b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd, Ebû Ubeyde b. Cerrah ile Muhacir ve Ensar'ın büyüklerinden diğer bazı zevatı huzuruna davet etti. Onlarla istişarede bulundu²⁴³. Hz. Ebû Bekir bu amaçla 633 yılı sonbaharında her biri 3000 kişiden oluşan 3 ayrı birliği Suriye'nin güney ve güneydoğu sınırlarına göndermeyi kararlaştırdı. Yezid b. Ebî Süfyân ile Şurahbil b. Hasene'yi Tebük –Maan istikametinde, Amr b. Âs'ı Eyle üzerinden sahil istikametine yola çıkardı. Kısa bir müddet sonra orduların mevcudu 7500'e ulaştı. Başkumandanlığa önce Amr b. Âs, daha sonra da Ebû Ubeyde b. Cerrâh getirildi. Vâdilarabe, Filistin'deki Kaysariye ve Gazze şehirleri fethedildi. Bu sırada halifeden emir alan Halid b. Velid Dımaşk şehrine doğru hareket etti²⁴⁴.

. Bu savaşa, Rumlardan 100 binden fazla asker katıldı. Bu askerin çoğu Heraklius tarafından gönderilmişti. Kalanları türlü ilçelerden toplanmıştı. Heraklius bu vakit Hims'de bulunuyordu²⁴⁵. Halid b. Velid ve askerleri Mercirâhit mevkiinde Paskalya gününde Hıristiyan Gassani kuvvetleriyle karşılaştı ve onları mağlup etti. Buradan muzaffer yürüyüşüne devam eden Halid b. Velid, Busra (Eski Şam) ya vardı. Burada gerçekten de diğer Müslüman kıtalarla irtibat ve birleşme vazifesi görmeye muvaffak oldu ki bu durum, Ecnadeyn mevkiinde 30 Temmuz 634 tarihinde kanlı bir zafer elde etmesi ile sonuçlanmıştır²⁴⁶. Bu savaş sonunda Filistin'in kapıları müslümanlara açılmış oldu. Hz. Ebûbekir, başkumandanlığını

²⁴³ M. Yusuf Kandehlevî, **Hayâtü's-Sahabe**, I-IV, Çev: Sıtkı Güllü, Divan Yayınları, İstanbul 1987, I, 383.

²⁴⁴ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", **İslâm Ansiklopedisi**, DİA, X, 104

²⁴⁵ Belâzurî, **Fütûhu'l-Buldân**, I-II, Çev: Z. Kadiri Ugan, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, I, 183.

²⁴⁶ Belâzurî, **Fütûhul Buldan**, I, 184;Hitti, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, I, 228

Halid b. Velid'in yaptığı Ecnadeyn Savaşı'nın neticesini öğrendikten sonra 22 Cemaziyelahir 13 (23 Ağustos 634) tarihinde 63 yaşında vefat etmiştir²⁴⁷.

Said b. Zeyd de bu savaşta bulunmuş ve süvari kuvvetlerine kumanda etmiştir²⁴⁸. Said'in komutanlıktaki başarısı bu savaşta alınan sonuçlardan bellidir.

III. HZ. ÖMER DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD

Said b. Zeyd, Müslümanların hulefa-i Raşidin döneminde giriştiği fütuh hareketlerinde önemli rolü olduğu gibi Medine'de ki yönetimle ilgili konularda da etkilileri olmuştur.²⁴⁹. Nitekim Hz. Ömer halife iken Beytü'l-mâl'den bir ücret almadığından ve başka bir iş yapmaya da zamanı bulunmadığından dolayı geçim sıkıntısına düşmüştü. Hz. Peygamberin ashabını çağırıp onlarla bu konuyu istişare etti. Onlara: "Bu iş beni meşgul ediyor. Ben ondan faydalanabilir miyim?" diye sordu. Hz. Osman dedi ki: "Hem ye, hem de yedir." Said b. Zeyd'de aynı şeyi söyledi. Hz. Ömer, Hz. Ali'ye: "Sen bu konuda ne düşünüyorsun?" deyince, O: "Günde iki öğün, sabah ve akşam yemeği alabilirsin." Hz. Ömer'de Hz. Ali'nin görüşüyle amel etti²⁵⁰.

Bu kapsamda Hz. Ebû Bekir döneminde olduğu gibi Hz. Ömer döneminde de Said'in istişare meclisinde fikirlerine başvuru toplunun önde gelen şahsiyetlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır.

A. Şam'ın Fethine Katılması (14/635)

Şam'ın fethi esnasında Hz. Ebû Bekir vefat edip Hz. Ömer halife olduğundan, Hz. Ömer, Hâlid'in yerine Ebû Ubeyde'yi başkomutan tayin etmiş ve bölge komutanlarını onun emrine vermişti. Fakat Ebû Ubeyde askeri düzeni sarsmamak adına uygulamada komutanlığı Halid b. Velid'den almamıştır.

²⁴⁷ Mustafa Fayda, "Ebu Bekir", DİA, X, 104

²⁴⁸ Wensinck, "Said b. Zeyd", **İslam Ansiklopedisi**, MEB, X, 82

²⁴⁹ Re'fet Paşa, **Sahabe Hayatından Tablolar**, I, 185

²⁵⁰ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 307

Kuşatma altındaki Hristiyanlar, Müslümanların Suriye'nin kış mevsimine dayanamayarak çekip gitmelerini bekliyorlardı. Ancak bekledikleri olmadı ve tüm ümitleri boşa çıktı. Zira soğğun şiddeti Müslümanları korkutmamış; Hâlid, Humus'dan gelmesi beklenen yardım kuvvetlerini durdurmak için Zülkila'a bir kuvvet göndermişti. Neticede Hirakl tarafından gönderilen kuvvetler Şam yolunun kapalı olduğunu görmüş, Şam halkı da artık ümitsizliğe düşmüşlerdi. Bu sırada Şam patriğinin bir oğlu doğmuş, halk bunu kutlamak için içki içmiş ve sızmıştı. Hâlid, düşmanlarının durumlarını yakından takip eden bir komutan olduğu için, geceleri az uyur ve en ehemmiyetsiz hadiseleri bile kaçırmazdı. Hâlid, birkaç kahraman askerle birlikte kalenin duvarını aşmış, şehrin içine girdikten sonra kale kapısının muhafızlarını vurarak kapıları açmış, İslâm askerleri de hemencecik şehre girivermişlerdi. Bütün Suriye'nin fethine bir başlangıç teşkil eden bu zafer, hicretin 14. yılında meydana gelmiştir²⁵¹.

Şam seferinde Said b. Zeyd Muhacirlerin dörtte birine yakın bir bölüğüne komutanlık yapmıştır²⁵².

Ebû Ubeyde, Şam'ın fethini tamamladıktan sonra Kudüslülere bir mektup göndererek onları Allah'a imana ve İslâm'a girmeye davet etmişti. Aksi takdirde cizye vermeleri gerektiğini, cizye vermedikleri takdirde kendilerine savaş ilan edileceğini bildirmiştir. Kudüslüler ise Ebû Ubeyde'nin bu çağrısına icabet etmemişlerdir. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, Dımaşk'da Said b. Zeyd'i yerine vekil tayin etmiştir. Böylece Said b. Zeyd, Dımaşk'ın fethinden sonra Müslümanlardan Dımaşk valiliği yapan ilk kişi olmuştur²⁵³.

B. Fihl Muharebesine Katılması (14/635)

Ürdün'deki fihl olayının Hz. Ömer'in halifeliğinden beş ay geçtikten sonra, Zilkade'nin sona ermesine iki gün kala, vukua geldiği söylenmiştir. Heraklius,

²⁵¹ Mevlana Şiblî Numânî, *Sîretü'n-Nebî*, IV, 267–268; Muhammed el-Hudarî, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Ter. Ve Düz: Heyet, II, 89

²⁵² İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, XXI, 62

²⁵³ Zehebi, *Tarihu'l-İslâm*, I, 221–222; Re'fet Paşa, *Sahabe Hayatından Tablolar*, I, 86; Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, V/614; Zirikli, III, 94

Hıms'dan Antakya'ya geldikten sonra, Rumları ve Mezopotamya ahalisini seferber etti. Bunlar Fihl'de müslümanlarla karşılaştılar. Müslümanlar son derece şiddetli bir surette savaştılar. Rumların başkomutanları ve 10 binden fazla Rum asker öldürüldü. Kalanları Şam şehirlerine dağıldılar. Bir kısmı da Fihl kalesine kapandı. Müslümanlar onları kuşattılar. Onlar, nüfus başına kafa vergisi ve topraklarından da haraç ödemek şartıyla, Müslümanlardan aman dilediler. Müslümanlar onların bu isteklerini kabul ederek, mallarına dokunmayacak ve duvarlarını yıkmayacaklardı. Bu anlaşma, Ebû Ubeyde b. Cerrah tarafından yapıldı. Diğer bir rivayete göre Şurahbil b. Hasene tarafından yapılmıştır²⁵⁴. O gün savaşta 4 komutan vardı; Ebû Ubeyde, Amr b. El-As, Şurahbil b. Hasene, Yezid b. Ebî Süfyan Ordunun kalbinin diğer cenahlardan uzak kalmaması için Ebû Ubeyde, O bölgeyi Said b. Zeyd komutasına bıraktı²⁵⁵.

Ebû Ubeyde'nin Said'in yöneticilik ve komutanlık kabiliyetini görüp, ona güvendiğini Komutan olarak katıldığı fetih hareketlerinde Said'e de mutlaka görev verdiğini görmekteyiz.

Mezopotamya bölgesi Hz. Ömer devrinde müslümanlar tarafından fethedilince, ashabın büyük bir kısmı Kûfe'ye yerleşmiştir. Bilindiği üzere, Hz. Ali hilafet makamına geçince, hükümet merkezini Medine'den Kûfe'ye nakletmişti. Bu sebeple merkez kadro tamamen oraya taşındı. Böylece Kufe ve Basra, şarka doğru yönelen İslam futuhatının karargâhı ve ikmal merkezi oldular. Oraya yerleşen sahabeler arasında Said b. Zeyd'de bulunmaktadır²⁵⁶.

D. Şûra Olayı ve Hz. Ömer'in Vefatı

Hz. Ömer'in hayatının son zamanlarında İslam dünyasında fitne olayları tekrar boy göstermeye başlamıştır. Bu esnada bazı kişiler, Hz. Ebubekir'in halife seçilmesi zamanında işin aceleye getirildiğini, Hz. Ömer'in ölümünden sonra kendi beğendikleri bazı kişilerin isimlerini vererek, onlara biat edeceklerini dillendirmeye

²⁵⁴ Belâzurî, **Fütühul Buldan**, I, 186

²⁵⁵ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, VII, 8; Wensinck, "Said b. Zeyd", MEB, X, 81-82

²⁵⁶ Ali Yardım, **Hadîs I-II**, I, 138, Damla Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 2000.

başladılar. Bu tür sözler Hz. Ömer'in kulağına ulaşınca çok kızmış ve milletin huzurunda fitneye sebep olan bu tür kişileri teşhir edeceğini ifade etmiştir. Abdurrahman b. Avf der ki: "Bu olayı takip eden Cuma günü Medine'de mescide vardığımda Said b. Zeyd'i, minberin köşesinin yanında oturmuş olarak bulup, onun yanına oturdum. Dizim onun dizine dokunuyordu. Ömer b. Hattab'ın gelmekte olduğunu görünce Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl'e: "Ömer bu öğlenden sonra öyle mühim bir konuşma yapacak ki, halife yapıldığı günden beri böyle bir konuşma yapmamıştır!" dedim. Said b. Zeyd benim sözümü kabul etmedi ve: "Ömer'in şimdiye kadar bundan önce söylemediği bir konuşma yapacağını neden ümit ettin ki!" dedi²⁵⁷. Bu esnada Hz. Ömer mescide gelip, minbere çıkarak hutbe okumuştur. Hutbesinde duyduğu sözleri aktararak, bu tür insanların birer fitne olduğunu, milletin mukadderatını gasbetmeye çalıştıklarını ifade etmiş ve sözlerinin sonunda da: "Bundan sonra her kim milletin istişaresi ve görüşü olmaksızın Müslümanlardan birine biat ederse, onun biati kabul olunmaz. Biat eden de, biat edilen de kendilerini öldürülme tehlikesine atmış olurlar!"²⁵⁸ demiştir. Hakikaten Hz. Ömer'in dedikleri doğru çıkmış, fitne iyice yayılmıştır. Hz. Ömer camide namaz kılarken hançerlenmiştir.

Hz. Ömer'in suikasta maruz kalmasıyla ortaya çıkan bu durum karşısında kendisinden sonra halifenin kim olacağı konusu ortaya çıkmıştır.

Hz. Ömer b. Hattab, İbni Abbas'a dayanmıştı. İbni Ömer ve Said b. Zeyd'de oradaydı. Hz. Ömer dedi ki: "Biliniz ki, Ben bu yorgunlukta bir şey demiyorum. Kendimden sonra bir halife de bırakmıyorum. Kim benim vefatıma ulaştıktan sonra, Arapları kendisine bağlarsa, o kişi Allah'ın malında özgürdür." Said b. Zeyd'de bunun üzerine: "Şüphesiz sen Müslümanlardan bir adama işaret etsen, İnsanlar da onu senin yerine vekil tayin eder." deyince, Hz. Ömer dedi ki: "Ashabımda kötü bir hırs gördüm. Ben bu işi Hz. Peygamberin razı olduğu altı adama havale edeceğim"²⁵⁹.

²⁵⁷ Abdurrezzâk, *El-Musannaf*, V, 440

²⁵⁸ Abdurrezzak, *El-Musannaf*, V, 439–441; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 307

²⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 342; Ahmet Turan Yüksel, "Dört Halife Dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer", *İstem Dergisi*, 6. Sayı, s. 69–70

Hz. Ömer'in seçtiği altı kişilik Şûra heyetinde Said b. Zeyd'in olmamasıyla ilgili olarak Hz. Ömer'in akrabalarından kimsenin halife olmasını istememesi olduğu belirtilmiştir. Hz. Ömer Şura olayında kendisinden sonra için Abdullah b. Ömer'in tavsiye edilmesi üzerine; "Hanımını boşamaktan aciz birisini nasıl halife tayin edebilirim" der. "Bizden bir kişi yeterlidir. Ümmeti Muhammed'in işleri sorulursa, bu iş için kendi nefsimi bu işe sarfettim. Aileme bu işi yasakladım"²⁶⁰. Oğlu Abdullah'ı da oy hakkı olup seçilme hakkı olmaması şartı ile şûra heyeti arasında zikretmiştir²⁶¹. Hz. Ömer, aile efradının ve yakınlarının devlet kademesinde görev almasını, idare anlayışı gereği doğru bulmuyordu. Nitekim Şûra üyelerine, halife seçildikleri takdirde kendi kabilelerinin fertlerini Müslümanların başına musallat etmemeleri yolunda tavsiyede bulunmuştu²⁶². Ömer'e denildi ki: "Said b. Zeyd'de şûra'ya girmeli değil miydi?" Ömer: "Bizden bu kadar yeter"²⁶³. Said b. Zeyd'in bu işe kırgın olmadığını gösteren emare onun Hz. Ömer'in ölümü üzerine ağlaması ve Hz. Ömer'i hayırla yadetmesi olarak gösterilebilir.

Said b. Zeyd'in oğlu Abdumelik b. Zeyd babasından rivayetle dedi ki: "Said b. Zeyd ağlayınca birisi dedi ki: "Ey Ebû'l-A'ver seni ağlatan şey nedir?" Said: "Ben İslam için ağlıyorum. Şüphesiz Ömer'in ölümü İslam'da öyle bir gedik açtı ki, kıyamete kadar kapatılamaz"²⁶⁴.

Hz. Ömer'in nâşını kabrine Osman b. Affan, Said b. Zeyd, Suheyb b. Sinan ile Abdullah b. Ömer indirdiler²⁶⁵.

IV. HZ. OSMAN DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD

Kufe kurulduktan sonra şehir ile Fırat nehri arasında kalan bölge devlet arazisi haline getirildi. Toplamı yedi milyon dönümü bulmakta olan Sevad'da ki arazilerinden çoğu Hz. Ömer döneminde işletilmiyordu. Hz. Osman kendi

²⁶⁰ et-Taberî, **Tarih**, IV, 228

²⁶¹ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, VII, 150

²⁶² Ahmet Turan Yüksel, **İstem Dergisi**, 6. Sayı, s. 71

²⁶³ İbn Asâkir, **Tarîhu Medîneti Dimeşk**, XXI, 88

²⁶⁴ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 372

²⁶⁵ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 368; Ahmet Turan Yüksel, **İstem Dergisi**, 6. Sayı, s. 69

döneminde devlet gelirleri azalınca, mülkiyeti devlete ait olan, ancak o güne kadar işletilmeyen bu arazinin, bu insanlara ikta olarak dağıtılmasına karar verdi. Hz. Osman, Kufe valisi Said b. El-As'a mektup yazarak, ikta olarak belirlenen bu arazilerin Kufe'de bazı şahıslara dağıtılmasını emretti ki bunlardan Said b. Zeyd ve Zübeyr b. Avvam'a Deyru Abdurrahman'ın arkasındaki bölge ikta olarak verildi²⁶⁶.

Said b. Zeyd bu araziye yerleşti. Ondan sonra Orada oğlu Esved b. Said yerleşti²⁶⁷. Said b. Zeyd, Hz. Osman zamanında Medine yakınlarında Akik vadisinde de arazi sahibi olup, bazen burada, bazen de Kufe'de kaldığı rivayetlerden anlaşılmaktadır. Osman zamanında Akik'te bulunduğunu gösteren bir rivayet şudur: Aişe bint Sa'd b. Ebî Vakkas der di: "Bize Hz. Osman'ın elçisi geldi. Biz Medine'ye on mil mesafede bulunan evimizde idik. Abbas'ın öldüğünü haber verdi. Bunun üzerine Babam ve Said b. Zeyd Medine'ye gittiler"²⁶⁸.

A. Ortaya Çıkan Karışıklıklarda Said b. Zeyd'in Konumu

Hz. Osman'ın son dönemlerinde karışıklıklar ortaya çıkmış, onun hilafetten ayrılması için Mısırdan gelen gruplar baskı yapmaya başlamışlardı.

Olaylar karışıklık arzeditince Hz. Osman, Hz. Ali'nin evine gelip dedi ki: "Ey amcaoğlu bana ulaştığına göre beni öldüreceklermiş. Senin insanlar yanındaki kıymetini biliyorum. Sen binip gitsen ve onlarla konuşsan" dedi²⁶⁹. Hz. Osman'ın isteğiyle Hz. Ali, Muhacirler ve Ensar'dan 30 adamla beraber bineklerine bindiler. Onlar içerisinde Said b. Zeyd, Ebû Cehm el-Adevi, Cübeyr b. Mutam vardı. Mısırlılara gelip konuştular. Gurubun sözcüleri Hz. Ali ve Muhammed b. Mesleme idi²⁷⁰.

Mısırlılar ayrıldıktan sonra Hz. Ali, Hz. Osman'ın yanına geldi. Ona dedi ki: "İnsanlara bir konuşma yap ki onlar nedenlerini senden duysunlar ve Allah'ın

²⁶⁶ M. Mahfuz Söylemez, **Bedevilikten Hadariliğe Kufe**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001, s. 271–272.

²⁶⁷ İbn Abdilberr, **el-İstiab**, II, 618

²⁶⁸ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, IV, 32

²⁶⁹ El-Belâzurî, **Ensâbu'l-Eşrâf**, V, 61

²⁷⁰ et-Taberî, **Tarih**, IV, 359; İbn'ül Esir, **el-Kâmil**, III, 162

kalbinde şahid olduğu tövbeye de şahid olsunlar. Şüphesiz beldeler senin aleyhine çalkalanıp durmakta, Kufe'den gelen isyancılar olunca, Ey Ali git onlara karşı çık diyorsun, Mısırdan gelen bozguncular olunca, Ey Ali git onlara karşı çık diyorsun. Eğer sende çıkıp konuşmazsan, seninle olan bağlarımı keser ve katımdaki yakınlığımı azaltırım.” dedi. Bunun üzerine Hz. Osman çıkıp, hakkında çekişme olan konularla ilgili açıklamalarda bulundu. İnsanlar da onun pişmanlık içinde olduğuna şahid oldular. Hz. Osman kalkıp önce Allah'a hamd etti ve övdü. Bundan sonra dedi ki: “Ey İnsanlar, Allah'ın yarattıkları ayıp ve kusurdan uzak değildir. Ben ancak bildiklerimle huzurunuzda geldim. Peygamberden işittim. Diyordu ki: “Kim hata ederse tevbe etsin. Kim günah işlerse tevbe etsin. Helake götürücü şeylerde ısrar etmesin. Kim zulümde ve haddi aşmada devam ederse, O mutlaka yoldan uzaklaşır.” Biliniz ki bende ilk tevbe edenlerdenim. Yaptığım yanlışlıklardan dolayı Allah'a sığınıyor, ondan istiğfar istiyorum...” Sonra insanlar ağlayarak ayrılmaya başladılar. Said b. Zeyd ayağa kalkıp dedi ki: “Ey Müslümanların Emiri! Allah senin yanındadır. Sende söylediklerini tamamla, sözünü tut”²⁷¹.

Geri dönen Mısırlılar yolda Hz. Osman'dan geldiğini iddia ettikleri bir mektup yakalayınca geri döndüler. Mısırlılar geri döndüklerinde konuşması için Hz. Ali, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Said b. Zeyd'e geldiler. Said b. Zeyd ve Sa'd b. Ebi Vakkas “Biz sizin emriniz altına girmeyiz” diyerek onların bu isteklerini reddettiler. Hz. Osman'la, Hz. Ali ve Muhammed b. Mesleme'nin konuşmasını istediler. Onlar Hz. Osman'ın yanına girip konuştular²⁷².

Olaylar sonunda Hz. Osman şehid edilince Said b. Zeyd bundan büyük bir üzüntü duymuştur. Bir gün Kufe mescidinde şöyle demiştir. “Vallahi, ben ve Ömer'in kız kardeşi, daha Ömer Müslüman olmadan, onun tarafından Müslümanlığımızdan dolayı bağlanmış, işkence görmüş kişileriz. Diyorum ki, eğer sizin Osman'a yaptığınızdan dolayı Uhud bile parçalansaydı, doğal karşılanırdı”²⁷³.

²⁷¹ İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, VII, 179

²⁷² et-Taberi, **Tarih**, IV, 359; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, III, 169; Ahmet Cevdet Paşa, **Kıyas-ı Enbiya**, I, 481

²⁷³ Buhari, **Sahîh**, Menakıbul Ensar, VII, 176; Muhammed b. Muhammed b. Süleyman Rudânî, **Cem'ul-fevâid min Câmi'il-usûl ve Mecma'iz-zevâid**, çev: Naim Erdoğan, İz yayıncılık, I-VII,

Anlaşılan o ki, Said b. Zeyd mümkün merteye fitneden uzak kalmaya çalışmış, fakat bunu hiçbir şeye karışmayıp bir köşeye çekilmek şeklinde de algılamamış, elinden gelen çaba ve gayreti göstermeye çalışmıştır. Gücünün yetmediği işlerde de meseleleri Allah'a havale ederek tevekkülde bulunduğunu söyleyebiliriz.

V. ALİ VE MUAVİYE DÖNEMİNDE SAİD B. ZEYD

35 yılı Zilhicce ayından 18 gün geçe Cuma günü Hz. Osman öldürüldüğünde, Ali b. Ebî Talib Medine'de idi. Ertesi gün halifelik için kendisine Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd b. Amr başta olmak üzere sahabeler biat ettiler²⁷⁴.

A. Cemel Olayındaki Konumu

Şa'bi der ki: Cemel'de Hz. Ali'nin karşısında Talha, Zübeyr ve Aişe bulunmuştur. Bu olayda Bedir ehlinden altı kişi taraf olmamıştır. Bunlardan birisi de Said b. Zeyd'dir. Said b. Zeyd'in, Hz. Ali hakkında şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Hz. Peygamber ashabını hayırlı bir amele davet ettiğinde onun etrafında toplanan dört kişiden biri mutlaka Ali olurdu”²⁷⁵.

Said b. Zeyd fitnelerden uzak durmuş, ortaya çıkan karışıklıklarda kendisini sakınmasını bilmiştir. Talha ve Hz. Ali arasındaki karışıklıklarda, Said bin Zeyd, Talha'yı kınamış ve de: “Bu, (sonunun ne olacağı belli olmayan) kör bir fitnedir ve ona fitne ehli dalar.” dediğinde, Talha ona: “Amcaoğlun (Hz. Ömer), seni şûradan çıkarıp, beni şûraya dâhil ettiğinde, beni senden daha iyi biliyordu. O sana ihanet etmiş beni ise emin görmüştür”²⁷⁶ diyerek karşılık vermiştir.

İstanbul, 2006 VI, 493

²⁷⁴ İbn Sa'd, **et-Tabakât**, III, 31

²⁷⁵ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, III, 221

²⁷⁶ Ebû Osman Amr b. Bahr Câhız, **Osmâniyye**, Kahire 1955, s. 175

Her ne kadar rivayetlerde Said b. Zeyd'in bu olaylarda taraf olmadığı ifade edilse de, onun sözlerini incelediğimizde bu olayda Hz. Ali'yi desteklediğini ve onu haklı gördüğünü söyleyebiliriz.

B. Ali ve Muaviye Karşıtlığındaki Konumu

Said b. Zeyd doğru bildiği hakikatları her türlü ortamda dile getirmekten çekinmeyen bir yapıya sahipti. Hz. Ali ve Muaviye karşıtlığında Onun Hz. Ali'ye yaptığı biate sadık kaldığı görülür.

Emevilerin Hz. Ali karşıtlığını, Said b. Zeyd bulunduğu ortamlarda eleştirmekten ve bunlara karşı koymaktan çekinmemiştir.

Muğire b. Şu'be Kufe'de Büyük camide idi. Sağında ve solunda Kufe ahalisi oturmuştu. Said b. Zeyd gelerek Muğire'yi selamladı onun ayak tarafında sedir'e oturdu. Kufelilerden birisi²⁷⁷ Muğire'nin yanına gelerek sövdü sövdü. Said: "Bu adam kime sövüyor Muğire?" deyince, Muğire: Ali b. Ebi Talib'e dedi. Said: Üç defa Muğire b. Şu'be dedikten sonra, "Senin yanında Peygamberin ashabına sövülüyor da, sen susuyor musun ey Muğire? Ben peygamberin şöyle söylediğini işittim." – "Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Ali cennettedir, Osman cennettedir, Talha cennettedir, Zübeyr cennettedir, Abdurrahman cennettedir, Said b. Malik cennettedir ." dedi. Sonra yeminle devam etti. "Birisinin peygamberin yanında yüzünün tozlanması, Sizden birisinin Nuh'un ömrü kadar yaşayıp yapacağı amellerden faziletlidir"²⁷⁸.

Muaviye, Mervan'a Medineliler ile birlikte oğlu Yezid'e biat etmelerini yazdı. Şamlılardan birisi dedi ki: "Sana bu işte engel olan şey nedir?" Mervan dedi ki: "Said b. Zeyd gelip biat ederse olur, Çünkü o bu beldenin önde gelenidir. O biat ederse, insanlarda biat ederler." Adam: "Gidip onu getireyim mi?" diye sordu²⁷⁹. Mervan adamı Said b. Zeyd'e onu biate çağırması için gönderdi. Said onların

²⁷⁷ Rivayetlerde bu kişinin Kays b. Alkame olduğu belirtilmektedir. Bkz. İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, III, 70

²⁷⁸ İbn Asakir, **Tarihu Dimeşk**, XXI, 73

²⁷⁹ Taberâni, **Mu'cemu'l Kebir**, I, 150; İbn Asakir, **Tarihu Dimeşk**, XXI, 88

karşısına saçları dağınık, üzeri tozlu ve bitkin görünümlü bir vaziyette çıktı. Said'in oğlu der ki: "Şamlılar geldi. Bende babamla birlikte evdeydim. Onlar: "Biat et. Ya biat edersen ya da boynunu vururum." deyince babam: "Boynumu mu vurursun? Allah'a yemin olsun! Senin beni biata davet ettiğin kavimle ben İslâm olmalarına rağmen onları öldürürüm. Mervan bana kılıcımla savaşıp teslim aldığım bir kavme biat etmemi mi istiyor. Vallahi ben teslim olmam, fakat sizler teslim olun." Şamlılarda bunun üzerine: "Bu adam delidir" dediler²⁸⁰. Adamlar Mervan'a gidip durumu haber verdi. Mervan onlara: "Susun" dedi.

Ata' b. Sâib, Muharib b. Disar'dan yapılan rivayete göre: Peygamber'in eşlerinden biri vefat etti. Zannederim Meymune idi. Meymune yaşarken cenaze namazını Said b. Zeyd'in kıldırmasını vasiyet etmişti. Cenaze hazır olunca Mervana dediler ki: "Ey Emir namazı sen kıldırmayacak mısın?" Mervan'da: "O namazını şu delinin kıldırmasını vasiyet etmiş" dedi. Beklediler tâ ki Said geldi ve namazı kıldırdı²⁸¹.

Bütün bu rivayetlerden çıkardığımız sonuca göre; Said b. Zeyd ile Emevi idaresinin arası iyi olmamış, özellikle Emevilerin Medine valisi Mervan b. Hakem'in peygamberin sahabesine karşı tutumu onu rahatsız etmiş ve bunu içinde bulunduğu şartlar ne olursa olsun eleştirmekten geri durmamıştır. Said b. Zeyd'in bu tavrı, onun Medine'de sözü dinlenir bir kişi olması Emevi idarecilerini rahatsız ettiğinden Said'i delilikle damgalayarak, yandaşları nezdinde onu gözden düşürmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz.

C. Erva bint Uveys Olayı

Emeviler zamanında, Said b. Zeyd'in başından, uzun zaman Medine halkının konuştuğu bir olay geçti. Bu olay şöyledir: Erva bint Uveys b. Sa'd b. Ebî Serh adlı kadın Said b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl ile Akik'te Dafira isimli bir vadideki ağaçlı bir arazisini aldığı çekişmişti²⁸².

²⁸⁰ İbn Asakir, **Tarihu Dimeşk**, XXI, 89

²⁸¹ İbn Asakir, **Tarihu Dimeşk**, XXI, 90

²⁸² Zubeyri, **Nesebi Kureys**, s. 433; İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 87

Erva arazisini Said b. Zeyd'in gasbedip kendi arazisine kattığını iddia etti. Bunu Müslümanlar arasında yaymaya ve anlatmaya başladı. Muhammed b. Amr b. Hazm'a gelerek: "Said b. Zeyd, benim toprağım üzerinde bir duvar örgüsü inşa etti. Git, onunla konuş, vallahi, eğer bunu oradan kaldırmazsa Hz. Peygamber'in Mescidinde bağıracağım" dedi. Amr b. Hazm ona: "Hz. Peygamber'in sahabisine eziyet etme, o sana haksızlık etmez ve senin hakkını almaz" dedi. Kadın onun yanından ayrılıp Umare b. Amr ile Abdullah b. Seleme'nin yanına gitti. Onlara da aynı şeyleri söyledi²⁸³.

Onlar yola çıkıp Said'in Akik'teki yerine geldiler. Said onlara: "Sizi buraya getiren nedir?" diye sorunca, Onlar: "Bize Erva bint Uveys geldi. İddiasına göre sen onun hakkı olan yere bir duvar örgüsü yapmışsın. Yemin ederek eğer gelip seni bundan vazgeçiremezsek, Hz. Peygamber'in mescidinde seni azarlayıp, bağıracağını ifade etti. Bizde buna icabet ederek gelip sana bunu haber verdik"²⁸⁴. Said: "Benim ona haksızlık yaptığımı mı düşünüyorsunuz? Ben Hz. Peygamber'dan işittim diyordu ki: "Kim bir karış toprağı haksız yere edinirse, Kıyamet günü yedi kat yer onun boynuna dolandır." Mervan onun yemin etmesini istedi. Said bunu reddetti ve: "Ben mi haksızlık yapmışım. Vallahi ona peygamberin bu hadisinden dolayı 600 zirâ' yerimi terk ediyorum. Sonra da: "Kalk ey Erva sen hakkın olduğunu iddia ettiğin yeri al." dedi. Erva da kalkıp orayı aldı²⁸⁵. Erva o yapıyı yıktı. Oraya bir bina yaptı²⁸⁶. Bu olay üzerine Said de bedduasını etti²⁸⁷. Dedi ki: "Allahım! Eğer Erva yalancıysa onu kör et. Mezarını onun kuyusu eyle"²⁸⁸. Benim ona zulmetmediğimi, müminlere açık bir şekilde göster." Sonra Akik'de benzeri görülmemiş bir yağmur yağıp, sel geldi. Onların

²⁸³ Kadının her yerde bu meseleyi konuştuğu ve kendine göre bazı önemli kimseler yanında Said'i şikâyet ettiğini farklı rivayetlerden anlamaktayız. Bir rivayette Talha b. Abdullah b. Avf dedi ki: "Ervâ bint Uveys yanında Abdurrahman b. Sehl ile bize geldi ve dedi ki: 'Ben Said b. Zeyd'in yanımıza gelmesine sevindim. Onunla konuştum ve onu andım. Fakat o benim toprağımı kendi toprağına kattı.'" bkz. İbn Abdilberr, **el-İstiâb**, II, 618; Ebî Ya'la, **Müsned**, I-XIII, 1. Baskı, Dimeşk 1404/1984, II, 249

²⁸⁴ İbn Abdilberr, **el-İstiâb**, II, 619; Said Havva, **el-Esas fi's-Sünne**, VI, 160

²⁸⁵ İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 87

²⁸⁶ İbn Abdilberr, **el-İstiâb**, II, 619; Said Havva, **el-Esas fi's-Sünne**, VI, 160

²⁸⁷ İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 87

²⁸⁸ İbn Abdilberr, **el-İstiâb**, II, 618-619

aralarında ihtilaf ettikleri sınırı ortaya çıkardı. Bu durumda Said doğru söylüyordu²⁸⁹. Böylece onun hakkının Said'in hakkına girmedığı görüldü.

Çok zaman geçmeden Erva kör oldu. Geceleyin kalktığında beraberinde cariyesi de kalkıp onun işlerine yardımcı olurdu. Bir gece kalktığında, cariyeyi uyandırmadı. Böyle yürürken bir kuyuya düştü ve öldü²⁹⁰.

Sonraki dönemlerde Medine halkı birbirine beddua edecekleri zaman şöyle derlerdi: “Allah seni, Erva'yı kör ettiği gibi kör etsin.” bunu dediklerinde, Erva'nın bir dağ keçisi olduğunu ve O keçinin kör olduğunu zannederlerdi²⁹¹.

Erva'nın Said'i haksız yere Mervan'a şikâyet etmesinin nedeni, Said'in Emevi idaresinden hoşnut olmaması olarak kabul edilebilir. Belki kadın Said'in Emevilerle arasının iyi olmamasını bir fırsat bilerek haksız yere onun elindeki araziye Emevilerin desteğiyle alabileceğini düşünmüştür diyebiliriz.

D. Said b. Zeyd'in Vefatı

Said b. Zeyd hayatının son dönemlerini Medine yakınlarında tarıma elverişli Akik vadisinde ki çiftliğinde yaşamaya başlamıştır. Onun, Hz. Osman tarafından Kufe'de kendisine arazi verilmesinden beri ziraatle meşgul olduğunu düşünmekteyiz.

Said b. Zeyd ile Sa'd b. Ebî Vakkas Akik'te komşu idiler. Aişe bint Sa'd'ın rivayetine göre evleri Medine'ye on mil mesafede bulunmaktadır²⁹².

Rivayetlere göre Said hicri 50 veya 51 tarihinde, yetmiş küsur yaşlarında iken Akik'de vefat etmiştir²⁹³. Kufe'de öldüğü söylenirse de Medine'de öldüğü

²⁸⁹ İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 87

²⁹⁰ İbn Abdilberr, **el-İstiâb**, II, 619; Said Havva, **el-Esas fi's-Sünne**, VI, 160

²⁹¹ İsfehânî, **Hilyetü'l-Evliyâ**, I, 97; İbn Abdilberr, **el-İstiâb**, II, 618–619

²⁹² İbn Sa'd, **et-Tabakât**, IV, 32

²⁹³ İbnu'l-Esir, **Üsdü'l-Ğâbe**, II, 308; Zehebî, **Siyer**, I, 140; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, VIII, 59; yetmiş üç yaşında öldüğü de rivayet edilmektedir. bkz. İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 68, 93

rivayeti daha doğrudur. Kufe’de ölümü ile ilgili rivayetler şaz bulunmuştur²⁹⁴. Onun ishalden dolayı öldüğü, midesinin son zamanlarında yediklerini hazmedemediği belirtilmiştir²⁹⁵.

Abdullah b. Ömer, Cuma için hazırlık yaparken Said b. Zeyd’in öldüğü haber verilince cenaze için yola çıktığında Cumayı terk edip Akik’e geldi²⁹⁶. Bunun nedeni ise O yola çıktığında, gündüz yükselmiş olması yani vaktin geçmiş olmasıdır²⁹⁷. Oraya ulaştığında Said b. Zeyd’in kızı Ümmü Said, Abdullah b. Ömer’e dedi ki: “Onu Misk kokusuyla tahnitlediniz mi?” İbn Ömer: “Misk kokusundan daha güzel hangi koku var ki, Onu miskle kokulandırdık.” diyerek²⁹⁸, Medine çıkışındaki Urve’nin kuyusunda onu yıkadı, tütsüledi ve kefenledi²⁹⁹. Said b. Zeyd’in cenazesini tahnitledi. Onu taşıdı. Sonra cenaze namazını kılıp mescide girdi ve namaz kıldı.³⁰⁰ Said b. Zeyd Medine’ye defnedildi³⁰¹.

Said b. Zeyd’in cenazesini Sa’d b. Ebî Vakkas ısıtılmış su ile yıkamıştır³⁰². Sonra Sa’d eve gelip banyo yapıp şunları söyledi: “Ben onu yıkadığımdan dolayı gusletmiyorum. Gusletmemin nedeni sıcaktan dolayıdır”³⁰³. Başka bir rivayette şöyle demiştir: “Ben Said’in cenazesinden başka bir cenazeyi hiç bu kadar sıcakta yıkamamıştım”³⁰⁴. Bu rivayetlere baktığımızda havanın çok sıcak olduğu bir Cuma günü Said’in cenazesini Sa’d ve Abdullah b. Ömer birlikte yıkamış ve tütsülemiş olmalıdır.

²⁹⁴ Zehebî, **Siyer**, I, 140; (Bu rivayette Cenaze namazını Kufe valisi Muğire b. Şube’nin kıldırıldığı belirtilir) bkz. İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 91

²⁹⁵ Zehebî, **Siyer**, I, 139; Said Havva, **el-Esas fi’s-Sünne**, VI, 158

²⁹⁶ Abdurrezzâk, **Musannaf**, III, 240; Buhari, **Sahih**, Meğazi 10, V, 13; Nîsâburî, **Müstedrek**, III, 495

²⁹⁷ Abdurrezzâk, **Musannaf**, III, 239

²⁹⁸ Zehebî, **Siyer**, I, 140; İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 91

²⁹⁹ İbn Asâkir, **Tarîhu Dimeşk**, XXI, 92; Nîsâburî, **Müstedrek**, III, 497; Şemseddin Samî, **Kâmusu’l-A’lam**, Mihran Matbaası, İstanbul 1984, IV, 2578.

³⁰⁰ Abdurrezzâk, **el-Musannaf**, III, 408; Malik b. Enes, **Muvattâ**, I, Tahâret 18, s. 25

³⁰¹ Malik b. Enes, **Muvattâ**, I, Cenâiz 31, s. 222; İbnu’l-Esir, **Üsdü’l-Ğâbe**, II, 308; İmam Şa’ranî, **et-Tabakâtü’l Kübrâ**, I, 73

³⁰² Taberânî, **Mu’cemu’l Kebîr**, I, 149

³⁰³ Nîsâburî, **Müstedrek**, III, 497

³⁰⁴ Taberânî, **Mu’cemu’l Kebîr**, I, 149

VI. SAİD B. ZEYD'İN KİŞİLİĞİ VE İLMİ YÖNÜ

A. SAİD B. ZEYD'İN KİŞİLİĞİ

Topluma ait kıymet hükümleri, hayat görüşleri, örfler ve adetler ancak ailenin aracılığı ile ferde intikal edebilir. Toplumda hâkim bulunan “doğru” ve “yanlış”, “iyi” ve “kötü” telakkileri de aile süzgecinden geçerek ferdin idrakine ulaşabilir. Böylece aile sosyalleşme vetiresinde ilk ve en mühim fonksiyonları ifa etmektedir³⁰⁵.

Köknele göre kişilik; Objektif ve subjektif yönleriyle, bireyin dürtü, duygu, düşünce, öğrenme ve inançlarının oluşturduğu, davranışlarıyla ortaya koyduğu kendine özgü, kararlı ve tutarlı bütünlüktür. Kişilik, bireyin zaman içinde oluşum, gelişim ve açılımıdır³⁰⁶. Kişilik, bireyin tüm ilgi, tavır ve yetenekleri ile dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren bir kavramdır. Kişiliğin oluşumunda "varolan" kalıtsal etkenler ile toplum ölçütlerine göre "olması gereken" çevresel etkenlerin rolü büyüktür. Bazılarına göre kişilik; insanın sosyal uyarıcı olma değeridir. Bu tanıma göre kişilik; bir bakıma insanın toplumda oynadığı çeşitli roller ve bu rollerin başkaları üzerinde bıraktığı etkilerin tümüdür³⁰⁷.

Said b. Zeyd'in kişilik ve karakterini daha iyi değerlendirme adına, Onun ilgi, tavır ve yeteneklerini bazı başlıklar altında ele almak istiyoruz. Böylece onu daha iyi anlamak ve olaylara bakışını kavramak mümkün olacaktır.

---

³⁰⁵ Bilgiseven, **Eğitim Sosyolojisi**, s. 24–25.

³⁰⁶ Köknel, **Tıpta Ruhbilim**, s. 37

³⁰⁷ Haluk Yavuzer, **Ana-Baba-Çocuk**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s. 169

1. Fiziki Özellikleri

O uzun boylu ve saçı çok, vücudu kıllı kimseydi³⁰⁸. Esmer, Buğday tenli bir insandı³⁰⁹.

2. Akıllı Hareket Etmesi

Said b. Zeyd zeki bir insandı. Onun kıvrak zekâsı ve çabuk kavrayışı, İnsan yapısını kavrama ve ona göre iş verme ferasetine sahip Hz. Peygamber tarafından yerinde değerlendirilmiştir. Said'e bu özelliklerinden dolayı Savaşlardan önce Kollama ve haber getirme görevi verilmiştir. Onun savaşlarda ve birliklerde komutan olarak görevlendirilmesi de onun sağlam bir zekâyâ ve anlayışa sahip olduğunun en önemli delilleri arasındadır.

3. Şecaati ve Komutanlığı

Said b. Zeyd ölümden çekinmeyen doğru bildiğini hangi ortamda olursa olsun dile getirmekten geri kalmayan bir fitrata sahipti. O savaşlarda Hz. Peygamberin önünde göğsünü siper etmiş, namazlarda arkasında bulunma bahtiyarlığına ermiş nadide insanlardandır. Kufe Mescidinde Emevilere karşı çıkarak Ali'yi savunma mertliği göstermesi, Emevi idaresini ve yanlışları rahatlıkla dile getirmesi onun şecaatini gösterir. Fihl savaşında ve diğer savaşlarda da bazı komutanlıklarda bulunmuş, gerektiğinde ise bir nefer olarak orduda yer almaktan çekinmemiştir.

4. Zühd ve Takvası

Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, hakkı söyleyen, malından infakta bulunan ve nefsanî arzularına gem vurup onları dizginleyen bir sahabi idi. Allah (cc) yolunda

³⁰⁸ Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, I, 148; İbn Asâkir, **Tarihu Dimeşk**, XXI, 92–93; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihaye**, VIII, 59; İbn Hacer, **el-İsâbe**, III, 105; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzîb**, IV, 31.

³⁰⁹ Zehebî, **Târîhu'l-İslam**, I, 224; İbn Asâkir, **Tarihu Dimeşk**, XXI, 92; İbn Kuteybe, **el-Maarif**, 171

kınayanın kınamasından korkmazdı. Duası makbul bir zat olup, Hz. Ömer b. El-Hattab'dan önce Müslüman olmuştur. Bedir Savaşı'na okçu olarak katıldı. Valiliği kabul etmeyerek idareciliğe yanaşmadı. Nefsinin isteklerini reddedip, dünyalık yarışından uzak durdu. Ümmetin başına gelen musibetlere bulaşmadı, kişiyi ziyana ve boş gurura sevk eden işlere karışmadı. O, Allah (cc) katında öne çıkan ve engelleri aşan olmaya ve kişiyi yüceltip, dinde ileri götüren işleri yapmaya azmetti. Said b. Zeyd (ra) dünyevi mertebelere iltifat etmemiştir³¹⁰. Bir rivayete göre Said b. Zeyd ve Usame yolculuğa çıktıklarında, Öğle ile İkindiyi, Akşam ile Yatsı namazını birleştirerek kılarlardı³¹¹.

Said b. Zeyd, Hz. Peygamberin en yakın dairesinde bulunan bahtiyarlardandır. Büyük Tabiin âlimlerinden Said b. Cübeyr, Aşere-i Mübeşşere'yi anlatırken şöyle der: 'Bunlar namazda Hz. Peygamber'in ardında, savaşta da Hz. Peygamber (sav)'in önünde yer alırlardı'³¹². Bedir'e katılmadığı halde, Hz. Peygamber ona ve Talha'ya ganimetten pay ayırmış, Said ise, İşin sevab boyutunu düşünüyor ve diyordu ki: "Ya Resulallah! Peki, sevabım ne olacak?" Hz. Peygamber'de: "Sana Sevabda var." dedi³¹³. Bütün bunlar onun ahiret hayatına verdiği önem ile takvasına işaret etmektedir.

Elmalılı Hamdi Yazır'a göre "Samimi müminlerden o erler ki Allah'a verdikleri sözde durdular"³¹⁴ ayetiyle işaret edilenler sahabelerden birtakım kimselerdir ki Hz. Peygamberin beraberinde herhangi bir savaş yaparlarsa sebat edip şehit oluncaya kadar çarpışmaya azmetmişlerdi. Bunlar Osman b. Affan, Talha b. Ubeydullah ve Said b. Zeyd b. Amr b. Fudayl ve Hamza, Mus'ab b. Umeyr ve Enes b. Nadir vs. idiler³¹⁵.

³¹⁰ İsfehânî, **Hilyetü'l-Evliya**, I, 95

³¹¹ Abdurrezzak, **el-Musannaf**, II, 549; Hindî, **Kenzü'l-Ummal**, VIII, 251

³¹² Ahmet Kurucan, Zühdü Mercan, **Cennetle Müjdelenen On Sahabi**, s. 373

³¹³ Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, I, 149

³¹⁴ Ahzab, 33/23

³¹⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, VI, 306

5. İdareciliği

Rivayete göre İslam idaresinde Şam'a ilk atanan vali olmuştur. Burada bir süre Ebû Ubeyde'nin vekili olarak valilik yapmıştır. Yine muhacirlerin dörtte birine komutanlık etmiştir³¹⁶. Kendisine verilen görevleri en iyi şekilde yapmaya çalışmıştır. O zühd ve takvaya olan düşkünlüğünden ve sakin bir karaktere sahip olmasından ötürü idarecilik görevlerinden genelde kaçınmıştır. Geçimini çiftçilikle sağlamayı tercih etmiş hayatının son dönemlerini Medine yakınlarında bulunan ziraate elverişli Akik Vadisinde geçirmiştir.

6. Fitneler Karşısındaki Tavrı

Buhari, Kays b. Hazim'den şöyle rivayet etmiştir:

“Ben, Said b. Zeyd'in Kûfe mescidinde şöyle söylediğini duydum: ‘Vallahi, ben ve Ömer'in kız kardeşi, daha Ömer Müslüman olmadan, onun tarafından Müslümanlığımızdan dolayı bağlanmış, işkence görmüş kişileriz. Diyorum ki, eğer sizin Osman'a yaptığınızdan dolayı Uhud bile parçalansaydı, doğal karşılanırdı’³¹⁷.

Said b. Zeyd fitnelerden uzak durmuş, ortaya çıkan karışıklıklarda kendisini sakınmasını bilmiştir. Talha ve Hz. Ali arasındaki karışıklıklarda, Said bin Zeyd, Talha'yı kınamış ve de: “Bu, (sonunun ne olacağı belli olmayan) kör bir fitnedir ve ona fitne ehli dalar.” dediğinde, Talha ona: “Amcaoğlun (Hz. Ömer), seni Şûra'dan çıkarıp, beni Şûra'ya dâhil ettiğinde, beni senden daha iyi biliyordu. O sana ihanet etmiş beni ise emin görmüştür”³¹⁸ diyerek karşılık vermiştir. Said bin Zeyd, her türlü aşırılıktan uzak birisi idi. Hz. Ali'ye karşı aşırı sevgileri nedeniyle gözleri kör, kulakları sağır olan Râfızîlerin hilâfet konusundaki itikatlarını eleştiriyor ve şöyle diyordu: “Allah Râfızîler'i rahmetinden uzaklaştırsın. Onlar ne kadar da sapıtmışlardır. Nasıl olur da onlar bir kişinin faziletini kabul ederken, dokuz kişinin faziletini ihmal etmişlerdir. Hz. Ali'nin halife olduğuna dâir nassı gizlediklerini iddiâ ederek onlara iftirada bulunmuşlardır. Vallâhi böyle bir şey olmamıştır. Onlar

³¹⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 222; Said b. Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, VI, 158

³¹⁷ Said b. Havva, *el-Esas fi's-Sünne*, VI, 159

³¹⁸ Câhız, *Osmâniyye*, s. 175

iddiâ ediyorlar ki bu dokuz kişi, Hz. Peygamber tarafından işaret edildiği üzere, Ali'nin hakkı olan hilâfeti O'ndan alıp Benî Temim'den bir adama biat etmek suretiyle Nebîlerine muhalefet etmişlerdir. Oysa onları iddiâ ettikleri gibi bir şey meydana gelmemiştir³¹⁹.

Şa'bi dedi ki: Hz. Ali'nin karşısında yer alan Talha, Zübeyr ve Aişe olayında ki fitnede Bedir ehlinden olan altı kişi taraf olmamıştır. Bunlardan birisi de Said b. Zeyd idi. Said b. Zeyd, Hz. Ali hakkında şöyle derdi: “Hz. Peygamber ashabını hayırlı bir amele davet ettiğinde onun etrafında toplanan dört kişiden biri mutlaka Ali olurdu³²⁰”.

Said, Hz. Ömer'in ölümünde ortaya çıkan hilafet meselesinde Osman'ın namzetliğini destekleyenler arasında idi. Hz. Osman halife olunca, kendisine Kufe'de ikta olarak bir miktar arazi vermiş ve Said bir müddet orada kalmıştır. O sonradan Osman'ın idaresinden memnun olmamış, fakat onun bu memnuniyetsizliği Ali-Muaviye mücadelesinde Ali tarafını tutmağa sevk etmemiş, bu mücadelelere karışmayarak, Medine yakınlarında Akik mevkiindeki çiftliğine çekilmiş idi³²¹.

Hayatında gördüğü değişik durumlar karşısında tavrını hiç değiştirmeyen Said'e Hz. Osman'ın şehadeti çok dokunmuştur. Bu hadise karşısında son derece muzdarip olmuş ve bir gün Kûfe Camii'nde etrafındakilere şöyle demişti: ‘Allah’a yemin olsun ki, sizin Osman’a karşı bu hareketiniz yüzünden Uhud dağı yerinden oynasaydı değerdî.’ Yine bir başka gün, Kûfe valisinin yanında bulunduğu sırada, birisi gelir, valiyle söze başlamadan önce, küfreder. Said b. Zeyd, kime küfredildiğini bilmediğinden valiye sorar: ‘Bu adam kime küfretti?’ Vali, Hz. Ali hakkında kötü konuşulduğunu söyleyince o yumuşak insan birden parlar: ‘Demek senin yanında Allah Rasûlü'nün cennetle müjdelediği bir sahabe hakkında kötü laflar ediliyor ve sen buna tepki göstermiyorsun.’ diyerek valiyi azarlamıştır. Hem

---

³¹⁹ Zehebî, **Siyer**, 140.

³²⁰ İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, III, 221

³²¹ A. J. Wensinck, “Said b. Zeyd”, MEB, X, 81–82.

de cemaatin ve valinin adamları içinde. Çünkü Said'in aldığı terbiye bunu gerektiriyordu³²².

7. İstihbaratçılığı

Ka'b b. Malik bir rivayette, Hz. Peygamber'in harbe gideceği zaman bunu başka bir şeyle gizlediğini anlatıyor. Enes, Hz. Peygamber'in Bedir harbinden önce, ashabını çağırarak: “Bizim bir hedefimiz var, bineği olan bizimle gelsin” dediğini rivayet ediyor. Herhangi bir seriye için sancağı ashaptan birine vereceği zaman, sancağı mescidin avlusuna diker ve yiğitlerden bir seçim yapar, hareket anı gelmeden seriye komutanına gidecekleri yeri söylemezdi. Bazen de seriye komutanına ağzı kapalı bir mektup verir, mesela kuzeye veya güneye doğru gitmelerini emreder, onlara bir yer tarif edip, o yere gelmeden mektubu açmamalarını tembih ederdi. Bütün bunlar düşmana haber sızması içindi.

Hz. Peygamber'in üzerinde titizlikle durduğu noktalardan birisi de istihbarattı. Hz. Peygamber, hazırlıklarını tam yapabilmek ve düşmanın muhtemel taktiklerine karşı koyabilmek için düşman hakkında bilgi toplamaya itina gösterirdi. Enes, Hz. Peygamber'in, Bedir harbinden önce Ebû Sufyan'ın kervanına ait haber toplaması için casus olarak Besbes b. Bişr'i gönderdiğini söylüyor. Aynı maksatla Şam yolu tarafına da Talha b. Ubeydullah ve Said b. Zeyd'i göndermişti. Mekke'de de casusları vardı. Amcası Abbas ve Beşir b. Sufyan bunlardandır. Bedir yakınlarına gelince bizzat kendisi de Ebû Bekr ile birlikte tebdili kıyafetle haber toplamak için çevreyi dolaşmıştır³²³.

Said b. Zeyd gibi önemli bir şahsiyetin hayatının Bedirden sonraki safhasıyla ilgili fazla bir bilginin kaynaklarda yer almaması, onun hayatının geri kalan kısmında da istihbarat için görevlendirildiğini veya vazifelerinin gizli olmasından kaynaklandığı izlenimini bizde uyandırmaktadır.

---

³²² Ahmet Kurucan, Zühdü Mercan, **Cennetle Müjdelenen On Sahabi**,372–373. (kaynak belirt)

³²³ İbn Hişam, **es-Sîre**, I, 65

8. Edebi Yönü

Araplarda şiir ve belağat yaygın olduğundan onlar şiire ve güzel konuşmaya yatkın ve bunlara değer veren bir yapıya sahiptiler. Said b. Zeyd'de babası gibi şiire yatkın bir yapıya sahip olmasına rağmen gerekmedikçe konuşmayan sessiz bir kişiliğe sahipti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS RİVAYETİNDE SAİD B. ZEYD'İN ROLÜ

I. SAİD B. ZEYD'İN İLMİ YÖNÜ

Said b. Zeyd'de Sahabenin ilklerinde olduğu gibi hata yaparım korkusuyla çok az hadis rivayet etmiştir. Ondan 48 hadis rivayet edilmiştir. Buhârî ve Müslim bir hadiste ittifak etmişler, birini de Buhârî yalnız tahrir etmiştir³²⁴.

A. Kendisinden Hadis Rivayetinde Bulunanlar

Sahabelerden Abdullah b. Ömer, Amr b. Haris, Ebû Tufeyl, Tabiinin büyüklerinden Ebû Osman en-Nehdi, İbni Müseyyeb, Kays b. Ebî Hazm ve diğerleri Said b. Zeyd'den rivayette bulundu.³²⁵ Said b. Zeyd'den rivayette bulunanlar kişilerin isimlerini sıralama şeklinde belirtecek olursak, genel sıralama şu şekilde gerçekleşecektir;

1. Abbas b. Sehl b. Sa'd
2. Abdullah b. Ömer
3. Abdullah b. Zalim el-Mazinî
4. Abdurrahman b. Ahnes
5. Abdurrahman b. Amr b. Sehl el-Ensârî
6. Amr b. Hâris
7. Ebû Osman en-Nehdî
8. Ebû Seleme b. Abdirrahman b. Avf
9. Ebû Tufeyl Amir b. Vasile el-Leysî
10. Humeyd b. Abdirrahman b. Avf
11. İbn Müseyyeb
12. Kays b. Hâzim
13. Muhammed b. Sîrin
14. Muhammed b. Zeyd b. Abdilllah b. Ömer

---

³²⁴ Zehebî, **Siyer**, I, 125

³²⁵ İbn Hacer, **el-İsâbe**, III, 104

15. Riyah b. Hâris en-Nehâi
16. Said b. Zeyd'in oğlu Hişam b. Said
17. Talha b. Abdillâh b. Avf
18. Urve b. Zübeyr
19. Zerr b. Hubeş el-Esedî³²⁶

B. Rivayet Ettiği Hadisler

Said b. Zeyd'den nakledildi ki: Hz. Peygamber: “Mantar kudret helvası cinsindedir. Suyu da göze şifalıdır” dedi.³²⁷

Said b. Zeyd'den rivayetle: Hz. Peygamber: “Kim malı uğruna öldürülürse o kimse şehittir. Kim haksız yere yeryüzünden bir karış toprak gasbederse kıyamet gününde yerin yedi katı o kişinin boynuna geçirilir” dedi³²⁸.

Riyah b. Haris'den nakledildi ki: “Muğîre b. Şu'be, Kûfe'nin büyük camiinde idi. Kûfe halkından birçok kimseler de sağında ve solunda oturuyorlardı. Derken Said b. Zeyd gelip selam vermiş Muğîre de “hoş geldin” diyerek Said'i yanına oturtmuştu. Biraz sonra Kûfe halkından birisi gelip Muğîre'nin karşısına dikilmiş ve sövmeye başlamıştı. Said b. Zeyd, Muğîre'ye: “Bu adam kime sövüyor?” diye sormuş, Muğîre de: “Ali b. Ebî Talib'e sövüyor” cevabını vermişti. Bunun üzerine Said: “Ey Muğîre b. Şu'be! (Bunu 3 defa tekrar etti.) Senin yanında Hz. Peygamberin ashabına sövüyorlar da sen ses çıkarmıyor ve mani olmuyorsun! Hâlbuki ben Resûlullah'tan bu kulaklarımla işittim, Ben ondan yalan bir şey rivayetten çekinirim. Çünkü ahirette karşılaştığımızda bana sorar. O dedi ki: “Ebû Bekir cennettedir. Ömer cennettedir. Osman cennettedir. Ali cennettedir. Talha cennettedir. Zübeyr cennettedir. Abdurrahman b. Avf cennettedir. Sa'd b. Malik cennettedir ve müminlerin dokuzuncusu cennettedir.”

³²⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, VI, 154; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe**, II, 308; Zehebî, **Siyer**, I, 125; İbn Asakir, **Tarihu Dimeşk**, XXI, 62; İbn Hacer, **Tehzibu't-Tehzib**, IV, 30; İbn Hacer, **İsâbe**, III, 104

³²⁷ Buhari, **Sahih**, VII, 17, Tıbb, 20; Tirmizî, **Sünen**, IV, 401, Kitâbu't-Tıbb, 22; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 187; Müslim'de “Allah onu İsrailoğullarına indirdi” ilavesi mevcuttur. bkz. Müslim, **Sahih**, II, 1620, Eşribe 36

³²⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 187

diye buyurduğunu kulağımla işittim. Hatta eğer istersem, o dokuzuncu adamın adını da açıklayabilirim” demişti. Bunun üzerine camideki halk merakla Said’e:

“Ey Hz. Peygamber’in sahabîsi! Allah’ı seviyorsan o dokuzuncu adamın adını da bize söyle” diye rica etmişlerdi. O da:

“Mademki siz bana yemin verdiniz. Yüce Allah’a yemin ederim ki, o dokuzuncu kişi benim. Onuncusu da Hz. Peygamberdir. Yine yüce Allah’a yemin ederim ki Hz. Peygamber ile beraber bulunan bir kimsenin onunla beraber savaşta bulunup yüzünün tozlandığı bir saatlik ömrü her birinizin –o biriniz Nuh aleyhisselam kadar bile ömür sürse- bütün ömrü boyunca yaptığı amellerden daha üstündür” demişti³²⁹.

Said b. Zeyd Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu söyledi: “Ey Hira sakın ol. Senin üzerinde nebi, sıddık ve şehid var.” Said dedi ki: “Onun üzerinde Peygamber, Ebû Bekir, Hz. Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sad, Abdurrahman b. Avf, Said b. Zeyd vardı”³³⁰.

Said b. Zeyd’den nakledildi ki: “Hz. Peygamber yanımıza geldi. Elinde mantar vardı. Dedi ki: “Bunun ne olduğunu biliyor musunuz? Bu kudret helvasındandır. Suyu da göze şifadır”³³¹.

Abdullah b. Zâlim el-Mâzinî anlatıyor: Muaviye Kufe’den çıktığında, yerine Muğire b. Şube’yi bırakarak dedi ki: Hutbe için kalktığında Ali’ye sövün.” Ravi dedi ki: “Ben O anda Said b. Zeyd’in yanında idim. Said kızdı ve ayağa kalkıp elimi tuttu. Ben de onu takip ettim.” Dedi ki: “Şu zalim insanı görmüyor musun? Cennet ehlinde bir insana sövülmesini emrediyor. Ben şahadet ederim ki dokuz kişi cennettedir. Onuncuyu da söylesem yalan olmaz.” “Kim bunlar?” diye Said’e sorunca, dedi ki: “Hz. Peygamber şöyle dedi : “Ey Hira sakın ol. Senin üzerinde ancak Nebi, Sıddık ve şehid vardır.” Dedim ki: “kimdi bunlar?” Dedi ki. “Hz. Peygamber, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman b. Avf,

³²⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 187; İsfehânî, **Hilyetü’l-Evliyâ**, I, 95; Rûdânî, **Cem’ul-Fevâid**, VI, 421–422

³³⁰ İbn Mâce, **Sünen**, I, 48, Mukaddime, 11; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 187

³³¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 188

Sa'd b.Malik" sonra sustu. Dedim ki: "Onuncu kim?" diye sorunca Said: "Benim"³³² dedi.

Said b. Zeyd'den rivayet edildi ki: "Hz. Peygamber gecenin karanlık kısmı gibi bir fitneden bahsederek "İnsanlar ona gitmek için çok acele ediyorlar" dedi. Yanında bulunanlar: "Onların hepsi mi yoksa bir kısmımı helak olacaklar?" diye sorunca Hz. Peygamber: "Onların bir kısmı öldürülecek" dedi³³³.

Hz. Peygamber dedi ki: "Kim bir kavmin izni olmadan onun yönetimini üstlenirse, Allah'ın laneti onun üzerine olsun. Kim yemin ederek kardeşinin malını alır veya keserse, Allah o malın hayrını ona göstermez"³³⁴.

Said b. Zeyd, Hz. Peygamberden naklederek dedi ki: " Ribanın en kötüsü, haksız yere müslümanın ırzını rencide etmektir. Şüphesiz bu yakınlık (Müslümanlar arasındaki bu bağ) Rahman'dan gelen bir sıklık ve bağıdır. Kim bu bağı keserse, Allah ona Cenneti haram kılar"³³⁵.

Said b. Zeyd'den rivayetle edildi ki: Hz. Peygamber: "Kim malı için öldürülürse O şehiddir, Kim ailesini koruma yolunda öldürülürse O şehiddir, Kim dini için öldürülürse O şehiddir, Kim kendini koruma yolunda öldürülürse O şehiddir" dedi³³⁶.

Said b. Zeyd'den rivayetle Hz. Peygamber dedi ki: "Ey Arap topluluğu, sizden Öşürü kaldıran Allah'a hamd edin"³³⁷.

³³² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 189

³³³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 189

³³⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 190

³³⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 190; Taberânî, **Mu'cemu'l Kebîr**, I, 154; Ebu Bekir Ahmed b. Huseyn Beyhâkî, **Şa'bu'l-İmân**, I-VII, Tah: Muhammed Said Besyûnî Zağlûl, 1. Baskı, Dar'ul Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990, V, 297

³³⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 190; Nesâî, **Sünen**, VII, 116, Tahrîmu'd-Dem, 24

³³⁷ Hıristiyanlar teslim olduklarında onlara kelle vergisi konulur.(cizye) Hz. Peygamber'in: "Müslümanlar üzerine Öşür yoktur." demesinden maksat boyun vergisidir. Bunu tefsir eden hadis şudur: "Şüphesiz Öşür, Yahudiler ve Hıristiyanlar üzerinedir. Müslümanlar için Öşür yoktur." bkz. Tirmizî, **Sünen**, III, 27-28, Kitâbu'z-Zekât, 11; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 190

Said b. Zeyd dedi ki: Hz. Peygamberin şöyle söylediğini işittim: “Kim topraktan bir şeyi zulmederek alırsa, Onun yedi katı boynuna dolandır”³³⁸.

Said b. Zeyd ve Zeyd b. Harise’den rivayetle edildi ki: “Biz Hz. Peygamberden işittik” diyordu ki: “Kendimden sonra İnsanlar arasında, Erkekler için Kadınlardan daha tehlikeli bir fitne bırakmadım”³³⁹.

Said b. Zeyd’den rivayetle Hz. Peygamber dedi ki: “ Kim ölü bir toprağı diriltirse orası onundur. Zalim bir neslin hakkı değildir”³⁴⁰.

Said b. Zeyd şöyle dedi: “Biz Hz. Peygamberin yanındaydık. Bize büyük bir fitneden söz etti. Bunun üzerine biz: “Ey Allah’ın Rasûlü! Şayet ona ulaşırsak bizim için bir tehlike var mı?” dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Asla! Sizin payınıza düşen ölümdür.” buyurdular. Said b. Zeyd “Ben kardeşlerimin öldürüldüğünü gördüm” dedi³⁴¹.

Said b. Zeyd’in kızı babasından rivayetle dedi ki: Hz. Peygamber dedi ki: “Abdesti olmayanın namazı yoktur. Allah’ın adını anmayanın abdesti yoktur”³⁴².

Said b. Zeyd’den rivayetle, Peygamberimiz dedi ki: “ Abdesti olmayanın namazı, Allah’ın ismini zikretmeyenin abdesti yoktur. Bana inanmayan Allah’a inanmıyordur. Ensarı sevmeyen de bana inanmıyordur”³⁴³.

Said b. Zeyd dedi ki: Ben dokuz kişinin cennetlik olduğuna şahitlik ederim. Eğer çekinmesem Onuncuyu da söylerim. Denildi ki: Nasıl biliyorsun? Said: Biz

³³⁸ Buhari, **Sahih**, Kitâbu’l-Mezâlim, 13, III, 100; Müslim, **Sahih**, II, 1230, Musâkât 22; Dârimî, **Sünen**, s. 663, Kitâbu’l Buyû, 64.

³³⁹ Müslim, **Sahih**, III, 2098, Zikr ve’ d-Dua, 48; Tirmizî, **Sünen**, V, 103, Kitâbu’l Edeb, 31

³⁴⁰ Ebû Dâvud, **Sünen**, III, 454, Kitâbu’l Harâc ve’l İmâre ve’l Fey, 37; Tirmizî, **Sünen**, III, 662, Kitâbu’l Ahkâm, 38

³⁴¹ Ebû Dâvud, **Sünen**, IV, 468, Kitabu’l Fiten ve’l Melâhim, 7; (Beyhâkî’nin rivayetinde ‘Said b. Zeyd “Ben kardeşlerimin öldürüldüğünü gördüm” dedi.’ kısmı bulunmamaktadır. bkz. Beyhâkî, **Delâilü’n-Nübüvve ve Ma’rifetü Ahvâl-i Sâhibi’s-Şerîa**, I-X, Darül Kütübül İlmiye, Beyrut bty, VI, 407; Rûdânî, **Cem’ul-Fevâid**, VII, 381

³⁴² İbn Mâce, **Sünen**, I, 140, Tahâret, 41; Tirmizî, **Sünen**, I, 38–39, Tahâret, 20

³⁴³ Dârekutnî, **Sünen**, I-IV, Tah: Abdullah Hâşim Yemânî, Beyrut 1386/1966, I, 72; Nîsâbü’rî, el-**Müstedrek**, IV, 66

Hız. Peygamberle birlikte Hira'nın üzerindeydik. Hız. Peygamber dedi ki: "Ey Hira sakın ol. Şüphesiz senin üzerinde bir nebi, bir şehid ve Sıddık'tan başkası yoktur." Denildi ki: Onlar kimlerdir? Said: "Hız. Peygamber, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd, Abdurrahman b. Avf." Denildi ki: Onuncusu kimdir? Said: "Benim" dedi³⁴⁴.

Said b. Zeyd dedi ki: "Hız. Peygamber onun onuncusudur." Hız. Peygamber dedi ki: "Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zübeyr cennettedir, Sa'd cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir." Dokuzuncusu kimdir? denildiğinde Said: "Benim" dedi³⁴⁵.

Said b. Zeyd'den rivayet edildi. Hız. Peygamber, Hasan b. Ali'nin elinden tutarak: "Ey Allah'ım! Ben onu seviyorum. Sen de sev" dedi³⁴⁶.

Said b. Zeyd dedi ki: Hız. Peygamberden işittim ki "Allah hastalık ve savaş konusunda kullarına cimrilik yapmaktadır. Böylece onlar afiyetle yaşıyorlar ve afiyet içerisinde ölüyorlar"³⁴⁷.

Said b. Zeyd, Peygamberden rivayetle dedi ki: "Bir Kâfirin kötölemesinden dolayı bir müslümana eziyet etmeyiniz"³⁴⁸.

Said b. Zeyd'den rivayet edildi: "Bir adam Hız. Peygambere gelerek dedi ki: "Bana tavsiyede bulun." Hız. Peygamber de: "Sana Allah'a karşı takvalı olmanı tavsiye ediyorum. Salih bir adamın kavminden utandığı gibi Allah'dan utanmanı tavsiye ederim"³⁴⁹.

³⁴⁴ Tirmizî, **Sünen**, V, 651, Kitâbu'l Menâkıb, 28

³⁴⁵ İbn Mâce, **Sünen**, I, 48, Mukaddime, 11

³⁴⁶ Buhari'ye göre Hasan ve Hüseyin o esnada Hız. Peygamberin kucağındadır. Bkz. Buhâri, **Târihu'l Kebîr**, I-IX, Çev: Muhammed Özdemir, Diyarbakır bty, III, 452-453; Taberânî, **Mu'cemu'l Kebîr**, I, 152; Ebî Ya'la, **Müsned**, II, 253

³⁴⁷ İbn Ca'd, **Müsned**, I, 494.

³⁴⁸ Beyhâkî, **Şa'bu'l-İmân**, V, 287; Nisâbü'rî, el-**Müstedrek**, I, 542

³⁴⁹ Beyhâkî, **Şa'bu'l-İmân**, V, 298.

Ribâh b. Hâris dedi ki: Mescide Muğire b. Şu'be'nin yanında idik. Kufeliler de orada idiler. Said b. Zeyd gelince Muğire ona yer açtı. "Buraya otur" dedi ve onu yanındaki sedire oturttu. Said b. Zeyd dedi ki: "Hz. Peygamberdan işittim diyordu ki: "Benim adıma yapılan bir yalan isnadı, bir başkasına yapılan gibi değildir. Kim bilerek bana yalan isnadda bulunursa, Cehennemde ki yerine hazırlansın"³⁵⁰.

Ebû İshak, Âmir'den o da Said b. Zeyd'den rivayetle dediler ki: Hz. Peygamber dedi ki: "Necaşî için istiğfarda bulununuz"³⁵¹.

---

³⁵⁰ Ebî Ya'la, **Müsned**, II, 257.

³⁵¹ İsfahânî, **Hilyetü'l-Evliyâ**, IV, 330; Ali el-Muttakî, **Kenzul Ummâl**, XIV, 33.

SONUÇ

Cahiliye döneminde Hz. İbrahim'den kalma hanif inancını araştıran Zeyd b. Amr b. Nufeyl'in oğlu olan Said İslamiyeti kabul eden ilk Müslümanlardandır.

Said çocukluğundan itibaren putlara tapmayan, doğrudan şaşmayan mücadeleci bir babanın evladı olarak yetişmiş olup, bunlar onun bundan sonraki yaşamında önemli rol oynamıştır. Henüz yaşı yirmiye ulaşmadan İslamı kabul etmiş, bundan sonraki ömrünü bu dine hizmete adanmıştır. Amcaoğlu olan Hz. Ömer onun evinde İslamiyeti kabul etmiştir. O ve hanımı Fatıma Habeşistan'a hicret etmemiş, ancak Medine'ye hicret edenlerin ilklerinden olmuştur. Hz. Peygamber Mekke'de iken Said'le Talha b. Ubeydillah'ı kardeş saymış, Medine'ye hicretten sonra da Said b. Zeyd'le Ka'b b. Malik'i kardeş kabul etmiştir.

Said b. Zeyd Bedir savaşından önce Talha b. Ubeydillah ile Kureyş kervanı hakkında bilgi toplamak için Hz. Peygamber tarafından görevlendirilmiş, bu vazifesinden dolayı Bedir'de gerçekleşen savaşa katılamamıştır. Hz. Peygamber onu Bedir'e katılanlardan kabul etmiş ve ganimetten pay vermiştir.

Said, Hz. Peygamberle beraber bütün savaşlara katılmıştır. Bu savaşlardan bazılarında ortada görünmese de istihbaratçı olarak görev yapmıştır. O her zaman namazlarda Hz. Peygamberin arkasında bulunmuş, savaşlarda da onun önünde kendini kalkan yapmıştır.

Hz. Ebûbekir döneminde, Ebûbekir'e biatıyla ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte onun istişare meclislerinde fikirlerine başvurulması birisi olması ve hayatı boyunca kargaşa ve fitneden uzak durması sebebiyle Said'in Hz. Ebûbekir'e biat etmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Hz. Ömer devrinde Said b. Zeyd yerinde durmamış, fütûhat hareketlerine katılmıştır. Bu bağlamda Şam'ın fethinde bulunmuş, Orada bir müddet ordu komutanı Ebû Ubeyde yerine Dımaşk valiliği görevinde bulunmuştur. Hz. Ömer'in

yaralanması üzerine kendisinden sonraki halifenin seçilmesi için oluşturduğu Şûra'ya Said b. Zeyd dâhil edilmemiştir. Çünkü Said b. Zeyd bilindiği üzere Adî kabilesindedir. Hz. Ömer kendi kabilesinden olması sebebiyle Said'i yeni halifeyi seçmek üzere görevlendirdiği Şûra'ya koymamıştır diyebiliriz. Hz. Ömer'e ailesinden niçin kimseyi aday göstermediği sorulduğunda kendi ailesinden bir kişinin bu işte yeterli olduğunu belirtmiş ve ailesinden kimsenin seçilmesini istememiştir. Fakat buna rağmen Hz. Ömer, Said b. Zeyd yerine oy kullanması için oğlu Abdullah b. Ömer'e yetki vermekten de kaçınmamıştır. Ömer'in ölümü üzerine Said'in ağladığını görenlerin Ona niçin ağladığını sorduklarında Said b. Zeyd'in: "Ben İslam için ağlıyorum. Şüphesiz Ömer'in ölümü İslam'da öyle bir gedik açtı ki, kıyamete kadar kapatılamaz" demesinden Saîd'in Şûra'ya seçilmemeyi büyük bir problem yapmadığını, bundan dolayı Ömer'e kızgın olmadığını ifade edebiliriz.

Hz. Osman döneminde ortaya çıkan fitnelere uzak durmuş, bu konuda hem Hz. Osman'ı hem de Mısırdan gelen grupları uyarmıştır. Bu dönemde Kufe'ye yerleşen Said b. Zeyd'in arada bir Medine yakınlarında bulunan tarıma elverişli Akik vadisinde ki arazisine de gittiği anlaşılmaktadır. Said ölümüne yakın bir zamanda Kufe'de ki arazilerini oğullarına bırakmış ve Akik'e yerleşerek Sa'd b. Ebî Vakkas'a komşu olmuştur.

Hz. Ali döneminde Said, Hz. Ali'ye biat etmiş ve buna sadık kalmasını bilmiştir. Cemal olayında Said'in taraf olmayan kişilerden birisi olduğu görülmektedir. O bu olayda Talha'yı da fitneye düşme tehlikesinden dolayı uarmayı kardeşliğin bir gereği bilmiştir. Hz. Ali'ye hakaret etmeye kalkan Emevi idarecilerini hangi konumda olursa olsun kınamış ve azarlamıştır. Onları Hz. Peygamberin arkadaşlarına karşı daha dikkatli konuşmaya çağırmıştır.

Said, kendisini ibadete veren, dünyevî makamlarda gözü olmayan, fitne ve kötülüklerden her zaman uzak duran bir insan olmuştur. Ancak O bu tür durumlarda gerekli uyarıyı da yapmaktan çekinmeyen bir yapıya sahiptir.

Said, diğer önde gelen sahabiler gibi hata yaparım korkusuyla Hz. Peygamberden hadis rivayetinde bulunmaktan çekinmiş olup kendisinden 48 hadis rivayet edilmiştir. O hayatı boyunca Hz. Peygambere biat etmeyi en büyük şeref kabul etmiş ve buna uygun bir yaşam tarzı sürmeye gayret göstermiştir.

KAYNAKÇA

- ABDURREZZÂK, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Himâm es-San'ânî (211/826),
— **el-Musannaf**, I-XI, Tah: Habîbü'r-Rahman el-A'zâmî, 2. Baskı,
Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1403/1983.
- AHMED B. HANBEL(241/855),
— **Müsned**, I-VI, Çağ Yayınları, İstanbul 1982.
- ALGÜL, Hüseyin,
— **İslam Tarihi**, I-II, Gonca Yayınları, İstanbul 1991
- AY, Mehmet Emin,
— “Çocuk ve Din Eğitimi” **Yeni Dünya Dergisi**. Y. 1, S.2, s.71.Kasım,
1993.
- AYDINLI, Abdullah- İsmail L. Çakan,
— “Aşere-i Mübeşşere”, **İslam Ansiklopedisi**, DİA, C. III, ss.547.
- BEKRÎ, Abdullah b. Abdulaziz (487/1094),
— **Mu'cemu Mesta'cem min Esmâ'îl Biladi ve'l Mevadi'**, I-IV, Tahkik:
Mustafa Sekkâ, Âlemul Kutub, Beyrut bty.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya b. Câbir (279/892),
— **Ensâbu'l-Eşrâf**, Hebrew University, 1. Baskı, Jerusalem 1936.
— **Futûhu'l-Buldân**, I-II, Çev: Zakir Kadiri Ugan, Maarif Basımevi,
İstanbul 1955.
- BEYHÂKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn (458/1065),
— **Şa'bu'l İmân**, I-VII, Tah: Muhammed Said Besyûnî Zağlûl, 1. Baskı,
Dar'ul Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990
— **Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâl-i Sâhibi's-Şerîa**, I-X, Dar'ul-
Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut bty.

BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan,

— **Eğitim Sosyolojisi**, 4. Baskı, TDAV, İstanbul 1987.

BOZKURT Nebi ve Mustafa Sabri Küçükaşçı.

— “Mekke”, **İslâm Ansiklopedisi**, DİA, C. XXVIII, ss. 555–563, Ankara 2003.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim b. Muğîre,

— **Sahîh**, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1401/1981.

— **Târihu’l Kebîr**, I-IX, Çev: Muhammed Özdemir, Mektebetü’l-İslâmî, Diyarbakır bty.

CÂHİZ, Ebû Osman Amr b. Bahr (255/869),

— **Osmâniyye**, Dâru’l Kitâbi’l Arabiyye, Kahire 1955.

CANAN, İbrahim,

— **Kütübü Sitte** (Hadis Ansiklopedisi), I-XVIII, Akçağ Yayınevi, İstanbul bty.

CEVAD Ali,

— **el-Mufassal fî Târihi’l-Arab Kable’l-İslâm**, I-X, 2. baskı, byy 1413/1993.

CEVDET, Ahmet,

— **Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ**, I-II, Bedir Yayınevi, İstanbul 1966.

CÜBRAN Mes’ud,

— **Râid**, I-II, Beyrut 1978.

ÇAĞATAY, Neşet,

— **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, 3. Baskı, Ankara 1971.

ÇELİKKOL, Yaşar,

— **İslâm Öncesi Mekke**, 1. Baskı, Ankara Okulu Yayını, Ankara 2003.

DÂREKUTNÎ, Ali b. Ömer Ebû'l Hasan,

— **Sünen**, I-IV, Tah: Abdullah Hâşim Yemânî, Dar'ul Ma'rife, Beyrut 1386/1966.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. Fadl (255/ 867),

— **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.

DEVELİOĞLU, Ferit,

— **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.

DİNÇ, Ayşenur,

— **Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I-XIII, Redaktör: Hakkı Dursun

Yıldız, Çağ Yayınları, İstanbul 1992.

EBÎ YA'LA, Ahmed b. Ali b. Müsenna el-Mevsilî,

— **Müsned**, I-XIII, Tah: Huseyn Selim Esed, 1. Baskı, Dar'ul Me'mûn litturâs, Dımeşk 1404/1984.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî (275/888),

— **Sünen**, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1401/1981.

ESAD, Mahmut,

— **İslam Tarihi**, Marifet Yayınları, İstanbul 1983.

FAYDA, Mustafa,

— "Ebubekir", **İslam Ansiklopedisi**, DİA, c. X, ss. 104

GÜNALTAY, Şemseddin

— **İslam Öncesi Araplar ve Dinleri**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997.

GÜVEN, Osman,

— **Said b. Zeyd'in Hayatı ve İslam Dinindeki Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Konya 2006.

HAMEVÎ, Şihâbuddîn Ebî Abdillâh Yâkut (626/1229),

— **Mu'cemu'l-Buldân**, I-V, Dâr Sâdır, Beyrut 1370/1956.

HAMİDULLAH, Muhammed,

— **İslam Peygamberi**, I-II, Çev: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul 1993.

HASAN, İbrahim Hasan,

— **Târihu'l-İslam es-Siyasi ve'd-Dînî ve's-Sekâfî ve'l-İçtimâî**, I-IV, 10. Baskı, Mısır 1985.

HAVVA, Said,

— **Esas fi's-Sünne** (Hadislerle Peygamberimizin Hayatı), I-VI, Akça Yayınları, İstanbul 1996.

HİTTİ, Philip H.,

— **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, I-IV, Çev: Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1980.

HİNDÎ, Ali el-Muttakî b. Hüsameddin,

— **Kenzü'l-Ummal fî Süneni'l Akvâl ve'l Ef'al**, I-XVIII, Matbuâtü'l Belağat, Lübnan bty,

HÖKELEKLİ, Hayati,

— **Din Psikolojisi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2003.

İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdillâh (571/1175),

— **Tarîhu Medîneti Dîmaşk**, LXXX, Dar'ul-fîkr, Beyrut, 1995–2000.

İBN ABDİLBERR, Ebû Ömer Yusuf b. Muhammed (463/1071),

— **el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, I-IV, Tah: Ali Muhammed Buhârî,
Matbuatu Mısır, Kahire bty.

İBN CA'D, Ali b. Ca'd b. Ubeyd Ebû'l Hasan el-Cevherî,

— **Müsned**, Tah: Âmir Ahmed Haydar, 1. Baskı, Müessesetu Nâdir, Beyrut
1410/1990.

İBNU'L-ESÎR, İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Cezerî (630/1232),

— **el-Lübab fî Tehzîbi'l-Ensab**, I-III, Dâr Sâdır, Beyrut bty.

— **el-Kâmil fî't-Târih**, I-XII, Beyrut 1965.

— **Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, I-V, Mektebetü'l-İslâmî, byy bty.

İBN HABİB, Ebû Ca'fer Muhammed (245/ 857),

— **Kitâbu'l-Muhabber**, Beyrut bty.

İBN HACER, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448),

— **Tehzibu't-Tehzîb**, I-XII, Darul Fîkr, Beyrut 1984.

— **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, I-VI, Matbuatu Nehdatu Mısır, Kahire bty.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said el-Endulûsî (456/1064),

— **Cemheretü'l Ensâbi'l-Arab**, Tah: Abdüsselam Muhammed Harun, 5.
Baskı, Dar'ul Meârif, Kahire, bty.

İBN HİŞÂM, Ebû Ahmed b. Abdilmelik (218/833),

— **Sîretü'n-Nebeviyye**, I-IV, Tah: Mustafa es-Sekâ, Abdu'l-Hafiz Şiblî, 3. Baskı, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1391/1971.

İBN İSHÂK, Muhammed b. İshâk b. Yesâr(151/768),

— **Sîretü İbn İshâk bikitâbi'l-Mübtede-i ve'l-Meb'as ve'l-Meğâzî**, Tah: Muhammed Hamîdullah, Konya 1401/1981.

İBNU'L-KELBÎ, Ebu'l-Munzir Hişâm b. Muhammed Saib (204/819),

— **Kitâbü'l Esnâm** (Putlar Kitabı), Tah: Ahmed Zekî Paşa, Çev. Beyza Düşüngen, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1969.

İBN KESÎR, İmâdu'd-Dîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl (774/1372),

— **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm** (Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsîri), I-XVI, Çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.
— **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, I-XIV, Tah: Ali Necip Atvi, Ali Abdussâtır, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut bty.

İBN KUTEYBE,

— **el-Maarif** (Nebiler ve Sahabiler'in Sireti), Çev: Hasan Ege, Şelale Yayınları, İstanbul bty.

İBN MÂCE, Ebî Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207/275),

— **Sünen**, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.

İBN SA'D, Muhammed (230/844),

— **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, I-VIII, Der Sâder, Beyrut 1957.

İBN SEYYİDİN-NÂS, Fethu'd-Din Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b.

Muhammed b. Abdillah Endelûsî (734/1334),

— **Uyûnu'l-Eser fî Funûn'il-Meğâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer**, I-II, Beyrut bty.

İMAM ŞA'RANÎ,

— **et-Tabakâtü'l Kübrâ**, I-IV, Çev: Abdülkadir Akçiçek, 1. Baskı, Toker Yayınları, İstanbul 1968.

İSFEHÂNÎ, Hâfız Ebî Nuaym Ahmed b. Abdillah (430/1018),

— **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ**, I-X, Dârü'l-Kitâbu'l-Arabî, 2. Baskı, Beyrut 1387/1967.

İSTANBÛLÎ, Mahmud Mehdî- Mustafa Ebu'n-Nasr eş-Şiblî,

— **Nisâu Havle'r-Rasûl ve'r-Redde alâ Muftereyâti'l-Müşteşrikîn**, Dâr İbn Kesîr, Beyrut 1415/1995.

KANDEHLEVÎ, M. Yusuf,

— **Hayâtü's-Sahabe**, I-IV, Çev: Sıtkı Güllü, Divan Yayınları, İstanbul 1987.

KAPAR, Mehmet Ali,

— **İslam'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi**, Beyan Yayınları, İstanbul 1998.

KEHHALE, Ömer Rıza,

— **Mu'cemu Kabâili'l-Arab el-Kadîme ve'l-Hadîse**, I-V, Müessesetü'r-Risale, 2. Baskı, Beyrut 1402/1982.

KELBÎ, Ebu'l-Munzir Hişâm b. Muhammed Saîb (204/819),

— **Cemheretu'n-Neseb**, Tah: Nâcî Hasan, 1. Baskı, Beyrut 1407/1986.

KİRMAN, Mehmet Ali,

— **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.

KÖKNEL, Özcan,

— **Tıpta Ruhbilim**, Bozak Matbaası, İstanbul 1980.

KÖKSAL, M. Asım,

— **İslam tarihi Hz. Muhammed ve İslamiyet**, Medine Devri, İstanbul 1981.

KUHAYLÎ, Uveyyid b. Ayyâd b. Âyid,

— **Varaka b. Nevfel fî Butnâni'l-Cenne**, 2. Baskı, Mekke 1417/1996.

Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli, Çile Yayınları, İstanbul bty.

KURUCAN AHMET, Zühdü Mercan,

— **Cennetle Müjdelenen On Sahabi**, Feza Yayıncılık, İstanbul 2001.

KUZGUN, Şaban,

— “Hanif”, **İslâm Ansiklopedisi**, DİA, XVI, İstanbul 1997. ss: 33–39.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S.,

— **Tarih Araştırmalarında Usûl**, 4. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1995.

LAMMENS H.

— “Mekke”, **İslâm Ansiklopedisi**, MEB, Cilt: 7, ss. 630.

LİNGS, Martin,

— **Hz. Muhammed'in Hayatı**, İnsan Yayınları, 41. Baskı, İstanbul 2006.

MÂLİK B. ENES (179/795),

— **Muvattâ**, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.

MEHMETOĞLU, Yurdagül,

— “Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi" **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Halis Ayhan (ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul 1998.

MESÛDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali,

—**Murucu'z-Zehab ve Meâdînu'l-Cevher**, I-IV, Tah: Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, Mektebetü't-Ticariyyeti'l-Kübra, Mısır 1958.

MEVDUDÎ, Seyyid Ebu Ala,

— **Sîretü'n-Nebî** (Hz. Peygamberin Hayatı), I-III, Çev: Ahmed Asrar, İstanbul 1992.

MEVLANA, Şiblî Numâni,

— **Sîretü'n-Nebî** (Son Peygamber Hz. Muhammed), I-II, Çev: Yusuf Karaca, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

MORGAN, Clifed T.,

— **Psikolojiye Giriş**, Yayın sorumlusu: Sibel Karakaş, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1997.

MÜSLİM, Ebî Huseyn Müslim b. el-Haccâc, el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî (206/261),

— **Sahîh**, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.

NEDVÎ, Ebu'l Hasen Ali,

— **es-Sîretü'n-Nebeviyye** (Rahmet Peygamberi), Çev: Abdülkerim Özaydın, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2006.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (279/892),

— **Sünen**, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1401/1981.

NÎSÂBÛRÎ, Muhammed b. Abdillâh Ebu Abdillâh el-Hâkim,
— **El-Müstedrek ale's-Sahihayn**, I-IV, Tah: Mustafa Abdulkadir Atâ, 1. Baskı, Dâr'ul-Kutub'il İlmiye, Beyrut 1411/1990.

ÖNKAL, Ahmet,
— “Adî b. Kâ'b”, **İslam Ansiklopedisi**, DİA, I, ss. 380.

REFET PAŞA, Abdurrahman,
— **Sahabe Hayatından Tablolar**, Çev: Taceddin Uzun, Uysal Kitabevi, İzmir 1998.

RÛDÂNÎ, Muhammed b. Muhammed b. Süleyman,
— **Cemu'l-Fevâid min Câmi'il-Usûl ve Mecmai'z-Zevâid** (Büyük Hadis Külliyyatı), I-VII, Çev: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

SAMÎ, Şemseddin,
— **Kâmusu'l-A'lam**, Mihran Matbaası, I-VI, İstanbul 1984.

SAVAŞ, Rıza,
— **Hız Muhammed Devrinde Kadın**, 1. Baskı, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.

SÖYLEMEZ, M. Mahfuz,
— **Bedevilikten Hadariliğe Kufe**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001.

TABERÂNÎ, Ebû Kasım Süleyman b. Ahmed (360/ 971),
— **el-Mu'cemu'l Kebîr**, I-XXV, Tah: Hamdi Abdulmecid es-Selefi, 2. Basım, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabiyye, bty.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (310/922),

— **Târihu'l Umem ve'l-Mulûk**, Tah: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, I-XI, Beyrut bty.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ Sevre (209/279),

— **Sünen**, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981/1401.

VACCA, V.

— “Zeyd b. Amr b. Nufeyl”, **İslam Ansiklopedisi**, I. Baskı, Eskişehir 1997, C. XIII, ss. 547.

VÂKIDÎ, Muhammed b. Hz. Ömer (207/823),

— **Kitâbu'l-Meğâzî**, Nşr: Marsden Jones, I-III, Beyrut bty.

VERGOTE, Antoine,

— **Din**, İnanç ve İnançsızlık, Veysel Uysal (çev.) İFAV Yayınları, İstanbul 1999.

WATT, W. Montgomery,

— **Hz. Muhammed Mekke'de**, Çev: M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, AÜİFY, Ankara 1986.

WENSINCK, A. J.,

— “Said b. Zeyd”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, Eskişehir 1997, C.X, ss. 81–82.

YARDIM, Ali,

— **Hadîs I-II**, 4. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul 2000.

YAVUZER, Haluk,

— **Ana-Baba-Çocuk**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

YAZIR, Elmalılı Hamdi,

— **Hak Dini Kur'an Dili**, I-X, Azim Yayıncılık, İstanbul bty.

YÜKSEL, Ahmet Turan,

— “Dört Halife dönemi Olayları Karşısında Abdullah b. Ömer”, **İstem Dergisi**, 6. sayı, ss. 69–71

ZEHEBÎ, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347),

— **Kitâbu Duveli'l-İslâm**, Tah: Fuheym Muhammed, Muhammed Mustafa İbrahim, Heyetu Mısriyyetu'l Ammetu, Mısır 1974.

— **Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-A'lam**, I-XXXXV, Tah: Ömer Abdusselam Tedmûri, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1991.

— **Siyeru A'lami'n-Nübelâ**, I-XXIII, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1985.

ZUBEYRÎ, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab (236/850),

— **Kitâbu Nesebi Kureyş**, Tah: E. Levi-Provencal, 3. Baskı, Kahire 1982.

ZURKÂNÎ, Muhammed b. Abdilbâkî (1122/1710),

— **Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledunniyye**, I-VIII, Bulak 1291.